

Алла Геннадіївна Потапова
Надія Володимирівна Краснопольська
Юрій Миколайович Барський

**МОДЕРНІЗАЦІЯ
ОСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ
ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Луцьк 2020

УДК 911.3:33 (477.81)

П 64

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 15 від 28 листопада 2019 року).*

Рецензенти: *Мишковець Світлана Євтихіївна* – заступник
голови Волинської обласної державної адміністрації

Тулашвілі Юрій Йосипович – доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри комп'ютерних наук Луцького
національного технічного університету

Лякішева Анна Володимирівна – доктор педагогічних наук,
професор, декан факультету педагогічної освіти та соціальної роботи
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Потапова А. Г., Краснопольська Н. В., Барський Ю. М.

**П 64 Модернізація освітнього комплексу Волинської області:
монографія.** Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2020. 118 с.

ISBN 978-617-7680-78-8

У монографії проаналізовано і систематизовано наукові підходи до вивчення освітнього комплексу, його просторової організації, основні положення щодо визначення наукових категорій та понять. Детально досліджено особливості формування та використання освітнього комплексу в регіональному (районному) вимірах. Розкрито наукові засади його використання.

Для викладачів, вчителів, студентів суспільних спеціальностей, аспірантів, учнів, усіх хто цікавиться рідним краєм, проблемами освітнього комплексу Волинської області – монографія буде корисною і цікавою.

УДК 911.3:33 (477.81)

ISBN 978-617-7680-78-8 © Потапова А. Г., Краснопольська Н. В.,
Барський Ю. М., 2020

© Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ	5
1.1. Наукові підходи до визначення поняття «Освітній комплекс»	5
1.2. Структура освітнього комплексу	10
РОЗДІЛ II. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	19
2.1. Історико-географічні фактори	19
2.2. Соціально-демографічні фактори.....	36
2.2.1. Соціальне благополуччя населення	41
2.2.2. Соціальне неблагополуччя населення	53
2.3. Виробничо-економічні фактори	59
РОЗДІЛ III. МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	64
3.1. Територіальна організація освітнього комплексу	64
3.1.1. Стан та розвиток мережі закладів освітнього комплексу.....	64
3.1.2. Кадровий склад освітнього комплексу.....	79
3.2. Фінансове забезпечення освітнього комплексу	82
3.3. Інклюзивна освіта.....	89
3.4. Заходи збереження освітнього комплексу	104
ВИСНОВКИ	106
ЛІТЕРАТУРА	112

ВСТУП

Загальносвітовою тенденцією є перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій, що значною мірою базується не на матеріальній, а на інтелектуальній власності. Освіта виступає рушієм суспільного прогресу та успішного розвитку країни. Кожне суспільство дбає про те, щоб підготувати до життя майбутнє покоління, і з цією метою, передає молоді теоретичні знання, моральні погляди та набутий практикою досвід. Знання здобуваються завдяки освітньо-виховному процесу, що є безперервним, цілісно-послідовним і регульованим. Доступність освітньо-виховних послуг передбачає реалізацію права кожного громадянина України відвідувати освітні заклади та мати можливість здобути такий фах, який потрібен на ринку праці й сприятиме самоствердженню особистості. У задоволенні потреб населення у наданні освітніх послуг спостерігаються значні регіональні відмінності. Саме тому важливого значення набуває дослідження освітнього комплексу країни та регіону, зокрема.

Матеріали монографії можна використати для вирішення завдань локального і регіонального прогнозування розвитку освітнього комплексу Волинської області, у навчальному процесі при викладанні дисциплін «Економічна та соціальна географія України», «Суспільно-географічний комплекс Волинської області», «Географія науки і культури», «Краєзнавство» тощо.

Автори вдячні за початкове спрямування дослідження цієї теми студентами географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, а також рецензентам – докторам наук, професорам.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ

1.1. Наукові підходи до визначення поняття «Освітній комплекс»

Освіта – складне і багатофункціональне поняття. В контексті збалансованого розвитку воно може розглядатися під двома кутами зору: як духовний і педагогічний процеси та як галузь економіки.

Головне завдання освітнього процесу полягає у забезпеченні формування індивідуальної і суспільної свідомості соціуму, яка була б зорієнтована на перехід від антропоцентризму до біоцентризму по відношенню до природного середовища. Як наголошував В. П. Максаковський, формування географічного мислення сприятиме комплексному розумінню взаємодії природи і людини.

Головним сучасним завданням освіти, як педагогічного процесу, є формування системи цінностей індивіда та прилучення його до суспільних і культурних норм. Як зазначав М. І. Лапін, цінності людей утворюють соціокультурні відношення суспільства до екологічних, економічних і політичних зрушень в країні і надають можливість спрогнозувати її подальший розвиток. Соціальне замовлення на освіту формується на основі відображення в суспільній свідомості інтересів і потреб соціуму. Отже, освіта одночасно виступає як процес формування свідомості суспільства і результат вже сформованої свідомості [8].

У сучасному суспільстві відбувається зростання ролі системи освіти та розширення її соціально значущих функцій (рис. 1.1):

1. Соціально-економічних (пов'язаних з формуванням та розвитком науково-технічного, інтелектуального та кадрового потенціалу суспільства).

2. Інституціональних (пов'язаних із забезпеченням національної безпеки суспільства та його стійким розвитком).

3. Духовно-культурних (пов'язаних з формуванням культури та духовності окремої особистості та всього суспільства).

4. Освітніх (пов'язаних з ретрансляцією знань та суспільно-корисних компетентностей).

5. Географічних (пов'язаних із розповсюдженням знань у межах певної території та з формуванням певного освітнього простору).

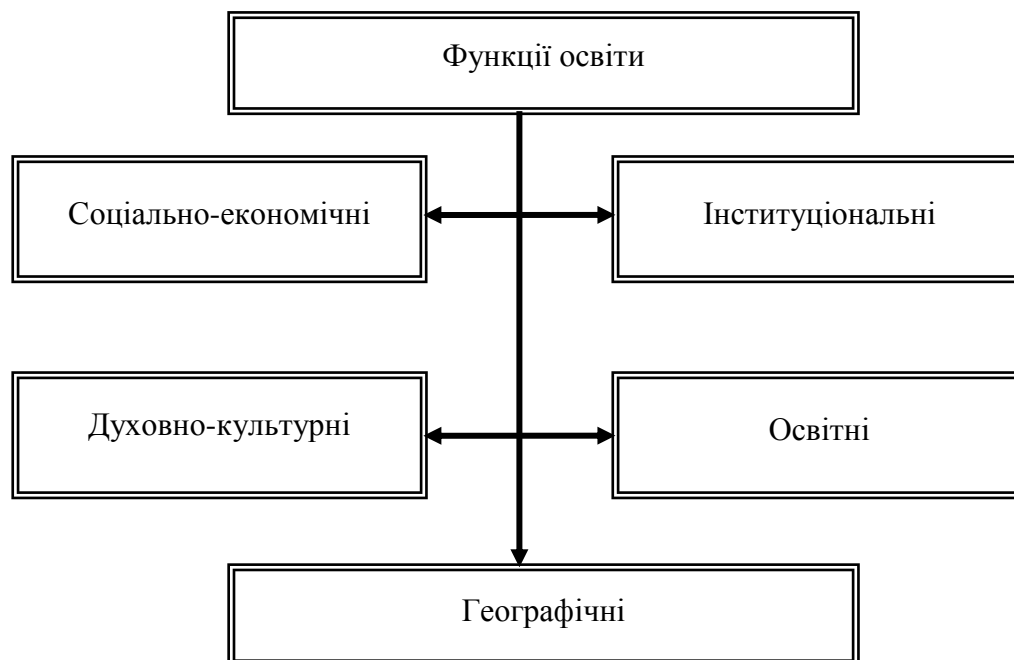

Рис. 1.1. Функції освіти

Методологічною основою дослідження географії освіти є фундаментальні положення теорії географічної науки, концептуальні підходи українських вчених до комплексного вивчення соціоекономічних систем, інтеграційних процесів та комплексоутворення. Серед учених-географів, які займались питаннями географії освіти, слід назвати С. Л. Рудницького, В. М. Кубійовича, О. І. Шабля, О. Г. Топчієва, Л. Т. Шевчук, М. Д. Пістуна, Я. Б. Олійника, А. В. Степаненка. Дослідження освітніх послуг проводили В. В. Покшишевський, М. А. Абрамов, С. А. Ковальов, Л. М. Немець, О. О. Любіцева, М. І. Фащевський.

Фахівцями виділено наступні етапи у становленні географії освіти (рис. 1.2).

Виникнення і розвиток географії освіти пов'язаний із змінами постулатів теорії економічного зростання, зокрема: з розвитком теорії людського капіталу, концепцій людського і збалансованого розвитку.

Рис. 1.2. *Періоди дослідження географії освіти*

Економічне зростання країни можливе лише за умов високих показників грамотності населення (що є підґрунтям для формування висококваліфікованих кадрів), а людський розвиток здійснюється завдяки можливості здобуття якісної освіти незалежно від місць проживання населення. Саме географія освіти покликана знайти і науково обґрунтувати механізми ефективного забезпечення економіки кваліфікованими кадрами та пом'якшити територіальні диспропорції у наданні освітніх послуг населенню [21].

Виходячи із даної структури, науковці виділяють декілька напрямів суспільно-географічних досліджень сфери освіти (рис. 1.3).

Система освіти включає й виховні функції підростаючого покоління. Дослідження закономірностей освітньо-виховної системи здійснюється з позицій таких аспектів, як: онтологічний,

гносеологічний, аксіологічний та праксіологічний, які виступають самостійними і водночас взаємозумовленими структурами [8].

Рис. 1.3. Напрями суспільно-географічних досліджень сфери освіти

В онтологічному аспекті фіксуються і визначаються зарубіжні та вітчизняні освітньо-виховні системи та педагогічні технології в історії їх розвитку, виявляються умови їх об'єктивного існування, загальні й необхідні параметри, властивості, типологія, суперечності і закономірності функціонування.

З гносеологічних позицій визначається знання про освітньо-виховну систему як цілісний сукупний суб'єкт освіти і виховання, форми її існування, систематизації, етапи, умови та закономірності розвитку [9].

Праксіологічний підхід дає можливість визначити ціле покладання і доцільність, творчу сутність, діяльну проєкцію педагогів у створенні та розвитку освітньо-виховної системи навчального закладу.

З точки зору аксіології фіксується й усвідомлюється цінність освітньо-виховної системи, виявляються можливості їх вибору, види, способи функціонування, встановлюється соціально-історична зумовленість наявних цінностей, принципи їх оцінки й переоцінки [9].

Поняття виховна система розглядається науковцями з різних позицій, тобто виділяється одна чи кілька найбільш істотних сторін. Найбільш поширені такі, що характеризують цілісність і соціальну природу цього явища. Освітньо-виховна система – це упорядкована цілісна сукупність компонентів, які сприяють розвитку особистості [7].

Загальноприйнятого визначання освітньо-виховного комплексу на сучасний період не існує. Дане поняття включає наукові підходи, в основі яких лежать різні характеристики освітньо-виховного комплексу. Одні фахівці, О. І. Вишневський, Л. І. Новікова, Б. З. Вульф, В. О. Караковський, Н. Л. Селіванова, П. В. Степанов, Б. М. Ступарик, В. А. Семиченко, Г. І. Сорока, М. Г. Стельмахович бачать суть освітньо-виховного комплексу у формуванні культурних та виховних цінностей. Інші, В. О. Джаман, О. Г. Заячук, В. В. Покшишевський, М. А. Абрамов, С. А. Ковальов, О. О. Любіцева, Т. Ю. Мельниченко вбачають поєднання сфери культури і сфери освіти як одиниці територіальної організації культурно-освітнього комплексу.

Основними функціями освітньо-виховного комплексу є: освітня; професійно-економічна; культурна; виховна; соціально-селекційна; пізнавальна; історичної спадкоємності; науково-інноваційна; демографічно-урбаністична.

Починаючи з 90-х років ХХ ст. провідною моделлю сучасних суспільно-соціальних стосунків стосовно осіб з обмеженими можливостями, зокрема, неповносправних дітей, визначено інклюзію, яка ґрунтується на визнанні та повазі індивідуальних людських відмінностей і передбачає збереження відносної автономії кожної суспільно-соціальної групи, а уявлення та стиль поведінки, притаманний традиційно домінуючій групі, мають модифікуватися на основі плюралізму звичаїв та думок. Основоположним в інклюзивних підходах є те, що не особистість має прилаштовуватися до суспільних, соціальних, економічних стосунків, а навпаки – суспільство має створити умови для задоволення особливих потреб кожної особистості. Водночас особливості не повинні сприйматися

«як явище виняткове, приречене», наявність того чи іншого порушення не зумовлює маргінальність життєвого шляху людини. У центрі уваги цієї моделі суспільної поведінки є:

- автономність;
- участь у суспільній діяльності;
- створення системи соціальних зв'язків;
- прийняття суспільством усіх без обмежень, кожної особистості.

Суспільно-соціальна концепція інклюзії стала основоположною в сучасній моделі здобуття освіти дітьми з особливостями психофізичного розвитку. Саме інклюзивна освіта, на думку одного з провідних нідерландських дослідників К. Рейсвейка, сприятиме:

- розвитку здібностей дитини;
- визнанню того, що нормальний розвиток не є загальноприйнятною «нормою»;
- задоволенню особливих потреб;
- створенню системи підтримки;
- функціональному підходу до лікування та навчання;
- участі батьків у лікуванні та навчанні їхніх дітей.

Інклюзія – це політика та процес, який дає змогу усім дітям брати участь в усіх програмах [22].

1.2. Структура освітнього комплексу

Суспільно-географічні дослідження освітнього комплексу знайшли своє відображення у працях багатьох зарубіжних і вітчизняних фахівців. Однак необхідним залишається вирішення основних його функцій, методичних підходів до оцінки розвитку освітнього комплексу, виявлення чинників, що безпосередньо впливають на функціонування його складових тощо.

З точки зору суспільної географії система освіти являє сукупність навчальних закладів різних ступенів, рівнів, типів і форм власності усіх освітніх підсистем, які надають освітні послуги населенню в межах певного освітнього простору та, взаємодіючи з

установами їх обслуговування, утворюють єдину систему освіти, цілісність якої забезпечується ефективною системою управління та взаємозв'язками і відносинами із спорідненими установами, підприємствами й організаціями, які сприяють модернізації навчально-виховного процесу та підвищенню ефективності її функціонування [9].

В освітньому комплексі України виділено сім компонентів (рис. 1.4).

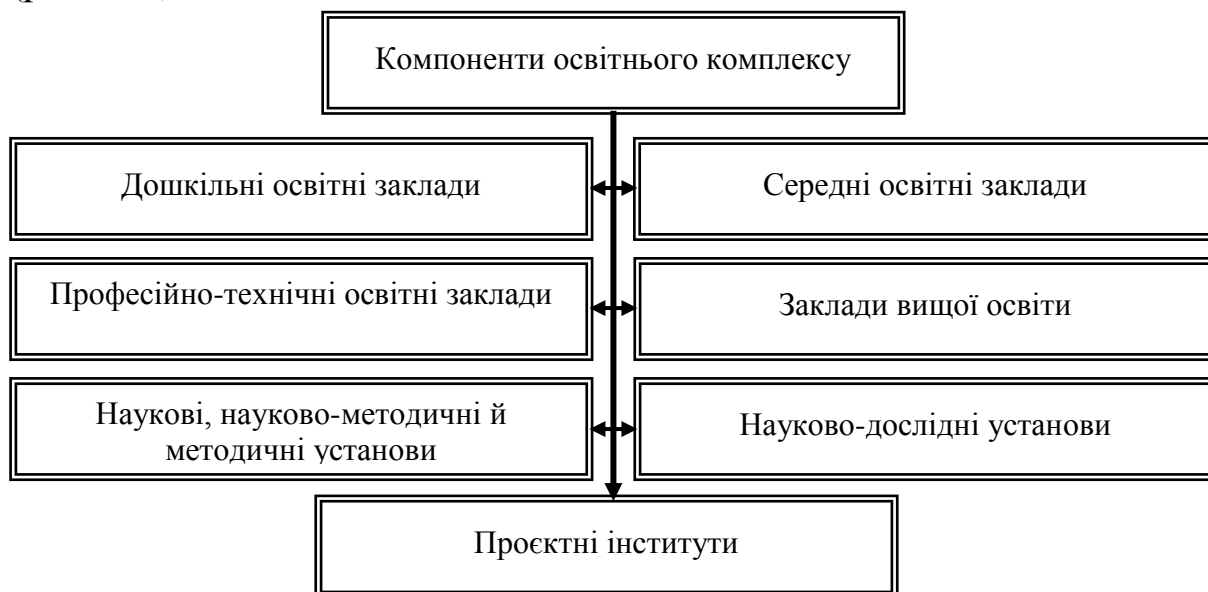

Рис. 1.4. Компоненти освітнього комплексу за Т. Ю. Мельниченко

Компонент дошкільних і середніх освітніх закладів – це сукупність відповідних закладів різних типів. Підготовка кадрів формується для типів професійно-технічних і вищих навчальних закладів. Компонент науки утворюють наукові, науково-методичні і методичні, науково-дослідні установи та проектні інститути. До складу виробництва входять виробничі підприємства, установи матеріально-технічного постачання: будівельні підприємства, виробництва обладнання та приладів, видавництва, друкарні. Важливою складовою освітнього комплексу є населення, його розселення, а точніше місця проживання людей.

Визначення й обґрунтування складу освіти створює підґрунтя для вивчення зв'язків та відношення до інших комплексів. Слід зазначити, що в освітньому комплексі України між його

компонентами існують стійкі зв'язки (населення – загальна освітня і професійна підготовка, виробництво – освітні заклади, управління – освітні заклади тощо).

Територіальна організація освіти України вивчається як процес розміщення освітніх закладів, наукових установ, обслуговуючих підприємств, органів управління у взаємозв'язку з системою розселення і виробництвом, що знаходяться під впливом системи факторів. Елементами регіональної освітньої системи й територіальної мережі можуть також бути окремі освітні установи й інші об'єкти, які обслуговують маркетингові, інформаційні, навчально-виробничі та інші потреби освітньої установи даної територіальної мережі. Потрібно відзначати, що органи управління освітою (регіональні, муніципальні та інші, а також органи управління власне освітніх установ) не включаються в елементи регіональної освітньої системи, тому що вони не виконують освітньої функції й можуть розглядатися як «допоміжні» та «забезпечувані» [9].

Необхідність виділення, в якості основної ланки, регіональної освітньої системи, саме територіальних мереж обумовлено факторами. Здійснення маркетингових та інших досліджень потрібні задля виживання освітнього закладу в умовах ринкової економіки, що буває не під силу окремому освітньому закладу. Крім того, в багатьох випадках, як з економічної точки зору, так й з точки зору якості освіти, доцільніше часткове об'єднання матеріально-технічного, інформаційного та інших видів забезпечення успішного функціонування освітнього закладу. Об'єктами такого об'єднання можуть служити, наприклад, ресурсні центри.

В рамках регіональної мережі можливо виділити наступні мережі (кожна з яких має трьохрівневу структуру й може розглядатися незалежно тільки у першому наближенні): мережа установ дошкільного виховання; мережа установ загальної середньої освіти; мережа установ професійної освіти; мережа установ середньої спеціальної освіти; мережа установ вищої освіти; мережа установ додаткової освіти; мережа установ підвищення кваліфікації (рис. 1.5).

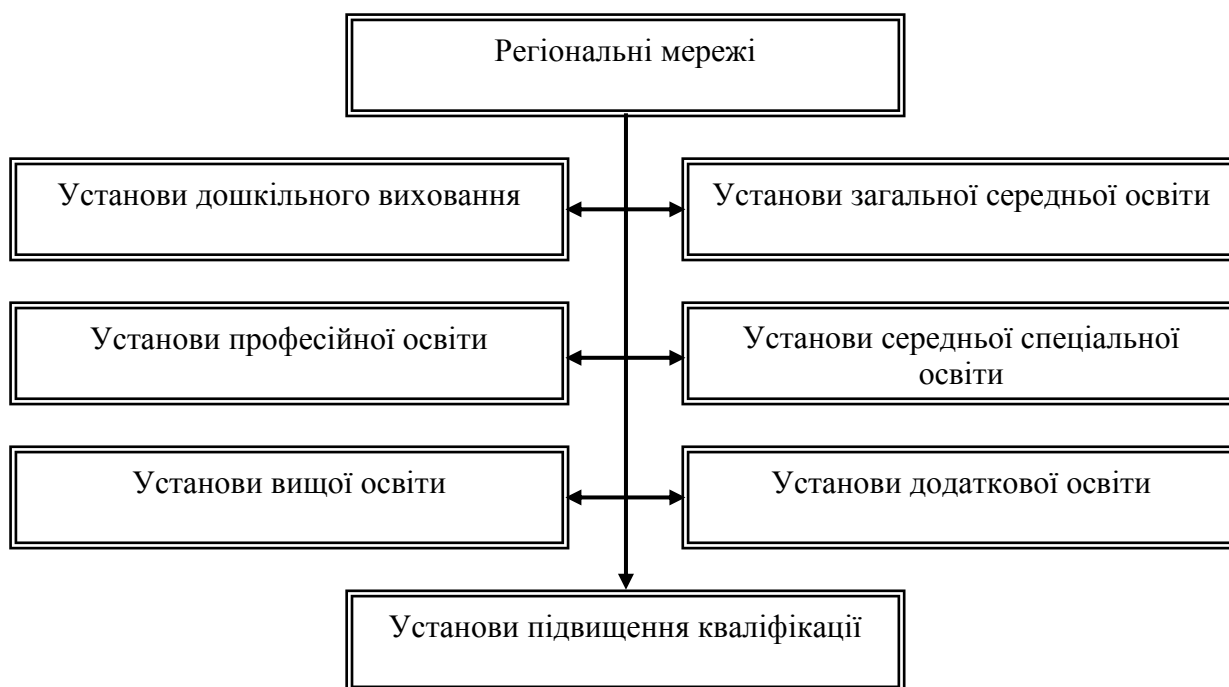

Рис. 1.5. *Види регіональних мереж*

Кожний елемент регіональної мережі здійснює дві взаємопов'язані функції: зовнішню (основу – надання освітніх послуг) та внутрішню (яка забезпечує власне існування та розвиток). Реалізація зовнішньої функції – задоволення попиту на освітні послуги, попиту на випускників та виконання соціально-виховної функції не повинна заперечувати зовнішнім інституціональним обмежуванням: сукупності правових норм (національного, регіонального й місцевого рівня), а також документам, які регламентують функціонування елемента регіональної мережі.

Зокрема, важливішим інституційним обмеженням є обов'язок елемента регіональної освітньої системи реалізувати право громадян на освіту, в тому числі на безкоштовну. Крім інституціональних обмежень, існують внутрішні обмеження, які полягають у ресурсному забезпеченні: матеріально-технічному, фінансовому, організаційному, кадровому, науково-методичному, нормативно-правовому та інформаційному [9].

В освітньому комплексі (ОК) України виділяються сім компонентів, між якими існують стійкі зв'язки. Важливою складовою є населення, яке розглядається як споживач і виробник освітніх

послуг та його розселення. Компоненти дошкільних, середніх, професійно-технічних і вищих НЗ – це сукупність відповідних закладів різних типів. Компонент галузевої науки утворюють наукові, науково-методичні, методичні, науково-дослідні установи та проєктні інститути. До складу спеціалізованого виробництва входять підприємства й установи матеріально-технічного постачання. Компонент обслуговування включає гуртожитки, шкільні та студентські їдальні, медичні заклади, бібліотеки тощо. Управління освітою охоплює систему державних, регіональних і місцевих органів управління.

Паламарчуком О. М. була розроблена систематика функціональних зв'язків у суспільно-територіальних комплексах. На цій основі виявлено складну систему зв'язків в сучасному ОК України, зокрема: зв'язки виду «споживач – виробник освітніх послуг» (S_1); постачання основних фондів (S_4); якісні (S_5); наукові (S_5); з використання взаємозамінюваних або ідентичних ресурсів (S_6); з комплексного використання трудових ресурсів (S_7); забезпечення умов функціонування (S_{10}); трудові (S_{11}); з використання трудових ресурсів за статевим (S_{12}), етнічним (S^1_{12}) складом; ідентичних потреб (S_{13}); забезпечення матеріальних умов життя населення (S_{15}); доповнення (S_{17}); обслуговування (S_{19}); культурно-побутові (S^2_{19}); селітебні (S_{21}); інформаційні (S^1_{21}); дистанційні (S^2_{21}); з підготовки і підвищення кваліфікації кадрів (S_{22}); з наукової координації (S_{23}); в результаті наявності спільного управлінського об'єкта (S_{24}) тощо (рис. 1.6).

Територіальна структура ОК – представлена сукупністю елементів, формами їх зосередження та зв

язками між ними, в якій виявлено сформовані пункти освіти місцевого значення і комплексні центри освіти регіонального, міжрегіонального і загальнодержавного значення. Критеріями виділення цих елементів слугували чисельність учнів, студентів вищих НЗ та радіуси обслуговування населення освітніми послугами. На основі виділених елементів територіальної структури в Україні сформувалися мікро-, мезо- і макрорайони освіти. Мікрорайони

утворюються пунктами та центрами місцевого значення. Базою їх формування є сільські населені пункти, селища міського типу, міста районного підпорядкування та центри адміністративних районів. Мезорайони формуються навколо центрів регіонального значення. Макрорайони утворюються центрами міжрегіонального і загальнодержавного значення.

Рівень освіти населення визначено як фактичний стан набутих і засвоєних населенням знань, умінь і навичок. Якість освіти населення слід розглядати у сукупності дій таких умов і чинників, як: забезпеченості НЗ висококваліфікованими викладачами і вчителями, наявності сучасної якісної матеріально-технічної бази, вартісної і транспортної доступності освітніх послуг, можливості здобувати обрану професію, яка буде затребувана у державі тощо. Ці умови і чинники є похідними від рівня економічного й людського розвитку регіонів, культури й традицій населення, його духовної самосвідомості.

Рівень розвитку ОК – наукова категорія, за допомогою якої можна охарактеризувати відповідність розміщення НЗ, структури комплексу, ступеню його сформованості до потреб населення і господарства. Цілісну характеристику рівня розвитку ОК можна надати на основі аналізу освітнього потенціалу території, що являє собою поєднання в межах регіону, країни населення, яке має загальну середню, професійно-технічну, вищу освіту та наявної чисельності учнів і студентів у НЗ. Освітній потенціал території – важлива наукова категорія, розуміння якої є основою для усвідомлення тих можливостей, які має регіон і реалізація яких потребує додаткових зусиль у майбутньому.

Виявлено, що найважливішими рисами територіальної організації ОК є: залежність рівня розвитку і територіальної організації від рівня розвитку і розміщення продуктивних сил; залежність територіальної концентрації НЗ від особливостей систем розселення населення; територіальне комплексування закладів ОК України та їх територіальна диференціація [9].

Освітньо-виховний комплекс обласного рівня формують системи закладів освіти, закладів культури та системи обслуговування і управління. Кожна з них складається з елементів нижчого рівня, що взаємодіють між собою як усередині системи, так і зовні (рис. 1.7).

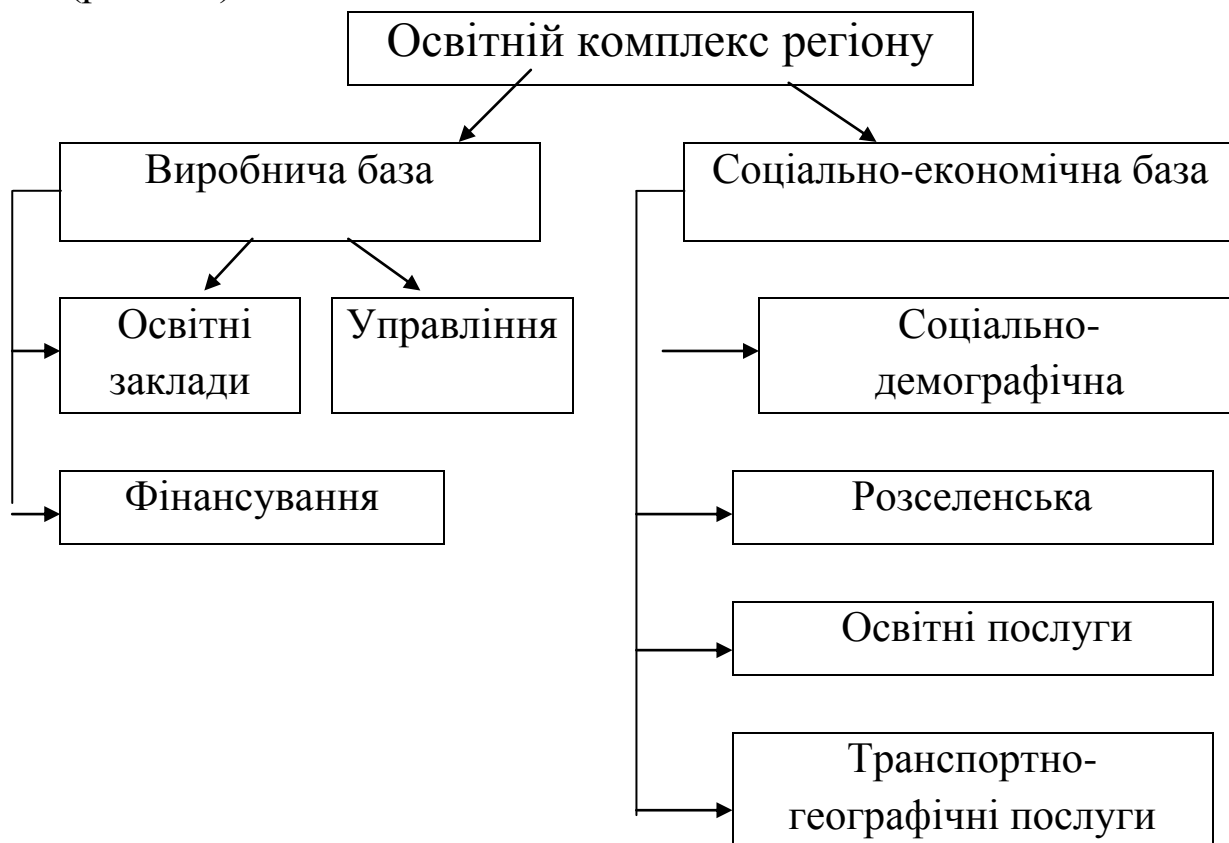

Рис. 1.7. *Схема освітнього комплексу*

Основу виробничої бази складають освітні заклади. Досить тісний зв'язок простежується із системою розселення, адже система закладів ОК формується саме на базі населених пунктів. В залежності від людності оцінюється можливість функціонування освітніх закладів. Вікова структура населення визначальна щодо наповнюваності закладів освіти та відповідно неперервності освітньо-виховного процесу, доцільності функціонування основних типів закладів освіти.

Фактори розвитку економіки, соціального добробуту та освітньо-виховного рівня, взаємодіючи між собою, впливають на соціально-економічне становище регіону. Формування бюджетів системи освіти залежить від економічного розвитку держави й

обласного регіону, що в свою чергу визначає матеріально-технічне забезпечення, утримання будівель, харчування, формування фондів у закладах ОК.

Транспортно-економічні умови чинять вплив на певні категорії освітньо-виховних закладів: функціонування закладів професійної підготовки трудових ресурсів і частково позашкільних закладів освіти, що пояснюється вибірковою розміщенням по території й концентрацією в обласному та районних центрах.

Сьогодні всі причетні до освіти визнають, що більшість педагогів працює в класах, де є діти з різноманітними, відмінними потребами. Відтак постає нагальне питання: як надати їм найкращу підтримку аби забезпечити усіх дітей без винятку необхідною належною освітою.

Результати досліджень учених і практиків багатьох країн підтверджують, що інклюзивний підхід корисний із соціальної, академічної і навіть фінансової точок зору, як в цілому для шкільної системи, так і для усіх дітей, які залучаються до інклюзивної освіти. Науковці переконані: інклюзивна освіта для дитини з порушеннями розвитку за всіма параметрами має бути такою самою, як освіта, яку отримують діти без порушень. Йдеться про повну участь у навчанні у звичайному (а не сегрегованому) класі, в якому діти з порушеннями проводять більшість часу і беруть участь в усьому, що відбувається в ньому. Водночас, для забезпечення таких умов доцільно застосовувати відповідні адаптації чи модифікації в освітньому середовищі [22].

РОЗДІЛ II

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Історико-географічні фактори

Система освіти Волинської області пройшла тривалий шлях становлення та формування. В еволюції освітнього процесу виділено чотири етапи, які охоплюють проміжок часу від XVI ст., коли відбувалося зародження освітніх процесів, донині, який характеризується переходом до інформаційного суспільства (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Етапи формування світнього комплексу Волинської області*

Етапи	Роки	Кількість навчальних закладів	Кількість учнів
I	поч. XVI–кін. XVIII ст.	1320	671000
II	поч. XIX–поч. XX ст.	2343	59228
III	1945 р.–1991 р.	2343	5922
IV	1991 р.–донині	822	169200

* Складено за матеріалами [22]

Початок першого етапу характеризується зародженням освітніх процесів та становленням початкової освіти, другий – розширенням середньої і нижньої спеціальної й професійної освіти, третій – формуванням багатоступеневої системи освіти області індустріального типу та четвертий, який характеризується сучасним етапом розвитку освіти.

У другій половині XIV ст. більша частина українських земель увійшла до складу Великого князівства Литовського. Українська мова

була визнана офіційною. Нею писалися законодавчі акти, розпорядження, судові присуди листи до українських магнатів, що стосувалися місцевих справ. У 1556–1561 рр. у Пересопницькому православному монастирі на Волині Михайлом Василевичем із Сянока на замовлення княгині Анастасії Гольшанської Заславської було зроблено перший з відомих донині перекладів текстів Євангелія з болгарської на розмовну українську мову. У рукопису Пересопницького Євангелії чітко виявлені фонетичні, граматичні, лексичні риси живої народної української мови XVI ст.

Церковна школа була головним і майже єдиним просвітителем народу з дня хрещення Русі і до скасування кріпацтва. У другій половині XVI ст. в Україні і на Волині зокрема, з'явилися нові осередки – церковні православні братства, в які об'єдналось все свідоме православне українство – міщани, духовенство, неополячена і не окатоличена шляхта [10].

У культурному відношенні Волинь була однією з найвідсталіших губерній на території України. До реформи 1861 року про освіту селянських дітей не могло бути й мови. Після скасування кріпосного права у поміщицьких селах стали відкриватись парафіяльні та недільні школи, початкові та вищі початкові училища. При церковних парафіях стали діяти школи грамоти, в яких дяки навчали селянських дітей читати Часослів й Псалтир. Навчальний процес в таких школах був невпорядкований, навчання тривало в осінній та зимовий періоди. У багатьох парафіях учнів масово не відраховували зі школи за неуспішність. Шкіл було не багато і як правило, одна така школа обслуговувала учнів із 6–8 сіл.

За «Статусом навчальних закладів, підвідомчих університетам» 1804 р. парафіяльні школи Волинської, Київської і Подільської губерній призначалися для селян, ремісників, а також небагатих дворян і ділились на чоловічі й жіночі.

Згідно з «Положенням про початкові народні училища» 1864 р., особливі переваги надавалися церковно-парафіяльним училищам, як найбільш поширеному на той час типу шкіл. Характерною особливістю церковно-парафіяльних шкіл і шкіл грамоти було

переважання виховних цілей над дидактичними. В церковних школах для дівчаток головним предметом був Закон Божий. Другим предметом – вважався церковний спів. Обидва предмети повинні були ґрунтовно вивчатися дівчатками на рівні з хлопчиками. Інші навчальні дисципліни викладалися в жіночих школах з великими скороченнями [10].

Згідно «Положення про початкові народні училища» 1828 р. зберігалися усі типи початкових шкіл, які передбачалися попереднім шкільним статутом, а саме: повітові й сільські школи, Міністерства народної освіти, різні сільські училища Міністерств державних маєтностей та внутрішніх справ, церковно-парафіяльні й єпархіальні школи. Усі вони оголошувалися загальностановими, зберігали одну назву – початкові народні училища й повинні були працювати за одним планом та програмою [10].

У 1900 році у Волинській губернії налічувалося 2343 навчальних закладів, з них 1462 були парафіяльними школами, де навчалася 59228 осіб. Загальна кількість учнів у всіх школах губернії на цей час досягала 127000 або 4 % населення губернії. На 1015 осіб працювала одна школа, в більшості малокомпетентна [32]. Було зареєстровано 10 гімназій, 5 приватних шкіл та 1 шестикласна школа (рис. 2.1).

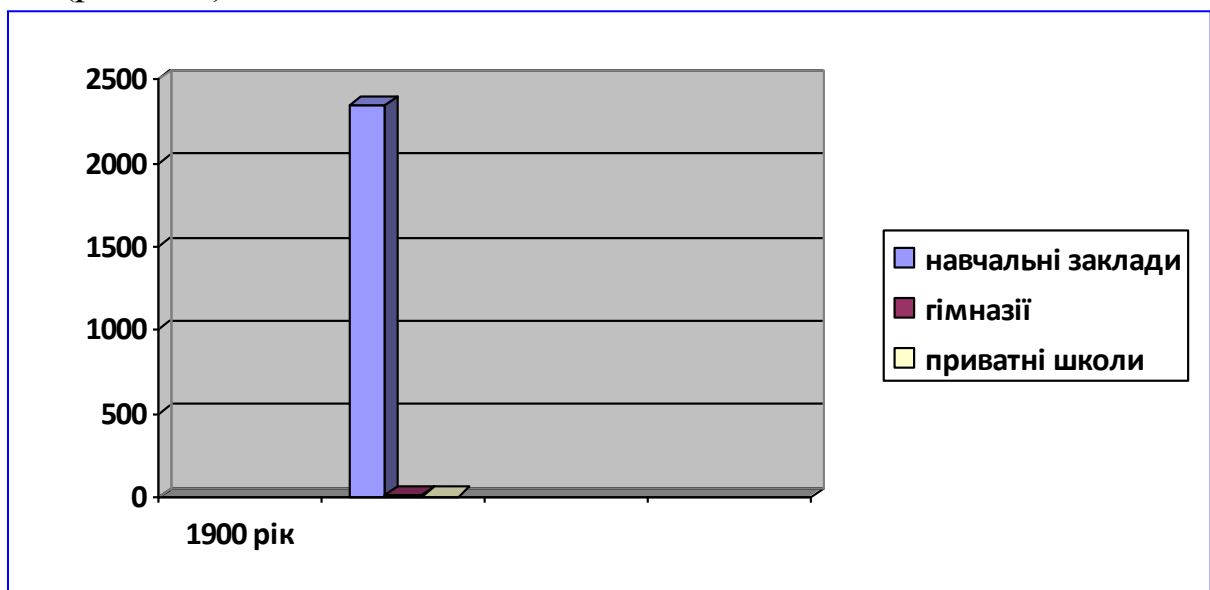

Рис. 2.1. Структура навчальних закладів Волинської губернії

На початку ХХ ст. на території України зростає кількість середніх загальноосвітніх учбових закладів – чоловічих та жіночих гімназій й реальних училищ. Темпи розширення мережі середніх навчальних закладів значно відставала від потреб населення, що призводило щорічно до відмов в прийомі 35–50 % дітей до середніх шкіл.

У 1909 році у Луцькому повіті нараховувалося усього 100 однокласних церковно-приходських шкіл, в яких навчалось 4920 дітей, з них 800 дівчат. На весь повіт не було жодної двокласної школи.

На рубежі ХІХ–ХХ століть виникли школи у багатьох населених пунктах нинішнього Луцького району: с. Радомишль – 1897 р., с. Романів – 1885 р., с. Усичі – 1905 р., с. Ратнів – 1890 р., сіл Липини, Лаврів та Підгайці – 1910 р. [10].

На початок 1917 р. в губернії існували парафіяльні училища: міські двокласні – 1, міські однокласні – 16, сільські двокласні – 16, сільські однокласні – 2, вищі початкові училища – 34.

З 1880 р. по 1917 р. усе більше відкривалося національних шкіл в місцях поселення німців, чехів та євреїв, які утримувались за рахунок місцевих громад. В губернії діяло у 1889 р. – 31 чеська школа, на 1902 р. – 294 німецькі школи, на 1917 р. – 247 єврейських шкіл.

У цей час набирають популярності такі навчальні заклади, як недільні школи (безкоштовні заклади, які відкривались прогресивною громадськістю).

Діяли школи грамоти, однорічні та дворічні, які почали відкриватись в кінці 70-х років ХІХ ст. та перебували у віданні різних відомств і приватних осіб та дістали назву у сучасників «Вільні селянські школи», тому що відкривались з ініціативи та на кошти селян й мали вільний вибір підручників і програму занять. У 1911 р. в губернії налічувалось 277 таких шкіл грамоти. В цей час діяли приватні учбові заклади, які давали початкову освіту до 60-х років ХІХ ст. та мали назву пансіонів (на рівні парафіяльних та повітових училищ), а з 60-х рр. – приватні училища ІІ і ІІІ розрядів, з 90-х рр. –

нижчі і середні учбові заклади. На 1917 рік їх у губернії налічувалось 32.

Низький стан освіти на Волині в пореформений період підтверджується тим, що лише у 80–90 рр. XIX розпочалося відкриття масових шкіл. У цей час в губернії налічувалось багато сіл, де не було жодної писемної людини.

На початку 20-х рр. XX ст. населення Західної Волині, у переважній своїй більшості, було абсолютно не писемне. За даними офіційної статистики 1921 р. у Волинському воєводстві лише 25 % населення вміло читати і писати. Серед жінок ця частка була ще меншою – 17,4 %; серед чоловіків дещо більшою – 33 % (рис. 2.2) [10].

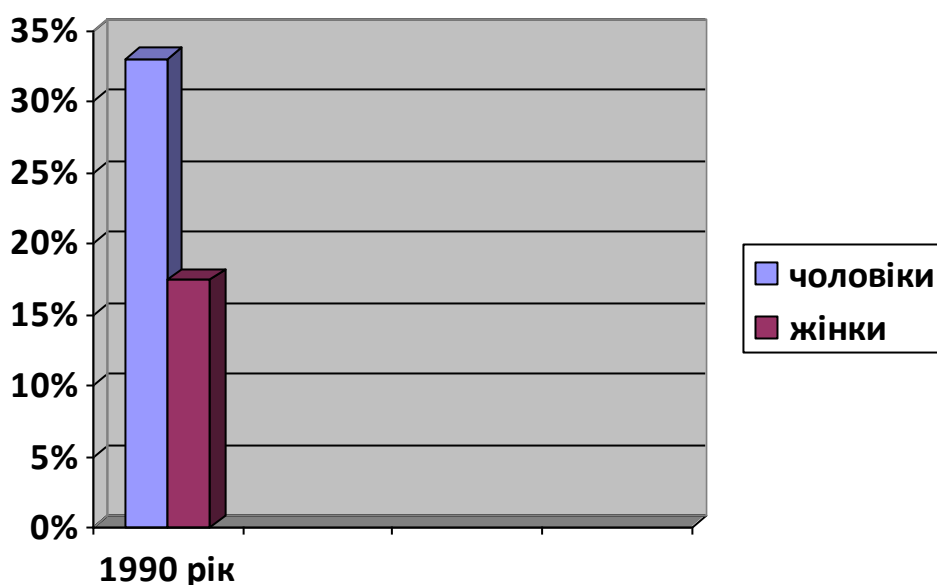

Рис. 2.2. Частка писемності за статево-віковою структурою

Напередодні возз'єднання України в західних областях було лише 420 шкіл з українською мовою навчання, в яких навчалося 5,5 % від загальної кількості учнів. Уже в 1939–1940 навчальному році діяло 5596 українських шкіл, польських – 992, російських – 63, чеських – 40, німецьких – 9 та мішаних – 30.

Витатки на освіту з року в рік зменшувались. Так, витрати на будівництво шкіл у 1936–1937 навчальному році зменшились порівняно з 1928–1929 навчальним роком у 43 рази. Загальні витрати

на загальноосвітні школи і дошкільні заклади зменшились у цей період на 21 % [10].

Певні аспекти розвитку освіти у 50–60 роках ХХ ст. Волинської області висвітлювалися в узагальнюючих комплексних працях українських фахівців (С. Марусик, С. Сворака, А. Чарторийський, Т. Чацький, Коллонтай, А. Яблонський, М. Костомаров, Д. Блудов, М. Теодорович, М. Петров).

Основним завданням для регіону у 50–60 роках була ліквідація неписьменності та малограмотності, відновлення матеріальної бази освітньої справи. Відбудовувалися та споруджувалися зруйновані війною шкільні приміщення, пришкільні будівлі, школи забезпечувалися навчальними підручниками й наочними посібниками. В області було відбудовано 791 школа, 353 шкільні будівлі. Якщо у 1944–1945 навчальному році існувало 943 українські, 2 російські, 3 польські та чеські школи, то у 1957–1958 навчальному році залишилося 973 українські та 10 російських шкіл (рис. 2.3).

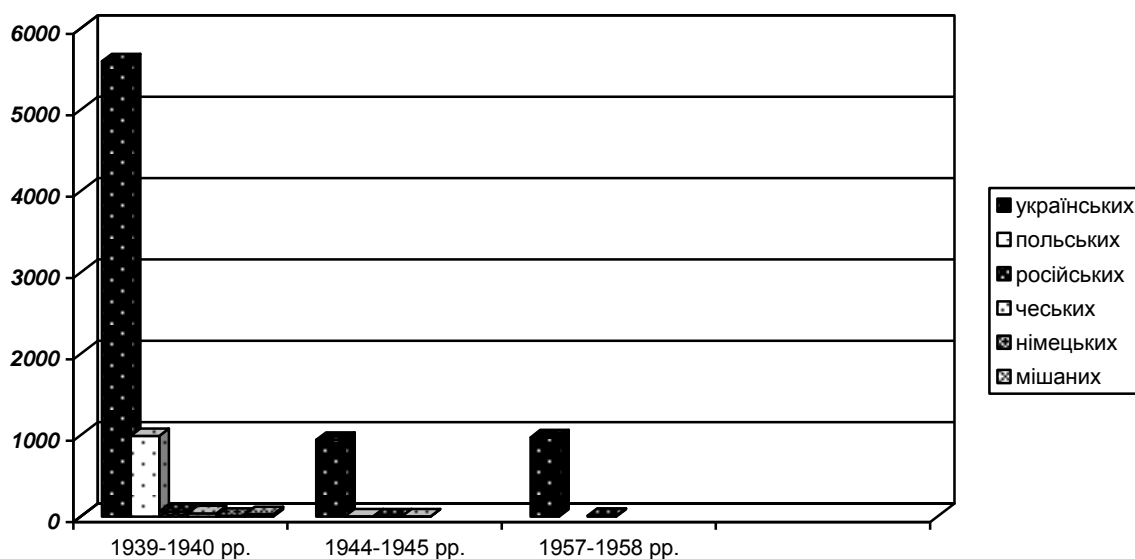

Рис. 2.3. Кількість шкіл за мовним критерієм

У Волинській області в 1949–1950 навчальному році було створено 248 гуртків, де було запроваджено вивчення короткого курсу історії ВКП(б). До навчання було залучено 1670 вчителів, які вивчали біографію Сталіна (618 педагогів) та теорію марксизму-

ленінізму (418 педагогів). У 1959 р. в школах міста Луцька навчалося 6686 дітей, у тому числі: українців – 4307, росіян – 2132, білорусів – 45, поляків – 28, євреїв – 135 та інших національностей – 39. Оскільки школам із російською мовою надавалися кращі, більші приміщення, то, відповідно, у них навчалася більша кількість дітей, ніж у таких самих базових україномовних школах. Якщо у першому (1959 р.) новозбудованому типовому приміщенню школи м. Луцька й області була розміщена середня школа № 5, де навчалося 1049 учнів, то в найбільшій україномовній школі № 1 навчалося лише 850 дітей (табл. 2.2, 2.3).

Таблиця 2.2

**Національний склад українських шкіл міста Луцька
у 1959–1960 навчальному році***

№ школи	Усього	Українців	Росіян	Білорусів	Поляків	Євреїв	Інші національності
1	850	835	9	-	2	-	4
2	677	654	16		2	2	2
3	579	564	12	-	1	2	3
6	592	574	14	1	2	-	1
7	357	346	8	-	2	1	-
9	300	295	3	-	2	1	-
Школа-інтернат	270	207	55	1	1	4	2
Базова Школа	115	115	-	-	-	-	-
Усього	3740	3590	117	4	10	8	12

*Складено за матеріалами Головного управління статистики у Волинській області

**Національний склад російських шкіл міста Луцька
у 1959–1960 навчальному році***

№ школи	Усього	Українців	Росіян	Білорусів	Поляків	Євреїв	Інші національності
4	780	205	512	11	7	35	10
5	1049	250	739	10	5	36	9
8	781	185	521	21	3	48	3
38	336	77	243	-	3	8	5
Усього	2946	717	2032	42	18	127	27
Усього по місту	6686	4306	2132	45	28	135	39

*Складено за матеріалами Головного управління статистики у Волинській області

У 50–60-х роках ХХ ст. на території області було остаточно ліквідована неписьменність, здійснювалася загальна обов'язкова восьмирічна освіта молоді, збільшилася кількість шкіл, зміцніла їх навчально-матеріальна база, почався перехід на кабінетну систему уроків. Більша частина випускників університетів направлялася на роботу в школу, сприяючи підвищенню рівня кваліфікації вчителя. Однією з тенденцій даного періоду було збільшення кількості російських шкіл і знищення шкіл національних меншин, що не завжди позитивно відбивалося на навчальному процесі. Була створена мережа навчальних закладів нового типу. У шести гімназіях і чотирьох обласних ліцеях навчалось 4116 учнів, більше половини яких – із сільської місцевості [10].

У 1960–1961 навчальному році в області налічувалося 2558 загальноосвітніх шкіл, у яких навчалось 303,4 тис. учнів і працювало 19,9 тис. вчителів. Зростає рівень освіти населення. Так, у 1989 р. на 1000 осіб у віці 15 років і старше припадало 890 осіб, які

мали освіту. З них 74 особи – вищу, 9 – незакінчену вищу, 152 – середню спеціальну, 327 – середню загальну, 159 – неповну середню і 169 – початкову [10] (рис. 2.4).

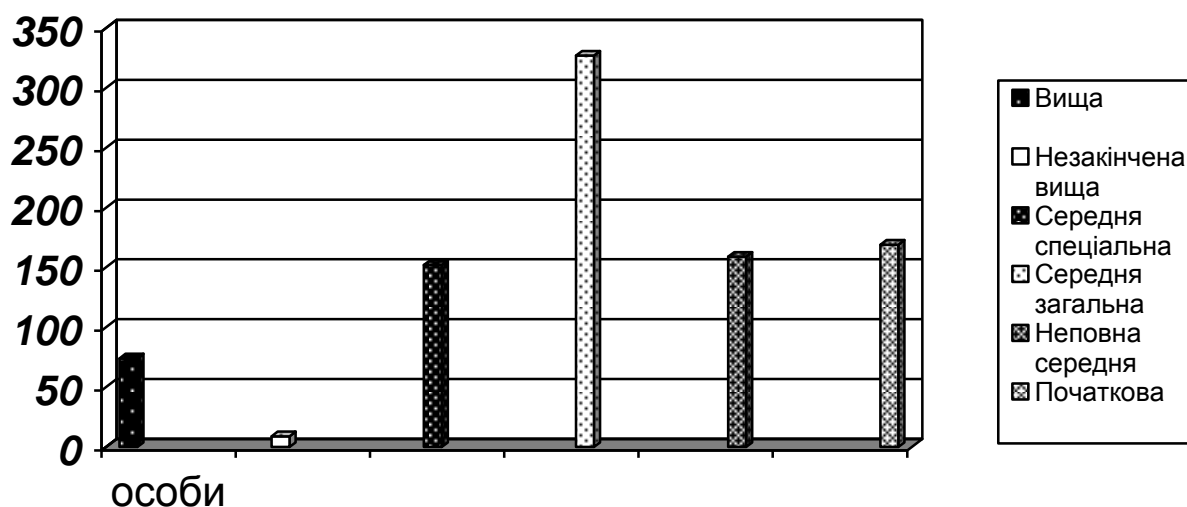

Рис. 2.4. Рівень освіти Волинської області у 1989 році

Найвища частка осіб з вищою освітою (в розрахунку на 1000 осіб населення у віці 15 років і старше) спостерігалася у віковій групі від 25 до 44 років (в середньому 135 осіб), у тому числі, у групі 30–34 роки – 140 осіб, у групі 35–39 років – 139 осіб, у групі 40–44 роки – 137 осіб, у групі 25–29 років – 124 особи. Найбільше осіб з незакінченою вищою освітою було у віці 20–24 роки (кожний 44 житель) і у віці 25–29 років (кожний 22). Середня спеціальна освіта переважала у людей віком 20–44 роки (70,5 % усіх осіб, що мали дану освіту), середня загальна – віком 15–44 роки (81,3 %). У старших вікових групах домінує населення з неповною середньою (45–49 років) і початковою (55 років та старші) освітою. Їх частка серед осіб з таким рівнем освіти складала відповідно 33,4 % і 78,7 %.

Склалися певні відмінності (об’єктивного і суб’єктивного характеру) в рівні освіти за статтю. Так, якщо кількість осіб, що мали вищу або незакінчену вищу освіту, з розрахунку на 1000 осіб старше 15 років суттєво не відрізняється серед чоловічого й жіночого населення (відповідно 76 й 73 особи, 9 й 9 особи), то з середньою спеціальною – відповідно 129 й 171 особи, середньою загальною –

403 й 262 особи, неповною середньою – 178 й 144 особи, початковою – 147 й 187 осіб.

Найбільша кількість учнів у загальноосвітніх школах Волинської області була у Ратнівському, Камінь-Каширському та Любешівському районах (рис. 2.5).

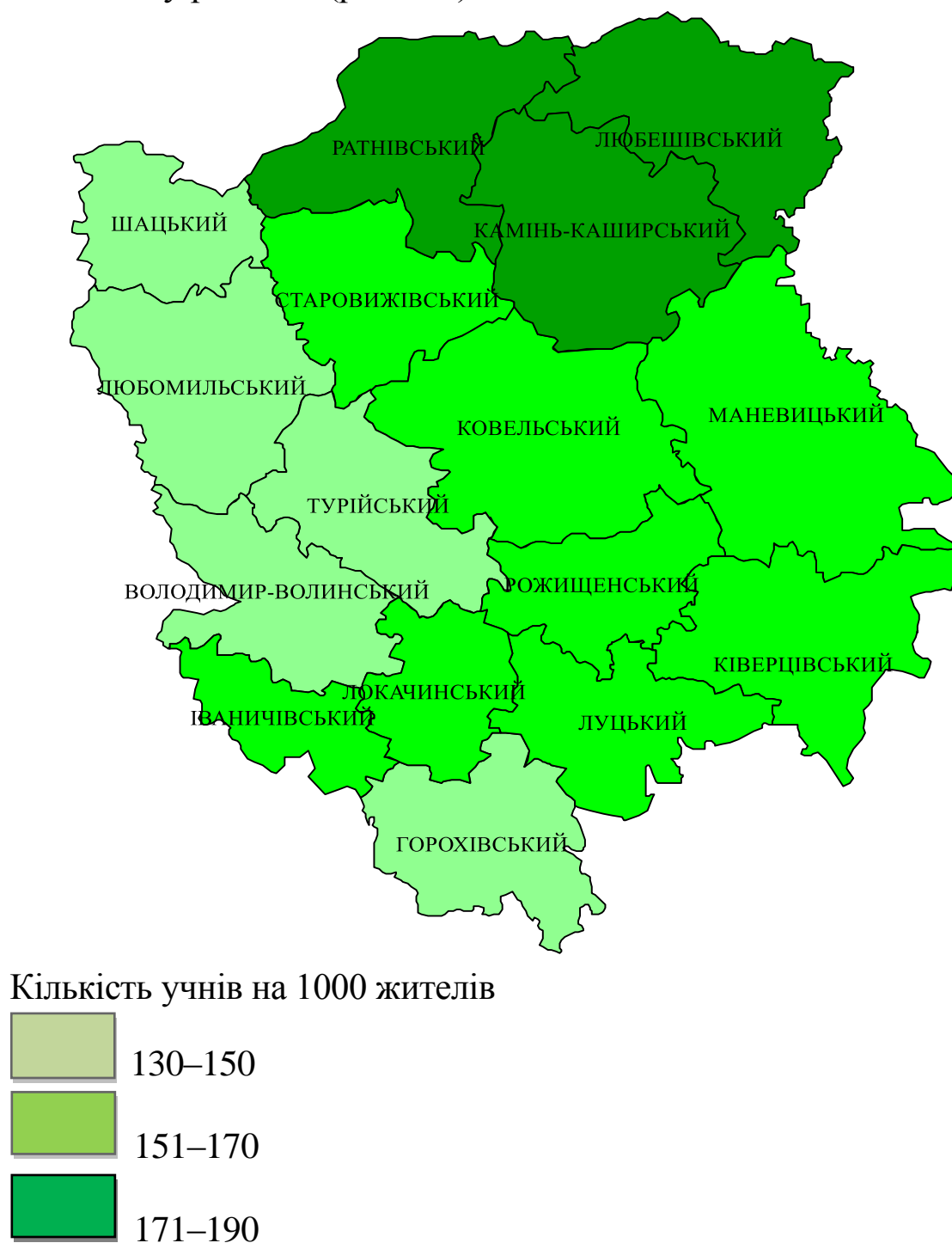

Рис. 2.5. Кількість учнів у загальноосвітніх школах Волинської області

Серед денних загальноосвітніх шкіл 26,7 % становили школи I ступеня, 33,6 % – школи I–II ступенів, 38,6 % – школи I–III ступенів і 1,5 % – школи для дітей з вадами розумового й фізичного розвитку.

Упродовж 1990–1993 рр. відбулося скорочення шкіл I–II ступенів [26].

За роки незалежності України освіта стала пріоритетною сферою діяльності місцевих органів державної виконавчої влади та самоврядування області. Здійснено комплекс практичних заходів, спрямованих на структурну перебудову, стабільне функціонування освітньої галузі, її розвиток.

Значні зміни відбулися в мережі навчальних закладів, формуванні контингенту відповідно до потреб і національного складу населення. В школах області навчання здійснюється українською мовою. Була створена мережа навчальних закладів нового типу. У шести гімназіях і чотирьох обласних ліцеях навчалось 4116 учнів, більше половини яких із сільської місцевості. Намітилися позитивні тенденції в організації роботи з обдарованими дітьми, свідченням чого є кількість переможців всеукраїнських олімпіад (у 1991 році – 14 призерів).

Посилена увага приділялася дітям, які потребували підтримки і допомоги держави. Подальшого розвитку набули спеціальні школи – інтернати для дітей з фізичними і розумовими вадами [14].

У системі дошкільного виховання у 1993 році в області налічувалося 01 дитячий заклад, (у тому числі в міських поселеннях – 310, у сільській місцевості – 585), де перебувало 65,5 тис. дітей (у тому числі у міських поселеннях – 48,9 тис., у сільській місцевості – 16,8 тис. дітей). За даний період кількість дитячих дошкільних закладів зменшилася (з 982 у 1990 р. до 901 у 1993 р.) (рис. 2.6).

За часи розбудови незалежної України зріс освітній рівень педагогічних працівників. Майже 2,6 тис. учителів щороку вдосконалюють педагогічну майстерність на курсах перепідготовки при Волинському обласному науково-методичному інституті післядипломної освіти педагогічних кадрів, який у 2019 р. відзначив своє 80-річчя.

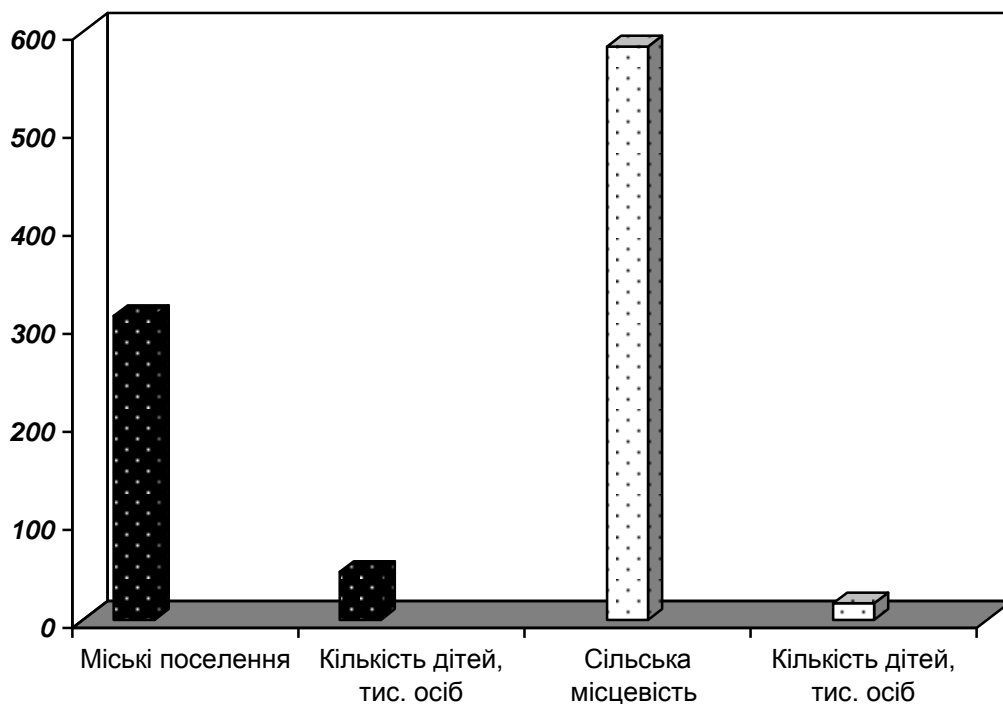

Рис. 2.6. *Кількість закладів дошкільної освіти та дітей у них на 1993 р.*

У 21 професійно-технічному навчальному закладі області навчалось 12,4 тис. молоді, які здобули кваліфікацію із 70 професій. З 1992 по 2012 рр. було створено 4 навчальні заклади нового типу – вищі професійно-технічні училища, на базі Луцького ВПУ № 6 – Волинський регіональний центр модельних технологій навчання. Помітно зросла роль системи ПТО в реалізації територіальної програми зайнятості населення. Тільки у 2000 р. на базі професійно-технічних закладів області було здійснено перепідготовку понад тисячі громадян, що тимчасово не працювали за 25 професіями.

Вищі навчальні заклади I–II рівнів акредитації (14 технікумів і училищ та чотири філії навчальних закладів з інших регіонів України) здійснювали підготовку студентів за 19 напрямками (рис. 2.7).

Якщо у 1991 р. на території Волинської області діяло тільки два вищих навчальних заклади, то за роки незалежності України з'явилися вищі навчальні заклади з новими формами і термінами навчання, а також джерелами фінансування: Волинський інститут

економіки і менеджменту, Луцький біотехнічний інститут Міжнародного науково-технічного університету, Волинське відділення заочного факультету Національної академії внутрішніх справ України, філії Міжнародної академії управління персоналом, навчально-консультаційний пункт Тернопільської академії народного господарства тощо [26].

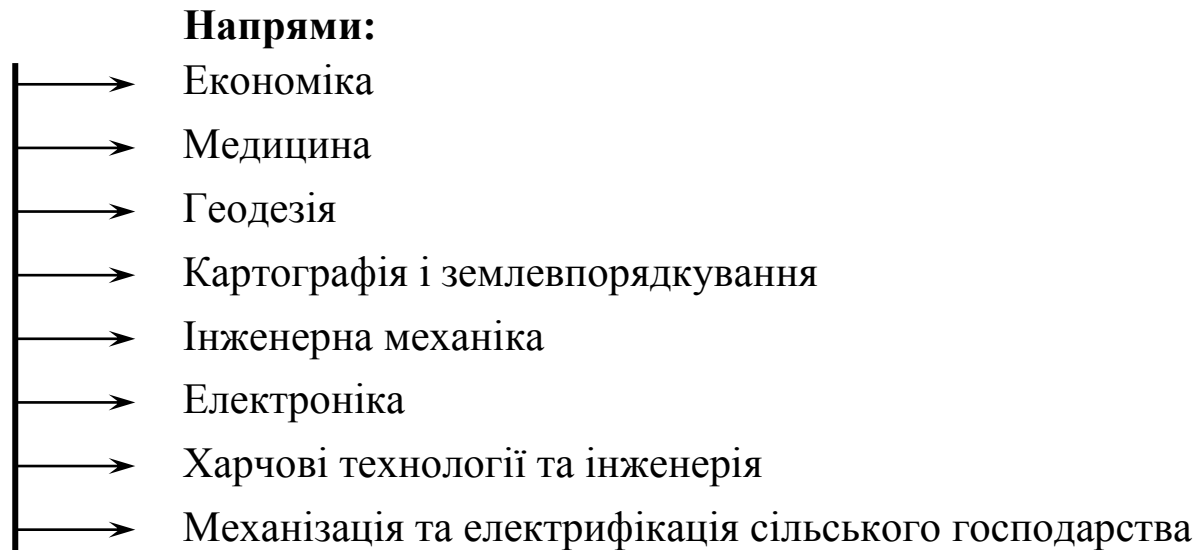

Рис. 2.7. Основні напрями підготовки студентів

Упродовж першого десятиліття ХХІ ст. робота закладів освіти області спрямовувалась на подальше втілення в життя Національної доктрини розвитку освіти України, виконання Указів Президента щодо реформування галузі. Продовжена робота з розвитку мережі дошкільних навчальних закладів та відкриття додаткових груп на базі функціонуючих. За даний період відкрито та відновлено роботу 4 дошкільних навчальних закладів (с. Галинівка, с. Красностав Володимир-Волинського району, с. Коршовець Луцького району, с. Березолуки Рожищенського району), створено 2 нових НВК «Загальноосвітня школа-дитячий садок» (с. Клепачів Ківерцівського району, с. Воля-Любитівська Ковельського району), шляхом об'єднання створено 4 НВК (с. Видричі Камінь-Каширського району, смт. Заболоття Ратнівського району, с. Мокре Старовижівського району, с. Самоволя Іваничівського району). Введено в дію після реконструкції та капітального ремонту приміщення ДНЗ с. Литовеж Іваничівського району, селах Підкормиллі та Мала Груша

Любешівського району, ДНЗ с. Гуща Любомльського району, ДНЗ с. Костюхнівка Маневицького району, ДНЗ с. Козин Рожищенського району. Розгорнуто діяльність 20 додаткових груп на базі функціонуючих ДНЗ. Комплекс проведених заходів дозволив створити 500 додаткових місць. В області функціонувало 403 ДНЗ (у т.ч. 299 у сільській місцевості, 104 у місті) та 48 навчально-виховних комплексів, у складі яких діяли дошкільні відділення. Показник охоплення організованою дошкільною освітою становив 46,2 % (у т.ч. 31,1 % у сільській та 62,6 % у міській місцевості).

На початок 2011–2012 навчального року відбулася оптимізація мережі загальноосвітніх навчальних закладів, яка була приведена у відповідність до потреб населення та бюджетних можливостей. Враховуючи демографічну ситуацію, за згодою громад, у чотирьох районах області призупинено роботу деяких загальноосвітніх шкіл, а для дітей таких шкіл організовано індивідуальне навчання при базових школах.

В області діяло 63 позашкільні установи, які відвідувало 42,9 тис. учнів. Функціонувало 800 загальноосвітніх шкіл системи освіти, з них 189 загальноосвітні школи I-го ступеня, 255 – I–II ступеня, 309 – I–III ступеня, 19 гімназій, 12 ліцеїв, 3 колегіуми, 1 приватна, 3 вечірніх, 2 спеціалізовані школи, 61 позашкільний заклад (рис. 2.8).

Функціонувало 313 дошкільних навчальних закладів та 42 навчально-виховних комплекси, до складу яких входили дошкільні відділення. Загальний показник охоплення організованою дошкільною освітою становив 40,4 %, в тому числі в сільській місцевості – 19,9 %, у міській місцевості – 61,6 %.

Окрім того, були три заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – Володимир-Волинська загальноосвітня школа-інтернат I–III ступенів, Люблинецька загальноосвітня школа-інтернат I–III ступенів, Головненська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат.

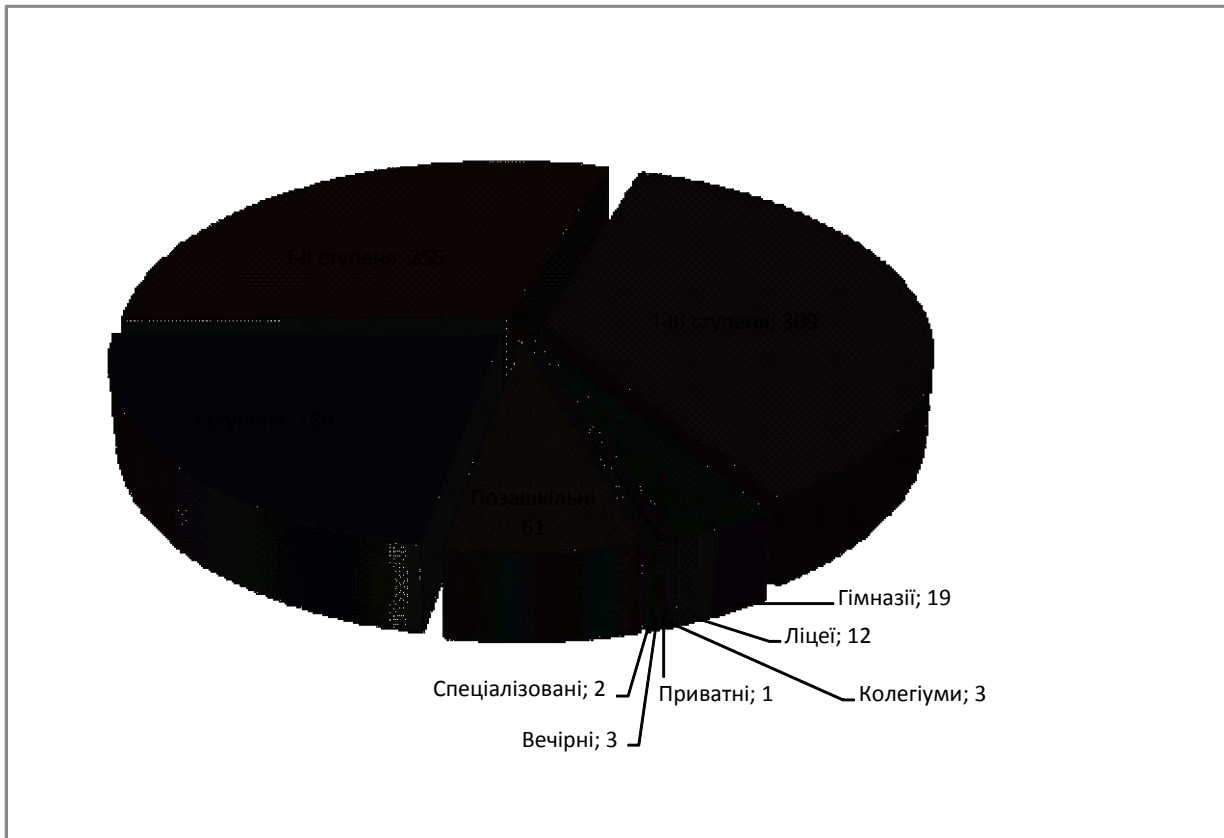

Рис. 2.8. Структура навчальних закладів на 2011–2012 н. р.

Професійну освіту в області здійснювали 7 вищих професійних училищ, 6 професійних ліцеїв, 6 профтехучилищ, навчальний центр та 2 професійно-технічні навчальні заклади, що є самостійними структурними підрозділами Луцького державного технічного університету.

Вища освіта Волинської області забезпечує фундаментальну наукову, професійну, практичну підготовку фахівців для потреб регіону та держави у 48 вищих навчальних закладах.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), лише 20 % народжених дітей умовно вважається здоровими, інші – або страждають порушеннями психофізичного розвитку, або знаходяться в стані між здоров'ям і хворобою.

Визнання прав такої дитини, її інтересів, потреб, надання допомоги у процесі соціалізації та вибору професійної діяльності є дуже важливим на сучасному етапі розвитку освіти. Тому важливого значення набуває інклюзивне навчання, що передбачає спільне

перебування дітей із порушеннями психофізичного розвитку з їх здоровими однолітками.

В еволюції стосунків суспільства і держави до осіб з відхиленнями в розвитку виділяється п'ять періодів, які охоплюють часовий проміжок у дві з половиною тисячі років – шлях від ненависті й агресії до прийняття, партнерства та інтеграції осіб з обмеженими психофізичними можливостями (табл. 2.4) [22].

Таблиця 2.4

Еволюція ставлення суспільства та держави до осіб з психофізичними порушеннями й становлення системи спеціальної освіти*

Період еволюції	Етапи становлення системи спеціальної освіти	Хронологічні межі
Від агресії та зневаги до усвідомлення необхідності піклуватися про дітей з особливостями розвитку	Формування передумов виникнення національної системи спеціальної освіти	966–1715 рр.
Від усвідомлення необхідності піклуватися про осіб з відхиленнями в розвитку до усвідомлення необхідності навчати частину з них	Формування передумов виникнення національної системи спеціальної освіти	1715–1806 рр.
Від усвідомлення можливостей до усвідомлення доцільності навчання трьох категорій дітей: з порушенням слуху, зору та розумово-відсталих	Розгортання мережі спеціальних навчальних закладів та оформлення паралельних систем спеціальної освіти	1806–1927 рр.
Від усвідомлення необхідності навчати певну частину дітей з порушеннями до розуміння необхідності навчати всіх дітей з відхиленнями в розвитку	Удосконалення вертикальної та горизонтальної структур системи спеціальної освіти, її диференціація	1927–1991 рр.
Від сегрегативного навчання дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивного навчання	Розвиток національної системи спеціальної освіти з провідною тенденцією інклюзії	1991р.–донині

* Складено за матеріалами [22]

Перший період (996–1715 рр.) – від агресії та зневаги до усвідомлення необхідності піклуватися про людей з відхиленнями в розвитку. Умовною межею цього періоду в Західній Європі було відкриття в Німеччині першого притулку для сліпих (1198 р). У Російській імперії були створені перші монастирські притулки (1706–1715 рр). Другий період (1715–1806 рр.) – від усвідомлення необхідності піклуватися про осіб з відхиленнями в розвитку до усвідомлення навчати частину з них. Умовна межа – відкриття у Франції спеціальних шкіл для глухонімих і сліпих (1770–1784 рр.). У Російській державі – відкриття перших спеціальних шкіл для глухих та сліпих (1806–1807 рр.). Третій період (1806–1927 рр.) – від усвідомлення можливостей до усвідомлення доцільності навчати три категорії дітей: з порушеннями слуху, зору та розумово-відсталіх. Умовний кордон – остання чверть ХІХ століття. Ухвалення у західноєвропейських державах законів про загальну початкову освіту і на цій основі – законів про навчання глухих, сліпих і розумово-відсталіх дітей. У Радянському Союзі – створення спеціальних шкіл для глухих, сліпих і розумово-відсталіх дітей у зв'язку з прийняттям Закону про Всеобуч (1927–1935 рр.). Саме в цей період у школах Західної Європи на тлі розгортання мережі спеціальних закладів робилися спроби спільного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку зі своїми здоровими однолітками [22].

В Радянському Союзі спроби спільного навчання відбувалися постійно й досить широко обговорювалися на різних педагогічних зібраннях. Зокрема, у 1924 р. на ІІ-му Всеросійському з'їзді з питань соціально-правової охорони неповнолітніх було ухвалено резолюцію, де зазначалося: «...сліпі мають право вступати до звичайних навчальних закладів для зрячих... в кожному окремому випадку з дозволу керуючого органу, коли є підстави сподіватися, що вони виконуватимуть основні вимоги, які ставляться до їхніх зрячих товаришів» [10]. Варто зазначити, що, незважаючи на переважання в цей історичний період сегрегаційних установок щодо навчання дітей з обмеженнями і розгортання системи спеціальних закладів, спроби

спільного навчання дітей з порушеннями та їхніх здорових однолітків не припинялися. Четвертий період (1927–1991 рр.) – від усвідомлення необхідності навчання певної частини дітей з порушеннями до розуміння необхідності навчати всіх дітей з відхиленнями в розвитку. В Західній Європі цей період від початку ХХ століття до кінця 70-х років характеризується розвитком законодавчої бази спеціальної освіти та структурним удосконаленням національних систем. У Радянському Союзі – диференціація й удосконалення системи спеціальної освіти, перехід до 8 типів спеціальних закладів (1950–1990 рр.). Саме у цей період з 70-років ХХ століття у світовій освітній політиці на тлі економічного зростання розвитку суспільних демократичних стосунків у передових державах світу чітко визначилися антидискримінаційні настрої за будь-якою ознакою: національною, етнічною, релігійною, рівнем психофізичного розвитку. На зміну старої парадигми суспільно-державного усвідомлення «повноцінна більшість» – «неповноцінна меншість» приходить нова – «єдина спільнота, яка включає і людей з певними проблемами». Світова спільнота фіксує законодавчо неприпустимість так званого соціального маркування. Національні антидискримінаційні законодавчі акти затверджуються з урахуванням основних положень Декларацій ООН. Формується нова культурно-історична норма – повага до відмінностей між людьми.

П'ятий період (1991 р. – й донині) – від сегрегативного навчання дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивної освіти. В Західній Європі з кінця 70-х років значно скорочується кількість спеціальних шкіл, збільшується кількість спеціальних класів у загальноосвітніх школах, учнів з особливими освітніми потребами починають навчати у загальноосвітніх школах в інклюзивному середовищі. Цей період у країнах пострадянського простору розпочався у 90-х роках і збігається з розпадом СРСР та кардинальною перебудовою державного устрою.

З жовтня 2018 року в Україні набув чинності Закон № 2541-VIII «Про доступ дітей з особливими потребами до освіти». Згідно з

документом, місцева влада має забезпечити доступ до будівель, споруд і приміщень закладів освіти. За заявою батьків у дитсадках, школах та позашкільних закладах обов'язково утворюють інклюзивні групи (раніше передбачали лише можливість утворення таких груп).

У кожній із таких груп у дитсадку має бути не більш ніж троє дітей з особливими освітніми потребами. Діти з порушеннями інтелектуального розвитку та/або сенсорними чи фізичними порушеннями мають право на першочергове зарахування до закладів освіти. За заявою батьків на заняття допускають асистента дитини, який допомагає їй у процесі навчання.

Програми і методики для дітей з особливими потребами розробляють на основі Базового компонента дошкільної освіти, причому освітні програми можуть мати корекційно-розвитковий складник для дітей з особливими освітніми потребами.

2.2. Соціально-демографічні фактори

Соціально-демографічні фактори є визначальними для забезпечення стабільного функціонування освітнього комплексу області. На основі демографічних показників можемо проаналізувати попит населення на освітні послуги. На показники чисельності населення впливають природний приріст і механічний рух населення.

Чисельність наявного населення області на 1 січня 2018 р. становила 1035729 осіб, з яких 536,6 тис. проживали в міських поселеннях, 499,1 тис. – у сільській місцевості. Населення Волинської області з 1990 р. почало зростати та у 1995 р. досягло свого максимуму. Починаючи з 1995 р. відбувся спад кількості населення, досягнувши свого мінімуму у 2010 р., з 2010 р. й донині чисельність населення в середньому стабільна (рис. 2.9).

На сьогоднішній день найбільша кількість населення проживає у шести районах області (37,5 % районів області): Горохівському, Камінь-Каширському, Ківерцівському, Луцькому, Маневицькому та Ратнівському. Найменша – у трьох районах (18,75 % районів області): Шацькому, Локачинському, Володимир-Волинському (рис. 2.10).

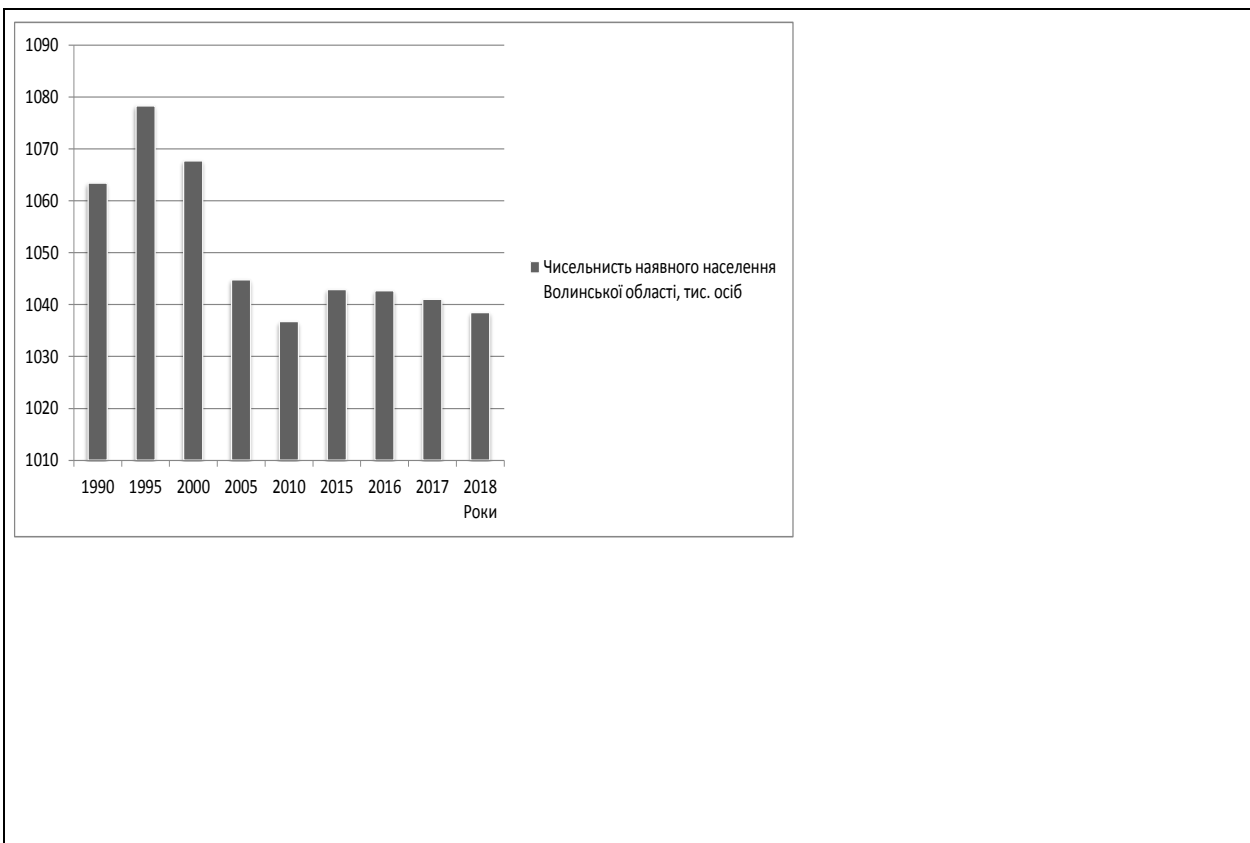

Рис. 2.9. Динаміка чисельності наявного населення Волинської області

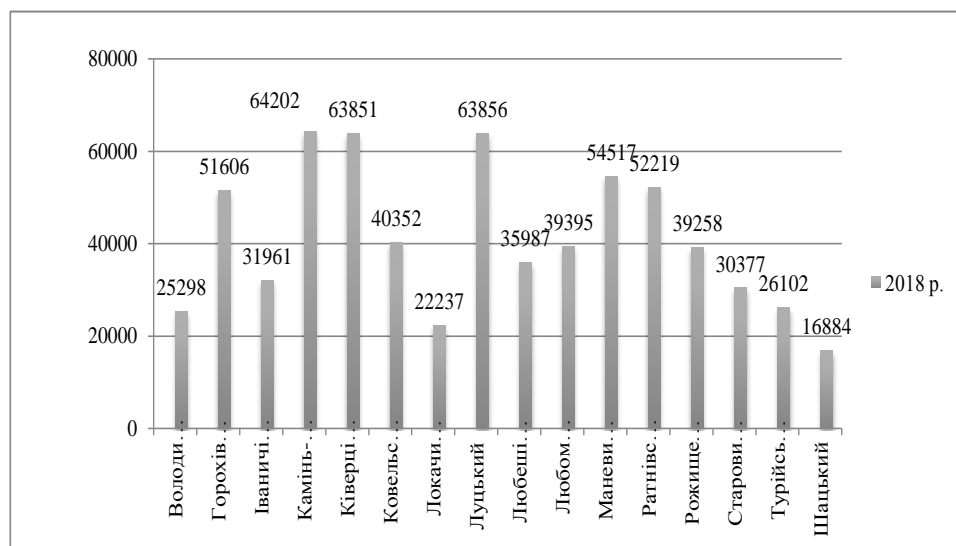

Рис. 2.10. Розподіл наявного населення по адміністративних районах

Природний приріст у міських поселеннях з 1990 р. почав знижуватись і у 2000 р. досягнув свого максимуму. З 2005 р. ситуація дещо змінилась і протягом останніх років він був додатнім, лише з 2017 р. ситуація погіршилась. У сільських поселеннях природний приріст упродовж останніх 28 років був від'ємний, критичною точкою був 2015 р., коли скорочення було найбільшим (рис. 2.11).

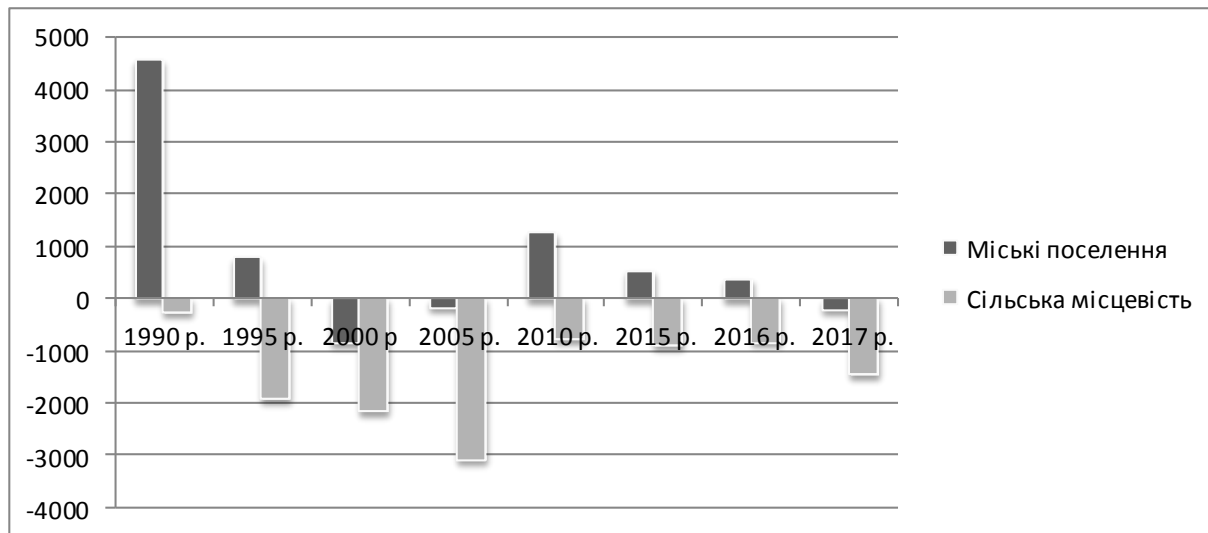

Рис. 2.11. Динаміка природного приросту населення Волинської області

Депопуляція спостерігається у тринадцяти районах (81,25 % районів від загальної кількості): Володимир-Волинському, Горохівському, Іваничівському, Ковельському, Локачинському, Любешівському, Любомльському, Маневицькому, Ратнівському, Рожищенському, Старовижівському, Турійському та Шацькому районах. Динаміка природного приросту спостерігається лише у двох районах (12,5 % від загальної кількості районів) Камінь-Каширському та Ківерцівському.

На чисельність населення також впливає міграційний рух. На даний час у Волинській області кількість вибулих перевищує кількість прибулих, тобто відбувається міграційне скорочення населення. Якщо розглядати міграційний рух населення у розрізі районів, можна побачити, що у Володимир-Волинському, Горохівському, Ківерцівському, Ковельському, Луцькому та Турійському районах відбувається міграційний приріст населення (43,75 % від загальної кількості районів) (рис. 2.12).

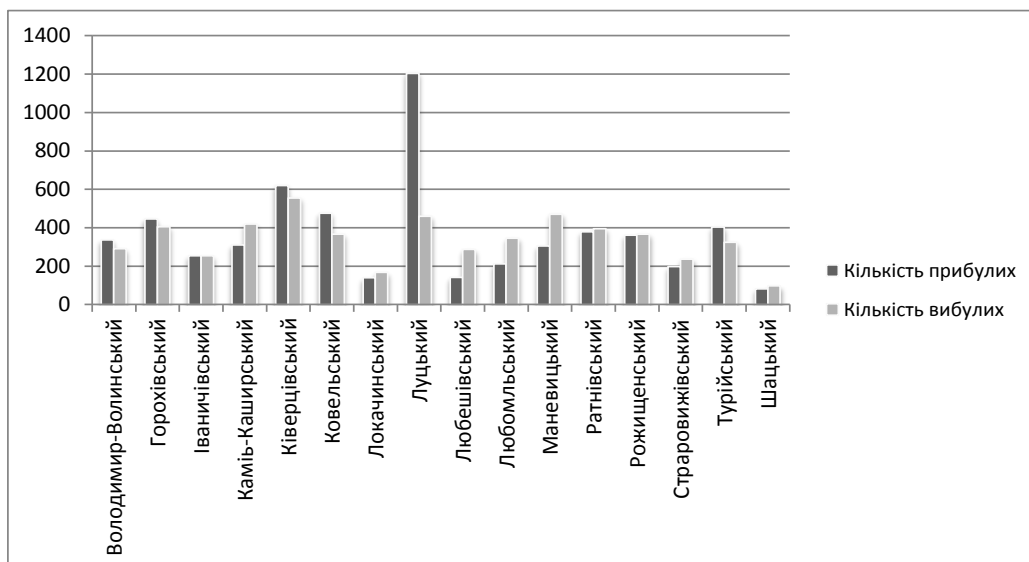

Рис. 2.12. Міграційний приріст (скорочення) населення адміністративних районів

Міграційне скорочення відбулось (56,25 % від загальної кількості районів) у Камінь-Каширському, Локачинському, Любешівському, Любомльському, Маневицькому, Ратнівському, Рожищенському, Старовижівському та Шацькому районах.

За даними обласного центру зайнятості, кількість зареєстрованих безробітних на кінець липня 2018 р. становила 8,4 тис. осіб, з них 54,6 % – жінки, 30,9 % – молодь у віці до 35 років. Кількість безробітних як у міських поселеннях, так і в сільській місцевості за липень 2018 р. зменшилась відповідно на 0,6 % та 3,0 % і на кінець місяця становила 4675 та 3753 особи.

Щодо структури зайнятості населення, то найбільша частка зайнятих у невиробничій сфері (рис. 2.13).

В адміністративних районах, у яких найнижчі показники щільності населення – менше 24 осіб (Любешівському, Маневицькому, Любомльському), а також у північних районах (Ратнівському, Старовижівському) найбільша частка населення зайнята у сільському господарстві. У південних районах, які є більш густо заселеними і, відповідно, мають більш розвинену

інфраструктуру та промисловість (Луцькому, Ківерцівському, Локачинському, Рожищенському, Ковельському районах) більша частка населення зайнята у промисловості й соціальній сфері.

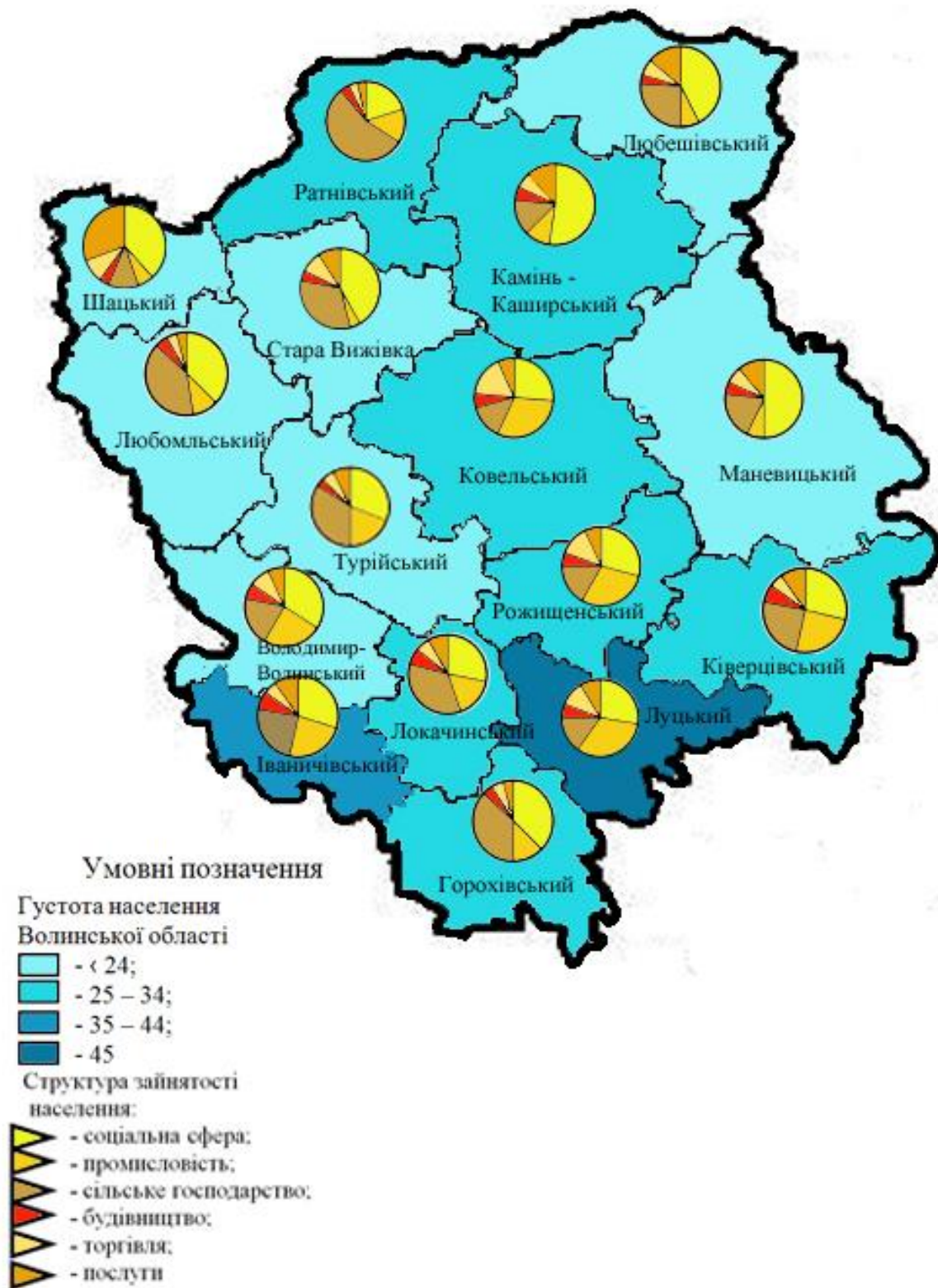

Рис. 2.13. Структура зайнятості населення

Структура зайнятості населення показує можливості подальшого використання трудових ресурсів та передбачає напрями підвищення їх фахового рівня з метою впровадження інтенсивних та нових форм господарювання.

2.2.1. Соціальне благополуччя населення

Важливим та невід’ємним аспектом характеристики людського потенціалу є соціальне благополуччя населення. Під «соціальним благополуччям» розуміють інтегральний показник ефективності функціонування соціальної сфери, відображення соціального самопочуття, рівня добробуту та якості життя населення, індикатора соціальної безпеки суспільної системи в цілому. Фахівцями виділено складові соціального благополуччя населення (рис. 2.14).

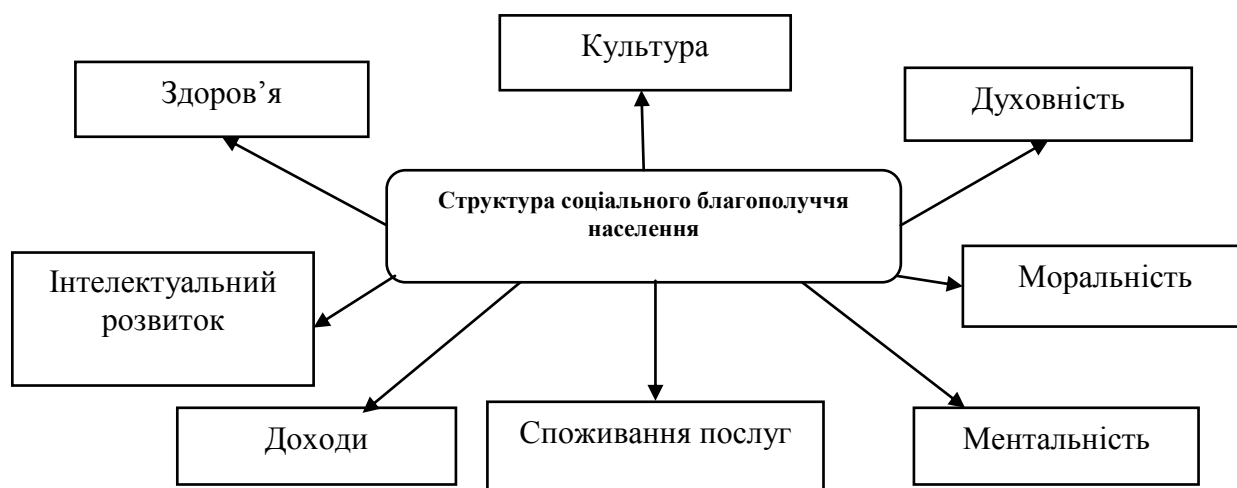

Рис. 2.14. Складові елементи соціального благополуччя населення

Здоров'я населення – це трудовий ресурс, інтелектуальний потенціал держави, чинник життєвого комфорту громадянина та вагома частка духовного благополуччя населення. Здоров'я є медичною, соціально-психологічною і філософською категоріями. Психічне здоров'я є одним із основних та невід’ємних компонентів здоров'я особистості (рис. 2.15).

Рис. 2.15. Складові здоров'я людини [42]

Основними, визначальними факторами здоров'я є спосіб життя, навколишнє середовище, генетичні (спадкові) фактори, медичні фактори (рис. 2.16) [42].

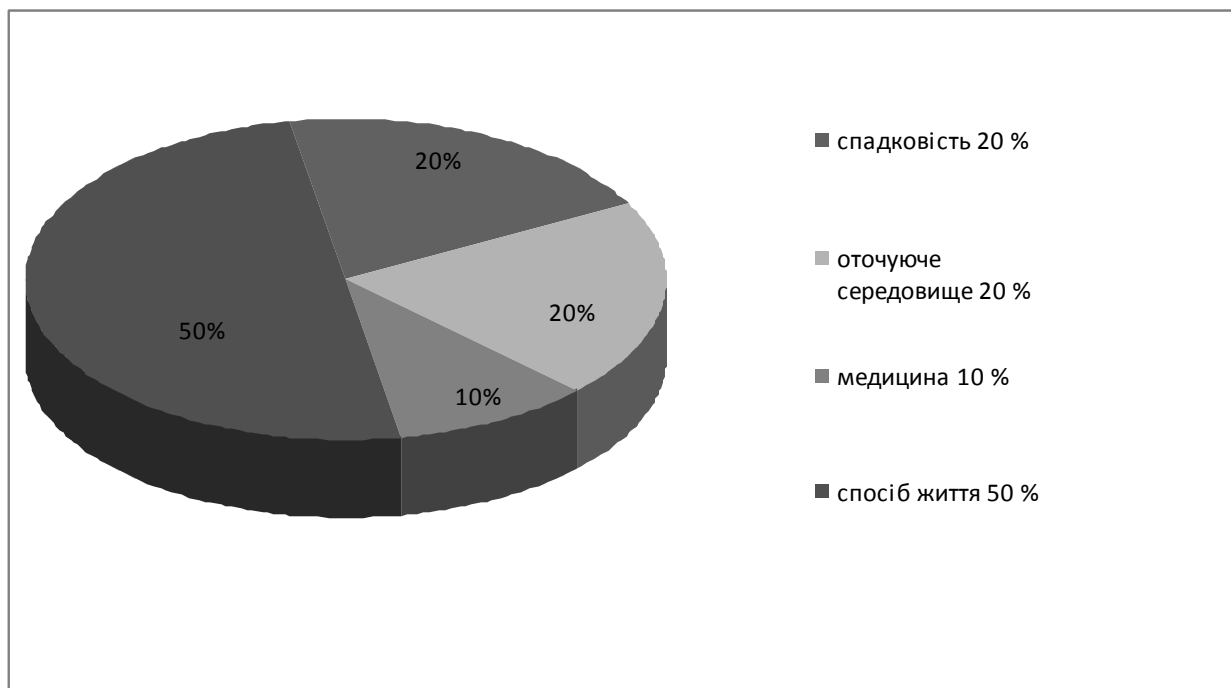

Рис. 2.16. Фактори впливу на здоров'я людини [42]

Фактори впливу на здоров'я людини залежать від віку, фізичних показників, статі та характеру людей. Найбільший вплив має фактор способу життя. Так, куріння, вживання алкогольних напоїв і

наркоманія, неякісна їжа, стреси, відсутність перспектив негативно впливають на здоров'я людини. Другий фактор – навколишнє середовище. Людина і природне середовище тісно між собою пов'язані, а саме забруднене повітря, не якісна вода негативно впливають на здоров'я суспільства. На здоров'я людини впливає і спадковий фактор. Щодо медичного фактора, то він має найменший вплив серед факторів, але отримана медична допомога може врятувати як здоров'я людини, так і його життя.

Динаміка кількості захворювань населення, змінювалася упродовж 1990–2017 рр. Так, лише за 1990–2000 рр. кількість хворих зросла на 152668 осіб. Найменша кількість хворих (за роки незалежності) зафіксована у 2014 році (727108 осіб) (рис. 2.17).

Кількість вільних робочих місць (вакантних посад), про які повідомили роботодавці державну службу зайнятості, за липень 2018 р. збільшилась на 229, або на 6,2 % і на кінець місяця становила 3918 одиниць.

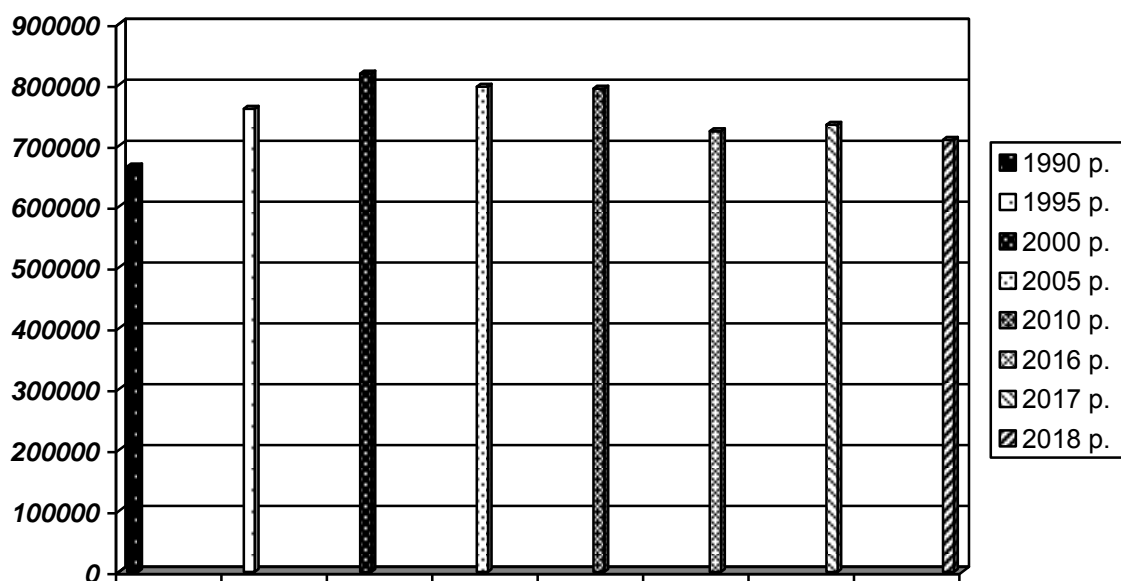

Рис. 2.17. Динаміка кількості захворюваності у Волинській області

Психічне здоров'я є одним із основних та невід'єних компонентів здоров'я особистості і залежить від ряду факторів. Тривалі негативні стресові ситуації, невміння підтримувати адекватні

відносини з оточуючими, конфлікти, недостатній відпочинок, малорухливий спосіб життя, відсутність постійної роботи можуть порушити психічну рівновагу людини.

Динаміка захворюваності населення на розлади психіки та поведінки з роками зростає (рис. 2.18).

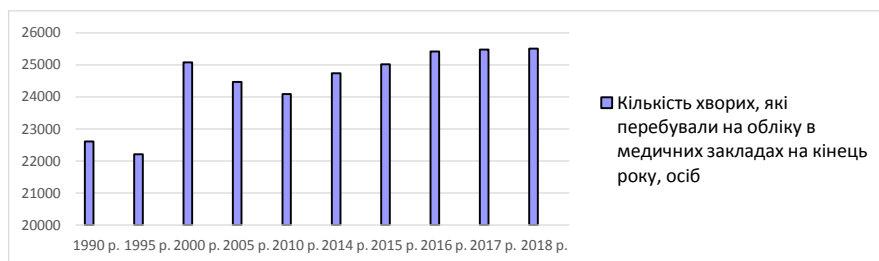

Рис. 2.18. Динаміка захворюваності на розлади психіки та поведінки у Волинській області

Якщо у 1990 р. кількість хворих нараховувалося – 2,1 % від усього населення, то у 2017 р. – 2,4 %.

Збереження психічного здоров'я несумісне з вживанням будь-яких психоактивних речовин (алкоголь, нікотин, наркотики). Результати впливу психоактивних речовин на розлад психіки показано на рис. 2.19.

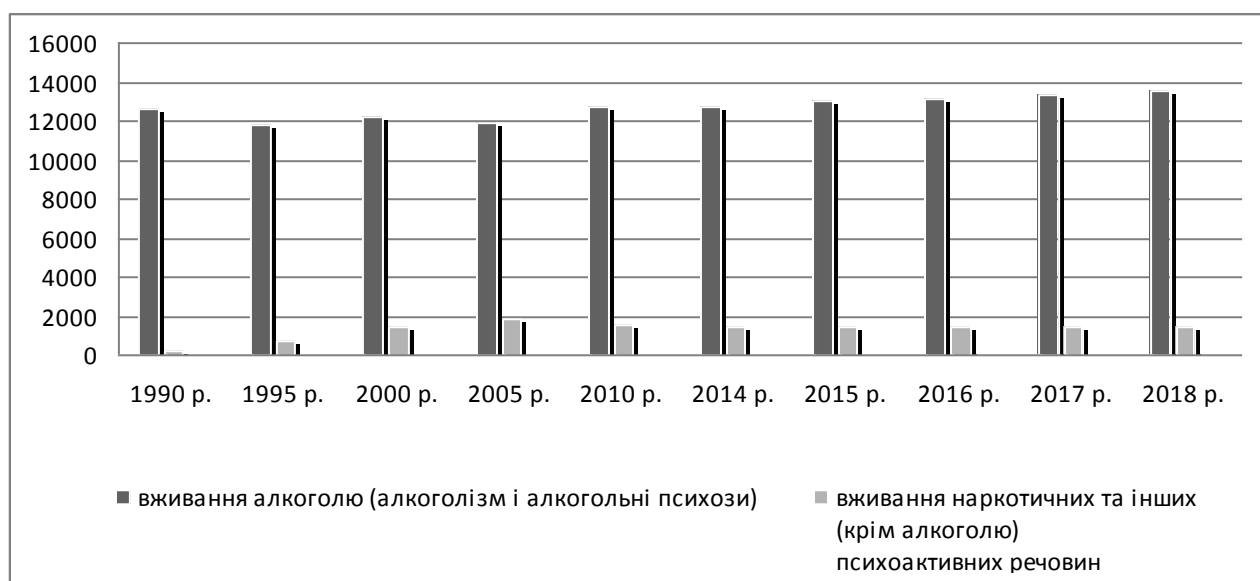

Рис. 2.19. Динаміка захворюваності на розлади психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин у Волинській області

Якщо у 1990 р. частка хворих на алкогольні психози і психоактивні речовини складала 1,2 % і 0,02 % то у 2017 р. – 1,3 % і 0,1 % відповідно від усього населення [34]. Нікотинова залежність є найбільш розповсюдженим психічним розладом, що не допомагає позбавитися стресу, а, навпаки, підвищує його рівень і це сприяє розвитку важких психічних розладів.

До психологічних критеріїв психічного здоров'я, на думку дослідників, можуть бути віднесені адаптованість у мікросоціальних відносинах; здатність до саморегуляції, що виявляється у поведінкових проявах; здатність розумного планування життєвих цілей і підтримання активності в їх досягненні.

Доходи населення впливають на якість життя і сприяють його благополуччю. Це обсяг нарахованих у грошовій та натуральній формі: заробітної плати, прибутку та змішаного доходу, отриманих доходів від власності, соціальної допомоги та інших поточних трансфертів (рис. 2.20). Заробітна плата є одним з основних показників соціального розвитку регіону і залишається для більшості населення основним джерелом доходів.

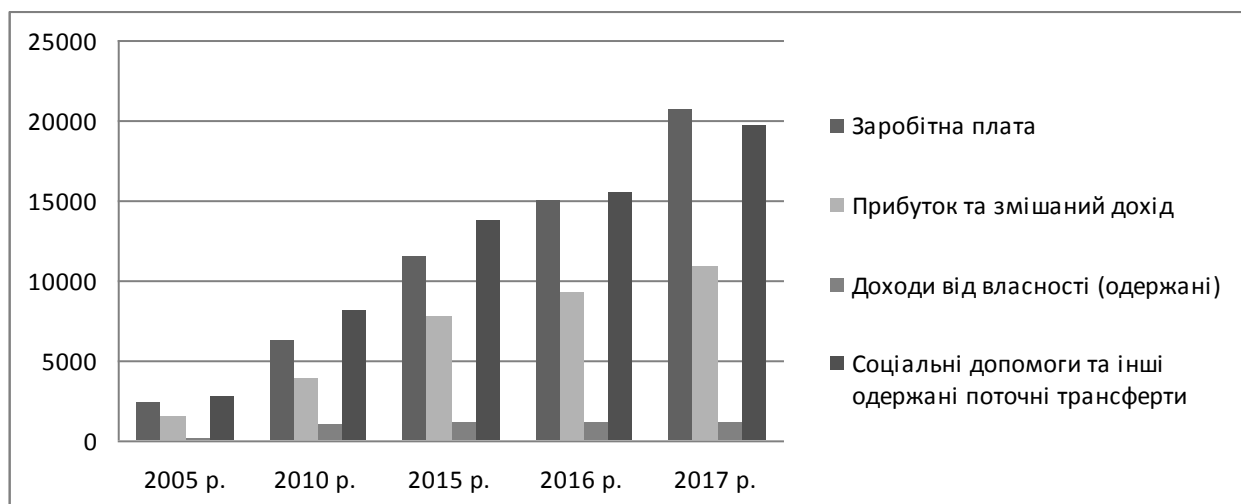

Рис. 2.20. Динаміка структури доходів населення Волинської області, млн. грн.

Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників підприємств, установ та організацій області (з кількістю працюючих 10 осіб і більше) у січні–липні 2018 р. становила 6962

грн., що на 25,9 % більше, ніж у відповідному періоді 2017 р. (в Україні – відповідно 8490 грн і на 26,0 % більше). За рівнем заробітної плати область випередила Кіровоградську, Тернопільську, Херсонську, Чернівецьку та Чернігівську області.

Найбільш оплачуваною була робота працівників, зайнятих у виробництві меблів, машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань, автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів, у сферах державного управління й оборони; обов'язкового соціального страхування й фінансової та страхової діяльності, де заробітна плата перевищила середній показник по області у 1,8–1,5 раза.

Найнижчий рівень заробітної плати спостерігався у сферах поштової та кур'єрської діяльності, тимчасового розміщування й організації харчування, творчості, мистецтва та розваг, надання інших видів послуг і не перевищував 71,9 % від середнього рівня по економіці.

В цілому на промислових підприємствах середньомісячна зарплата становила 8641 грн., підприємствах транспорту, складського господарства та допоміжної діяльності у сфері транспорту – 7576 грн., у будівельних організаціях – 6606 грн., освітніх закладах – 6500 грн., сільськогосподарських підприємствах – 5851 грн., установах охорони здоров'я – 5058 грн.

Найбільша середньомісячна заробітна плата населення серед районів і міст Волинської області спостерігалася у Луцькому районі (7805 грн.), місті Нововолинськ (6376 грн.), Ківерцівському (6145 грн.), Любомльському (5926 грн.) районах та у місті Луцьк – 5880 грн., а найменша – у Турійському районі (4412 грн.) (рис. 2.21).

Населення міст Ковеля, Володимир-Волинського та Володимир-Волинського і Маневицького районів мали середню заробітну плату вище середньої.

Середній показник середньої заробітної плати зареєстрований у п'яти районах: Локачинському, Любомльському, Ковельському, Камінь-Каширському та Горохівському районах.

Нище середнього показника середньої заробітної плати мали шість районів області: Любешівський, Рожищенський, Ратнівський, Старовижівський, Іваничівський та Шацький.

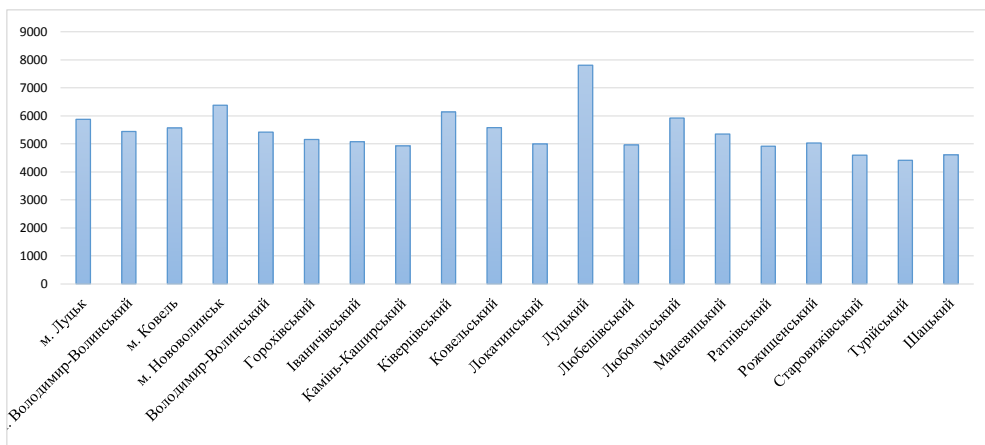

Рис. 2.21. Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників у розрізі міст і районів Волинської області у 2017 р.

До доходів населення відносять і пенсії (трудові та соціальні). Соціальними пенсіями користується невелика кількість осіб (менше 5 %), трудові пенсії отримували близько 95 % пенсіонерів. Спостерігається позитивна динаміка середнього розміру призначеної місячної пенсії пенсіонерам (рис. 2.22).

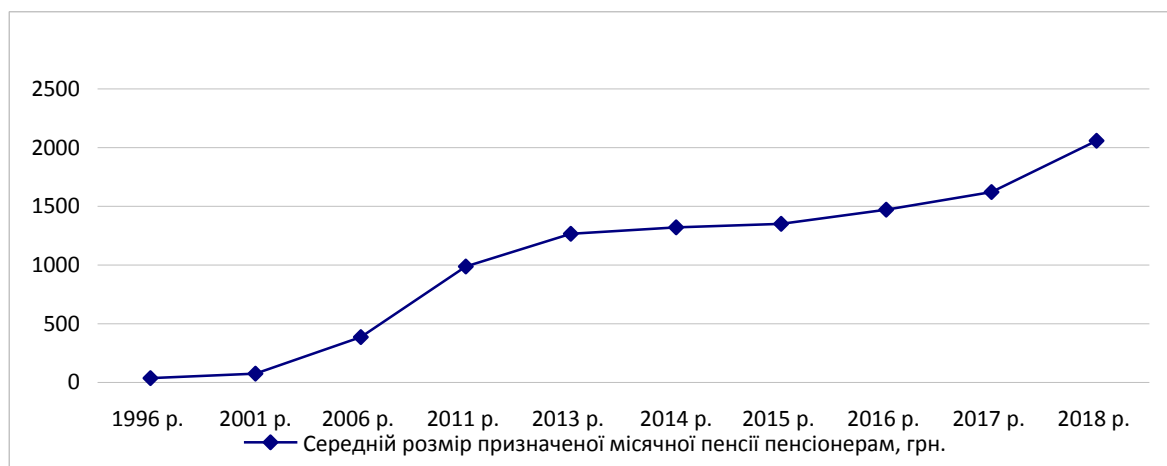

Рис. 2.22. Динаміка середнього розміру призначеної місячної пенсії пенсіонерам, які перебувають на обліку в органах Пенсійного фонду

Невід’ємною частиною доходів населення є доходи домогосподарств (рис. 2.23).

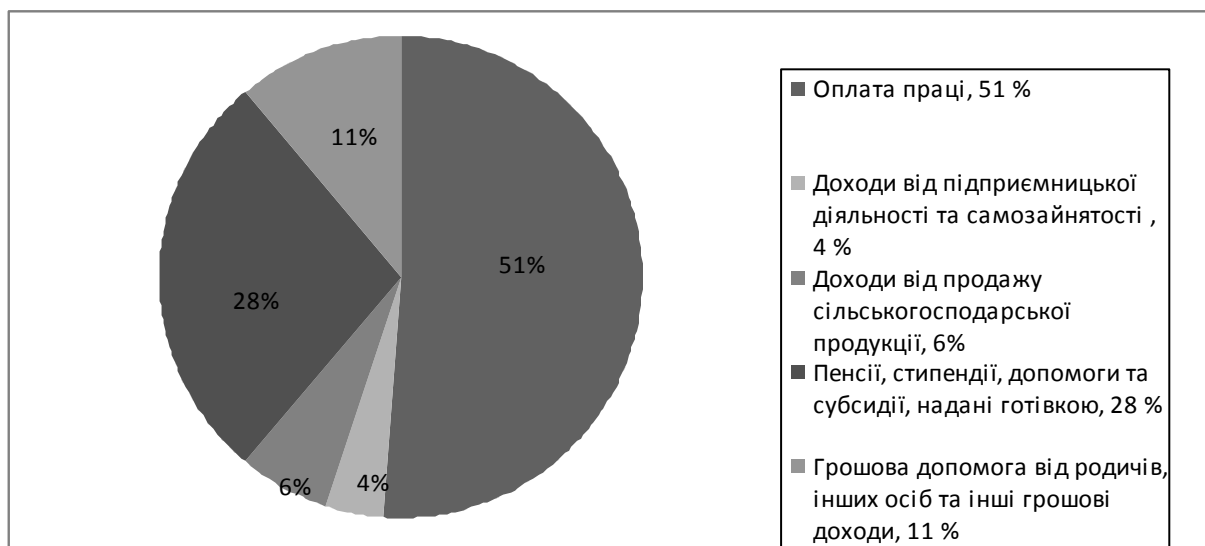

Рис. 2.23. Структура грошових доходів домогосподарств за 2017 р.

Найбільша частка доходів домогосподарств припадає на оплату праці, що становить 51 %, на пенсії, стипендії, допомоги та субсидії, надані готівкою припадає – 28 %, грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи – 11 %, а найменше припадає на доходи від продажу сільськогосподарської продукції та доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості – 6 % і 4 % відповідно [30].

Важливою характеристикою благополуччя населення є рівень її культури. Саме культура за своєю сутністю є процесом становлення, функціонування, розвитку населення, процесом створення й відтворення людини як суспільної істоти, як суб'єкта соціальної діяльності.

Духовне життя та його суб'єкти (що мають певні потреби, інтереси, ідеали) займаються виробництвом, розподілом і зберіганням духовних цінностей (клуби, бібліотеки, театри, музеї, релігійні та суспільні організації). Упродовж 1990–2017 рр. спостерігалася динаміка в зміні кількості бібліотек та клубних закладів області. Якщо у 1990 р. на 1000 осіб припадало 0,8 бібліотек та 1,0 клубний заклад, то у 2017 р. – 0,6 і 0,7 відповідно.

Найкраще забезпечені бібліотеками (на 1000 осіб населення) чотири райони: Локачинський (1,3), Камінь-Каширський (1,1), Турійський (1,1) та Шацький (1,0); клубними закладами – сім районів: Шацький (1,6), Турійський (1,6), Локачинський (1,4),

Рожищенський (1,2), Любомльський і Маневицький (1,1), Горохівський (1,0), що відповідно складає 25 % і 44 % від адміністративних районів області.

Найменш забезпечені бібліотеками, що припадають на 1000 осіб населення п'ять районів: Луцький (0,2), Іваничівський і Ковельський (0,4), Володимир-Волинський (0,5), Ратнівський (0,6); клубними закладами – чотири райони: Луцький (0,2), Іваничівський (0,4), Володимир-Волинський та Ковельський (0,6), що відповідно складає 31 % і 25 % від адміністративних районів області [30].

Інтелектуальний розвиток (інтелект від лат. – пізнання, розуміння, глуд) залежить від рівня освіти, науки, рівня комп'ютеризації населення, його психічного здоров'я. Знання є матеріальною основою існування людини, а технології її застосування створюють якісні критерії добробуту населення.

Упродовж 1995–2017 рр. спостерігалася динаміка росту кількості студентів. У 2017 р. кількість студентів складала 19,3 тис. осіб. Динаміка кількості студентів вказує на інтелектуальний розвиток населення і залежить від багатьох факторів, одним із яких є демографічний показник (рис. 2.24).

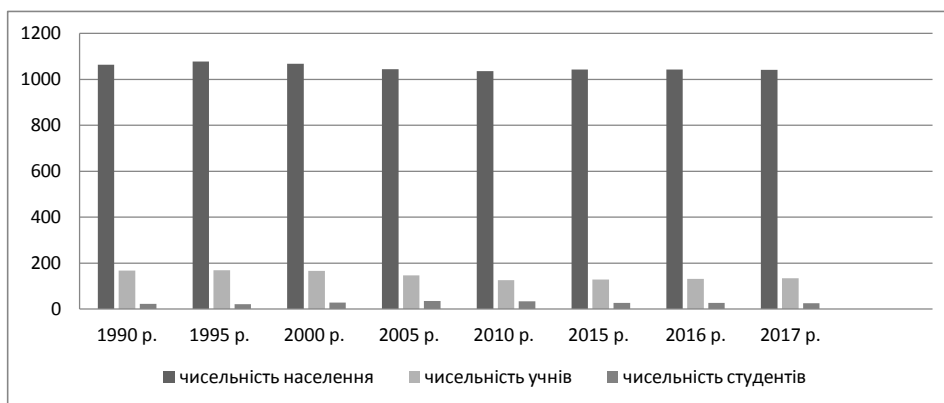

Рис. 2.24. Динаміка інтелектуального розвитку населення Волинської області

Одним із чинників, який впливає на інтелектуальний розвиток регіону є рівень комп'ютеризації. Поява інформаційно-

комунікаційних технологій у різних сферах діяльності суспільства дало поштовх виникненню та розвитку процесу комп'ютеризації. Перш за все інформаційно-комунікаційні технології посприяли розвитку комп'ютеризації освіти, що є найважливішою умовою реформування системи освіти. У Волинській області та в Україні все більше уваги приділяють проблемі комп'ютеризації освіти, що є однією з найважливіших стратегічних проблем розвитку цивілізаційного суспільства [41].

На початок 2017 р. навчальними комп'ютерними комплексами (НKK) було забезпечено 74 % навчальних закладів усіх ступенів. Проте якість комп'ютерної техніки викликає занепокоєння, лише 21 % комп'ютерної техніки придбані менше 5 років назад, 32 % мають вік понад 10 років. Не завершено створення НKK в школах I–II ступенів. На даний час комп'ютерна техніка є в усіх школах. У 78,1 % з них є комплекси, в решті шкіл – по 1–3 комп'ютери. Повністю забезпечені НKK школи I–II ступенів Горохівського, Іваничівського, Любешівського, Ратнівського, Рожищенського та Старовижівського районів (37,5 % від районів області). Проте, у Володимир-Волинському районі відсутні НKK у 4 з 10 шкіл, Ківерцівському – 7 з 20, Маневицькому – 10 з 26, Турійському – 6 з 12, Шацькому – 5 з 9. Відсутні НKK у 4 школах Луцького та 3 школах Ковельського й Любомльського районів. Недостатня кількість комп'ютерів у початкових школах області фактично не дозволяє в повному обсязі виконувати програму викладання інформатики.

Перешкодою інформаційним технологіям стає відсутність Інтернету або поганий зв'язок. На кінець 2017 року постійний доступ до мережі Інтернет мали 75 % шкіл сільської місцевості. Найгірша ситуація у Володимир-Волинському (12 шкіл з 35), Ковельському (25 з 55), Ківерцівському (35 з 60), Маневицькому (30 з 59) та Старовижівському (18 з 36) районах [40].

Більший доступ до інформаційних технологій є поза межами навчальних закладів, ніж у їх межах. На кінець 2017 року більше 54 %

населення мали доступ до комп'ютера з Інтернетом за межами навчальних закладів.

Упродовж останніх років спостерігається динаміка росту домогосподарств за фактом доступу до послуг Інтернету (рис. 2.25).

Рис. 2.25. Розподіл домогосподарств за доступом до послуг Інтернету у Волинській області

На початок 2017 р. щільність мережі зв'язку Волинської області складала – 0,16; щільність покриття мережі Інтернет – 0,06. Основними проблемами системи є низька зміна інфраструктури галузі зв'язку та низький й недостатній рівень впровадження нових технологій та послуг, які б мали відповідати потребам суспільства. На сьогодні актуальним залишається питання підключення до мережі Інтернет в сільських районах Волинської області [40].

Найвищі показники соціального благополуччя спостерігаються в шести районах (37,5 % від районів області): Ківерцівському, Маневицькому, Локачинському, Шацькому, Горохівському та Рожищенському (рис. 2. 26).

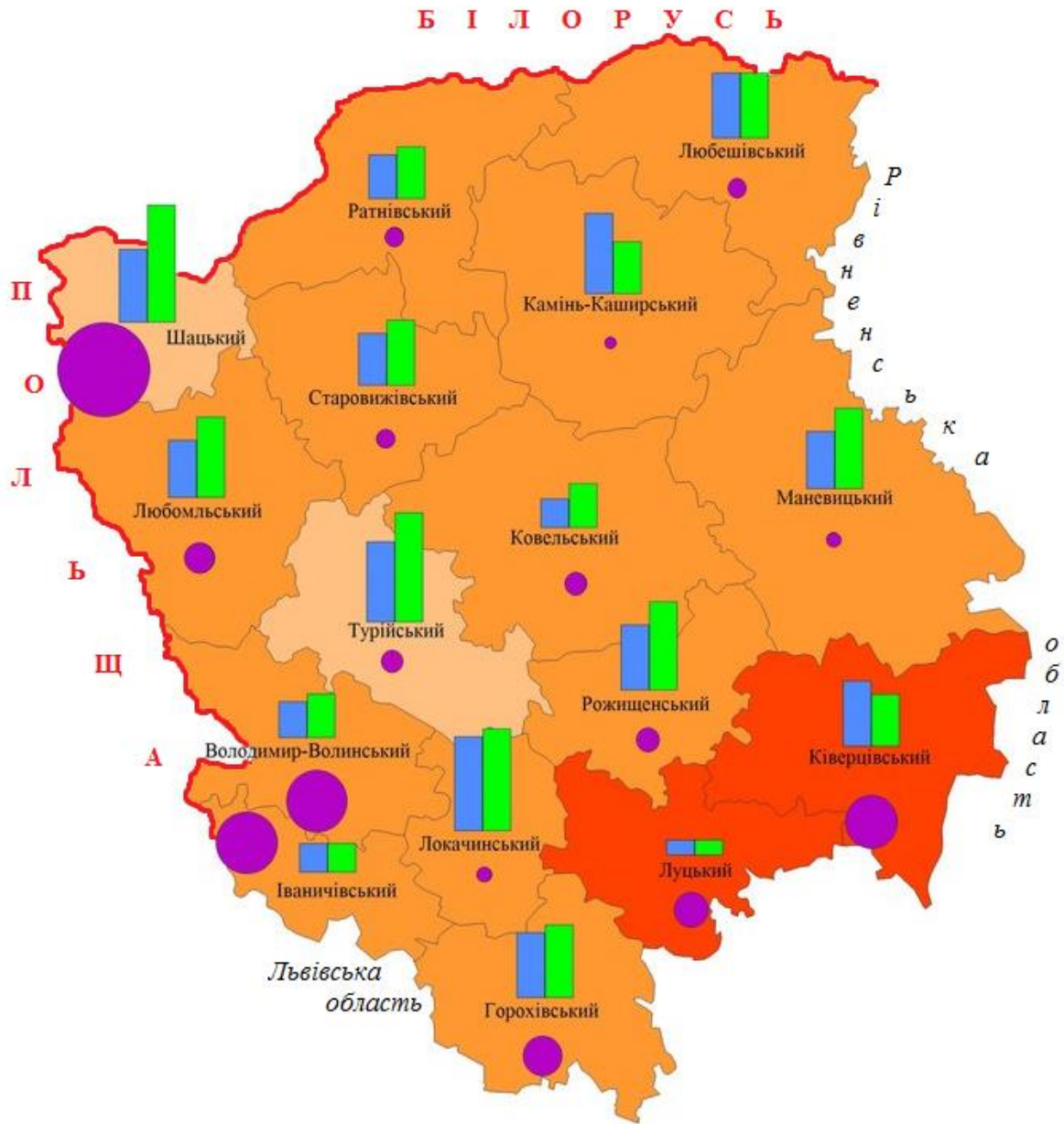

Рис. 2.26. Структура соціального благополуччя населення

2.2.2. Соціальне неблагополуччя населення

Для характеристики населення важливу роль відіграє його соціальне неблагополуччя. Це комплексний показник, який відображає різні економічні, політичні, екологічні та інші проблеми, що стоять перед населенням області та країни в цілому. Під соціальним неблагополуччям розуміють негативний стан соціуму, що виникає через вплив різних несприятливих соціальних і природних факторів (рис. 2.27).

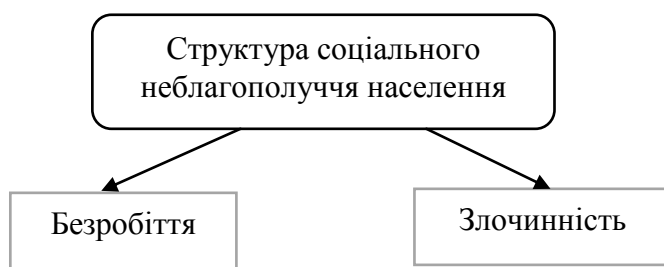

Рис. 2.27. *Складові елементи соціального неблагополуччя населення*

Проблема безробіття є вагомою рисою ринкової економіки. Вона має велике значення як для регіону, так і для України в цілому. Висока ефективність дій ринкових механізмів не можуть забезпечити усю зайнятість населення навіть при урахуванні вільних робочих місць. Безробіття є складовою неблагополуччя населення, що спричиняє негативні наслідки та впливає на людський потенціал в цілому: зростанню кількості психічних захворювань; загостренню криміногенної ситуації; падінню трудової активності; скороченню податкових надходжень; зменшенню ВВП; падінню життєвого рівня населення; зростанню витрат на допомоги безробітним тощо.

Масове безробіття здатне спричинити за собою великі політичні, а також соціальні зміни. Безробіття гальмує розвиток суспільства, заважає йому рухатися вперед. Це трагедія і безробітного, і членів його сім'ї, що призводить до негативних соціальних й економічних наслідків (рис. 2.28).

Рівень зареєстрованого безробіття на кінець липня 2018 р. у Волинській області становив 1,3 % населення працездатного віку, рік тому – 1,6 %. Зазначений показник був нижчим серед чоловіків в

порівнянні з жінками – 1,2 % проти 1,4 %, а також у мешканців сільських населених пунктів порівняно з міськими поселеннями – 1,3 % проти 1,4 %. Спостерігається великий діапазон безробітних в районах області (рис. 2.29).

Рис. 2.28. Групи негативних наслідків безробіття [43]

Кількість вільних робочих місць (вакантних посад), про які повідомили роботодавці державну службу зайнятості, за липень 2018 р. збільшилась на 229, або на 6,2 % і на кінець місяця становила 3918 одиниць.

Найбільша частка безробітних зареєстрована у Луцьку (2367 осіб), Нововолинську (966 осіб), м. Ковель та Ковельському районі (1546 осіб); найменша – у Любешівському (250), Локачинському (288), Камінь-Каширському (300) районах. Середні показники безробіття мають Іваничівський (363), Шацький, Старовижівський (370), Луцький (408), Любомльський (479), Рожищенський (482) і Ратнівський (490) райони. Показники вище від середнього рівня безробіття мають Ківерцівський (717), Володимир-

Волинський (664), Горохівський (614), Маневицький (557) і Турійський (508) райони.

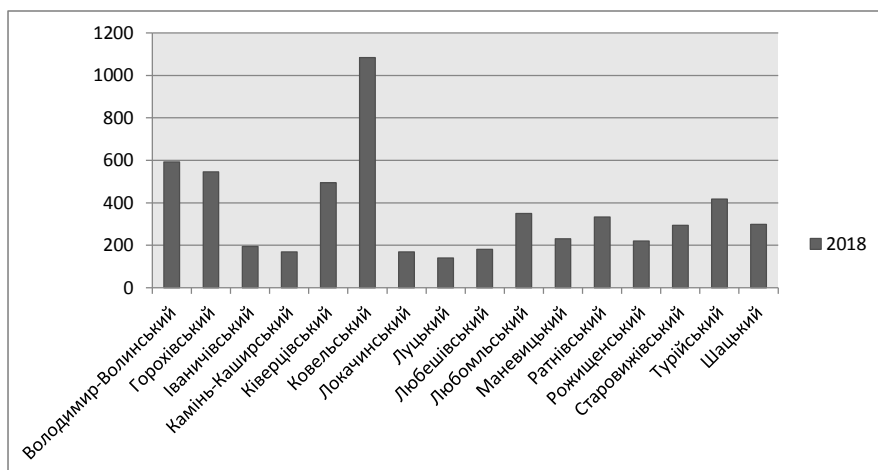

Рис. 2.29. Кількість зареєстрованих безробітних у Волинській області

Кожні шестеро з десяти безробітних є жінки та 44,8 % – молодь віком до 35 років. Збільшилась кількість безробітних як у міській, так і в сільській місцевості і становить 1,5 % і 4,7 % відповідно [30].

Найбільша частка безробітних становить у віці 15–24 років (12,4 %), а найменша – у віці 35–39 років (2,6 %).

На вільне робоче місце за кількістю зареєстрованих безробітних претендувало 11 осіб (проти 15 осіб у 2016 році). За сприяння державної служби зайнятості на початок 2018 р. було працевлаштовано 598 осіб, що становить 4,4 % громадян, що мали статус безробітного, переважна більшість яких становлять жінки. Середньооблікова кількість безробітних, що отримали по безробіттю допомогу становила 9,1 тис. осіб [30].

Територіальні відмінності області формують зміни в розміщенні трудових ресурсів. Проблема працевлаштування в поліських районах (Любешівський, Ратнівський, Шацький, Любомльський, Старовижівський) області спричинена великою кількістю трудових ресурсів, що зумовлена значним приростом населення,

сільськогосподарською спеціалізацією цих районів. Саме ці причини змушують населення покидати постійні місця проживання у зв'язку з пошуком роботи, де розміщені промислові підприємства і значна частка сільськогосподарських земель в області [38].

Безробіття районів області характеризується значними територіальними відмінностями та диференціацію в показниках.

За показниками безробіття населення на 1000 осіб наявного населення по області (8,8 осіб) виділено три групи.

До першої групи відносяться чотири адміністративні райони (25 % від районів області) із показниками безробіття населення нижче середнього показника (0–7 осіб): Камінь-Каширський (4,4), Любешівський (5,6), Маневицький (6,3) та Луцький (6,6) райони. До другої групи відносяться дев'ять адміністративних районів (56 % від районів області) із середніми показниками безробіття населення (7,1–14 осіб): Ратнівський (7,3), Володимир-Волинський (7,7), Рожищенський (8,4), Локачинський (9,8), Іваничівський (10), Ківерцівський (10,1), Ковельський (11,3), Горохівський (11,9), Любомльський (12,4) райони. До третьої групи відносяться три адміністративні райони (19 % від районів області) із показниками безробіття населення вище середнього показника (14,1 і більше осіб): Старовижівський (14,5), Турійський (16,0) та Шацький (19,8) райони.

Елементом соціального неблагополуччя є злочинність, яка відображає основні аспекти соціального життя та спричиняє важкі наслідки суспільству. Основними причинами збільшення злочинності у Волинській області є війна на сході, соціально-економічне становище населення, а також те, що до області повернулося багато людей з місць позбавлення волі, які відбували покарання за важкі злочини. Приблизно 70 % тяжких та особливо тяжких злочинів, а саме крадіжок та пограбувань, вчинили люди, які приїхали зі Сходу (Донецької та Луганської областей), а також із Одеської області, міст Херсон, Харків, Вінниця та особи кавказької національності.

Сучасний стан злочинності у Волинській області характеризується високим рівнем, несприятливою динамікою та структурою. Станом на 2017 рік зареєстровано 2440 тяжких та

особливо тяжких злочинів, що становить 1,7 % (загальноукраїнський 3,1 %). Динаміка злочинності протягом останніх шести років характеризується хвилеподібними коливаннями, найвище значення амплітуди яких становив 11947 злочинів (2016 р.), а найнижчий показник злочинів становив 6326 (2000 р.) (рис. 2.30).

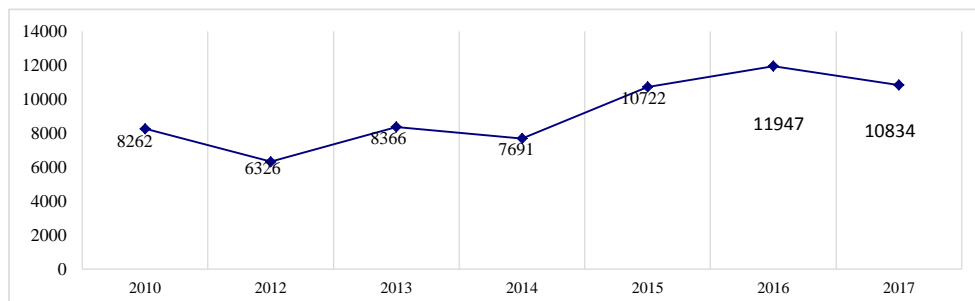

Рис. 2.30. Динаміка усіх виявлених злочинів у Волинській області

У загальній кількості злочинів 67,5 % становили злочини проти власності, 10,1 % – проти життя та здоров'я осіб, 4,5 % – проти безпеки руху та експлуатації транспорту, 3,5 % – проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, 2,2 % – у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення, 2,1 % – у сфері службової діяльності та професійної діяльності. Загалом, кількість кримінальних злочинів зросла майже на чверть. Збільшилася також кількість злочинів проти власності. Майже кожен третій злочин вчинений особами, які раніше їх вчиняли, а кожен п'ятий – у стані алкогольного сп'яніння.

Серед міст і районів Волинської області найбільша кількість скоєних злочинів становила 4180 (2016 р.) у Луцьку. Злочинність міста є значно вищою від середньообласного показника.

Загальна злочинність, як і кількість тяжких кримінальних правопорушень, зросла більш як на 30 %. Найвний суттєвий ріст злочинів проти власності, які складають понад 76 % від усіх облікованих кримінальних правопорушень. Збільшилась кількість

вчинених в обласному центрі крадіжок, розбійних нападів, грабежів та шахрайства.

Показник злочинності у місті Володимир-Волинському значно нижчий ніж в обласному центрі – 623 (5 %) злочини. У Ковелі і Нововолинську злочинів більше ніж у Володимир-Волинську – 1152 (10 %) і 1064 (9 %) відповідно.

Станом на 2017 рік злочинність найбільше поширена у Луцькому – 820, Ківерцівському – 474, Ковельському – 358, Горохівському – 327, Любомльському – 295 районах [34]. Найменший показник злочинності у Локачинському – 119, Старовижівському – 147, Володимир-Волинському – 151, Шацькому – 162 районах. Вище середнього показника злочинності мають Маневицький – 256, Камінь-Каширський – 207, Рожищенський – 191, Турійський – 176 та Іваничівський – 247 райони (рис. 2.31).

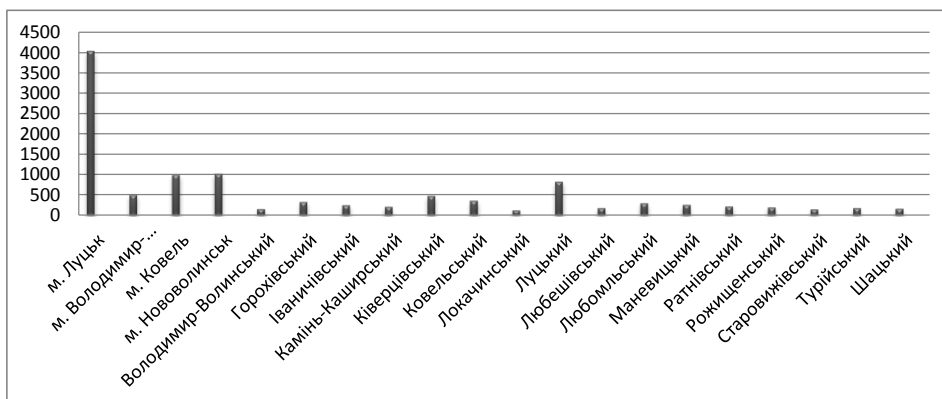

Рис. 2.31. Динаміка злочинів у розрізі міст і районів Волинської області

За показниками злочинності населення на 1000 осіб наявного населення по області (11,5 осіб) виділено три групи.

До першої групи відносяться вісім адміністративних районів (50 % від районів області) із показниками злочинності населення нижче середнього показника (0–7 осіб): Ратнівський (3,8), Шацький (3,8), Камінь-Каширський (4,4), Любешівський (5,2), Маневицький (5,6), Старовижівський (5,8), Горохівський (6,8), Рожищенський (6,9)

райони. До другої групи відносяться шість адміністративних районів (37,5 % від районів області) із середніми показниками злочинності населення (7,1–14 осіб): Локачинський (7,5), Ківерцівський (9,0), Турійський (9,2), Любомльський (9,7), Володимир-Волинський (13,0), Ковельський (13,8) райони. До третьої групи відносяться два адміністративних райони (12,5 % від районів області) із показниками злочинності населення вище середнього показника (14,1 і більше осіб): Іваничівський (14,5) та Луцький (17,7) райони.

2.3. Виробничо-економічні фактори

Важливою складовою формування освітнього комплексу є виробничо-економічні фактори. За основу взято спеціалізацію господарського комплексу, обсяги реалізованих послуг, об'єми інвестицій та матеріальну базу регіону. Волинська область має аграрно-індустріальну спрямованість. Провідну роль у виробничій сфері займає промисловість, пріоритетність якої зумовлена сприятливими природно-ресурсними, транспортними та економічними умовами. Важливим чинником розвитку промисловості є наявні кваліфіковані трудові ресурси й попит на продукцію [19].

Промисловість Волинської області за своєю структурою є багатогалузевою з переважанням розвитку обробних галузей виробництва. В межах Волинської області функціонує більше 1297 підприємств, які займаються виробництвом промислової продукції. Із них 1272 підприємства відносяться до переробної промисловості, 25 підприємств – добувної промисловості (рис. 2.32) [30].

Найбільша кількість підприємств знаходиться у Луцькому, Горохівському та Ківерцівському районах (18,75 % від загальної кількості районів). Найменше підприємств розміщено у Шацькому, Любешівському, Маневицькому, Ратнівському та Старовижівському районах (31,25 % від загальної кількості районів). З 16 адміністративних районів області три райони (Луцький, Іваничівський, Ковельський) спеціалізуються на машинобудуванні;

три райони (Луцький, Ковельський, Іваничівський) – на хімічній промисловості; у трьох районах (Луцькому, Ковельському та Іваничівському) найбільш розвиненою є електроенергетика. У Луцькому та Іваничівському районах розвивається металургія (рис. 2.33).

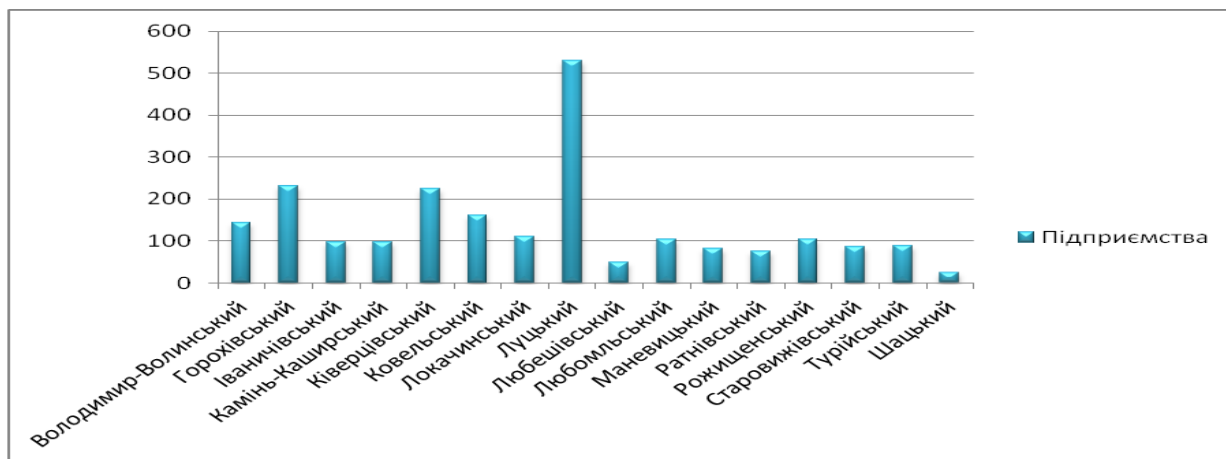

Рис. 2.32. Кількість підприємств у Волинській області

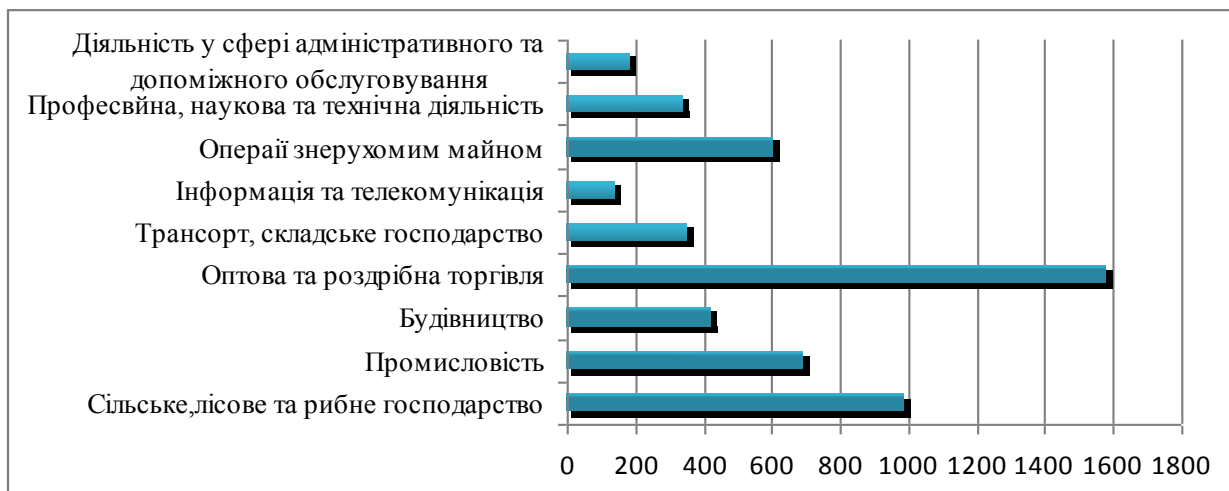

Рис. 2.33. Кількість підприємств за видами економічної діяльності

У Волинській області найбільша кількість підприємств пов'язаних з оптовою та роздрібною торгівлею, сільським, лісовим та рибним господарством, промисловістю та операціями з нерухомим майном. Найменше підприємств такого напрямку як: інформація та телекомунікація, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, транспорт та складське господарювання.

Наслідком виробничо-економічних чинників є обсяги реалізованої продукції та обсяги послуг, надані населенню (рис. 2.34).

Підприємствами області у січні–липні 2017 р. було реалізовано промислової продукції (товарів, послуг) на суму 16,9 млрд. грн., або 16,3 тис. грн. у розрахунку на одну особу.

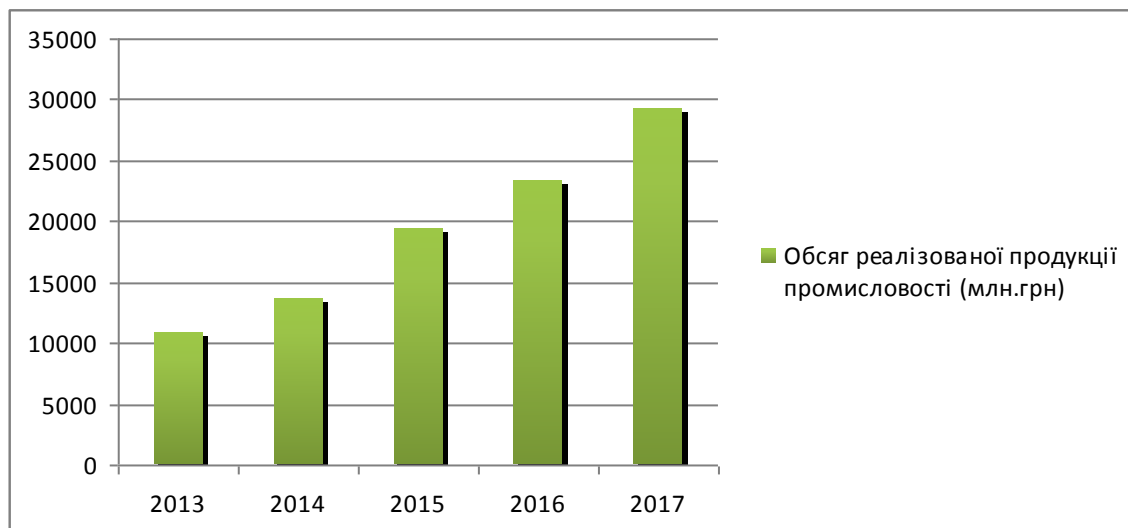

Рис. 2.34. *Обсяги реалізованої продукції промисловості*

Обсяг реалізованої продукції аграрними підприємствами (крім малих) власновиробленої у січні–липні, порівняно з відповідним періодом 2017 р., збільшився на 20,4 %, у т.ч. продукції рослинництва – на 67,0 %, продукції тваринництва – зменшився на 21,8 %.

Об'єми спожитих послуг населенням адміністративних районів залежать від платоспроможності населення. Так, обсяги реалізованих послуг у містах Ковелі, Луцьку та Луцькому районі становили 6350,7 грн., тоді як у Локачинському, Ратнівському, Любешівському і Старовижівському районах – від 7,9 грн. до 57,2 грн. [30].

Найбільша частка наданих послуг припадає на тимчасове розміщення й організацію харчування – 68,1 % (0,7 % загального обсягу); освіту – 94,6 % (1,2 %), у т. ч.: середню освіту – 99,7 %; вищу освіту – 98,1 % та інші види освіти – 84,0 %; охорону здоров'я – 99,7 % (1,9 %), у т.ч. діяльність лікарняних закладів – 100,0 %, медичну і стоматологічну практику – 99,0 %; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – 92,8 % (0,4 %) та надання інших видів послуг – 52,0 % (0,5 %).

Надзвичайно важливого значення набуває активізація інвестиційної діяльності, оскільки без цього неможливо здійснити прогресивне структурне зрушення в економіці, інноваційне оновлення її реального сектора, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку області.

У територіальній диференціації розподілу капітальних інвестицій, прямих іноземних інвестицій та обсягів експорту товарів і послуг, імпорту товарів та послуг також спостерігаються певні відмінності.

Рейтинг адміністративних районів Волинської області за обсягами надходжень капітальних інвестицій можна представити чотирма групами:

– райони з недостатнім рівнем надходження капітальних інвестицій (0–25 млн. грн.): Старовижівський (13,0), Локачинський (19,7), Шацький (22,2), Іваничівський (24,6);

– райони з низьким рівнем надходження капітальних інвестицій (26–50 млн. грн.): Любомльський (28,0), Любешівський (29,0), Турійській (33,8), Ковельський (38,9), Маневицький (46,0), Камінь-Каширський (47,0), Рожищенський (47,1);

– райони з середнім рівнем надходження капітальних інвестицій (51–125 млн. грн.): Горохівський (61,7), Ратнівський (110,0);

– райони з високим рівнем надходження капітальних інвестицій (126–400 млн. грн.): Ківерцівський (133,2), Володимир-Волинський (166,7), Луцький (396,9).

Рейтинг районів за обсягами надходжень прямого акціонерного капіталу однозначно визначити не можливо, оскільки дані про деякі райони (Камінь-Каширський, Любешівський, Старовижівський, Турійський та Шацький) відсутні. Тому представимо даний рейтинг шляхом зіставлення районів у порядку зростання: Турійський (15,3), Володимир-Волинський (223,5), Любомльський (326,1), Локачинський (567), Маневицький (581,3), Горохівський (2204,6), Ратнівський (6922,1), Іваничівський (2256,4), Ківерцівський (12256,0), Луцький (21236,6) та Ковельський (37815,1).

Найбільше інвестицій отримали господарюючі суб'єкти міст Луцька (38,9 %), Нововолинська (29,7 %) та Ковельського й Луцького районів.

Найбільші обсяги як іноземного, так і вітчизняного капіталу вкладаються у вторинний сектор економіки (виробництво устаткування, переробку деревини, агроформування). Незначні обсяги інвестицій зосереджені у сфері сільського господарства (Локачинський, Старовижівський, Турійський, Іваничівський, Маневицький, Любомльський райони) та супровідні із нею галузі господарського комплексу.

РОЗДІЛ ІІІ

МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Територіальна організація освітнього комплексу

3.1.1. Стан та розвиток мережі закладів освітнього комплексу

Освітній потенціал базується на розгалуженій мережі ресурсної бази, яка представлена закладами загальної середньої освіти (ЗЗСО), позашкільними, професійно-технічними, вищими навчальними закладами, закладами підвищення кваліфікації, науковими організаціями, науково-дослідними установами, проектно-конструкторськими та науково-методичними інститутами, галузевими конструкторськими організаціями, науково-виробничими центрами, які існують у системі Національної академії наук, міністерств і державних комітетів.

В області функціонують 486 дошкільних навчальних закладів освіти (у містах та адміністративних центрах районів), найбільша кількість яких знаходиться у місті Луцьку (41), Володимир-Волинському (36), Ківерцівському (37), Локачинському (30), Турійському (30), Рожищенському (29) районах. Найменша кількість – у містах Володимир-Волинський (4), Нововолинськ (9) та Шацькому районі (9) (рис. 3.1).

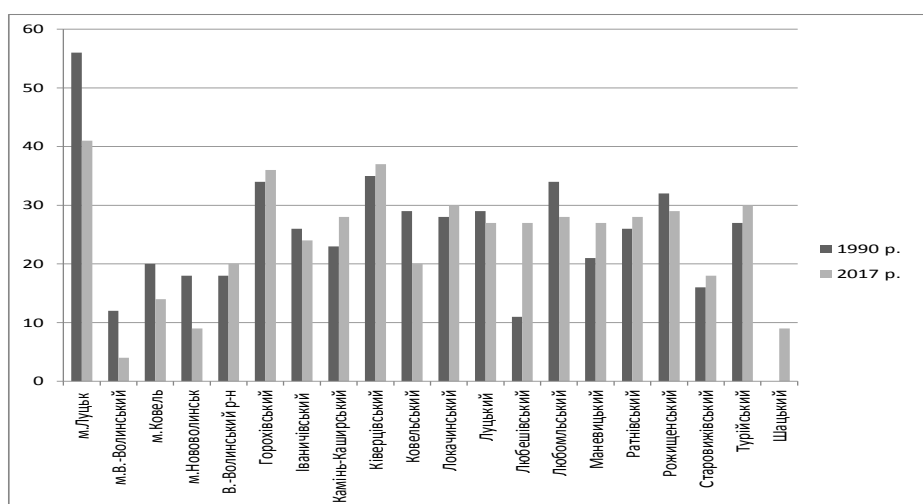

Рис. 3.1. Дошкільні навчальні заклади у містах та районах області

Система денних закладів загальної середньої освіти області включає: загальноосвітні школи, навчально-виховні комплекси, гімназії, колегіуми, ліцеї, спеціальні школи (рис. 3.2).

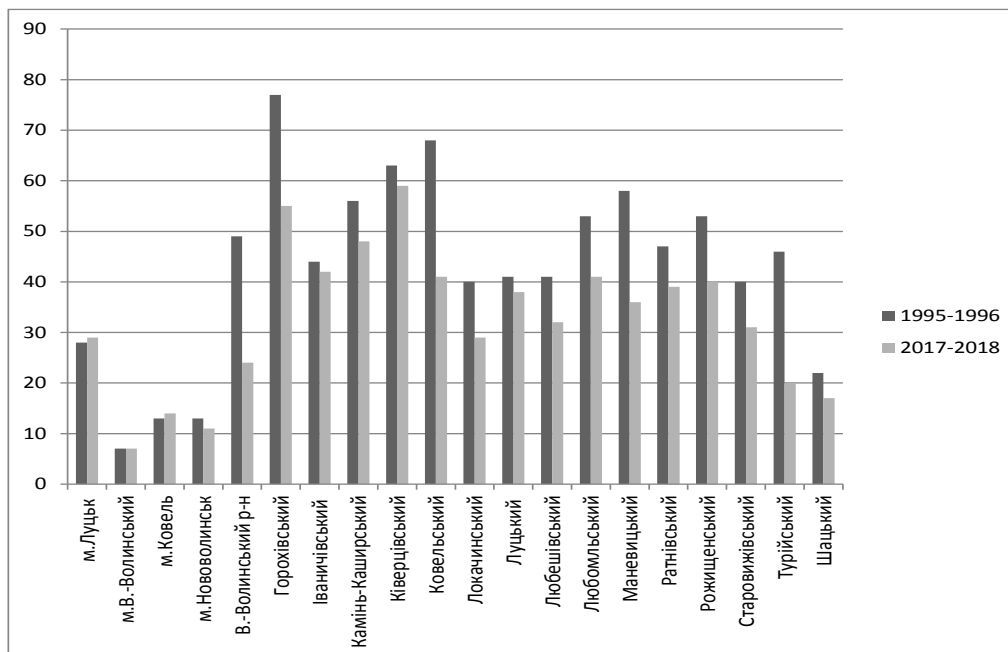

Рис. 3.2. Заклади загальної середньої освіти у містах і районах області

У Волинській області при 3 денних загальноосвітніх навчальних закладах функціонують класи з вечірньою формою навчання, в яких навчалось 1,4 тис. осіб (більшість класів знаходяться у Ківерцівському, Луцькому, Камінь-Каширському районах).

В області функціонують 63 позашкільні заклади освіти (у містах та адміністративних центрах районів). До їх складу входять: 22 установи –будинки школяра та творчості, центри та палаци учнівської молоді; 6 установ – станції юних техніків; 5 закладів – станції юних натуралістів; 8 закладів – станції юних туристів; 1 центр естетичного виховання; 20 закладів – ДЮСШ; 1 – Мала Академія Наук.

В області діє 5 навчально-виробничих комбінатів, які проводять трудову та професійну підготовку учнів (міста Камінь-Каширськ, Володимир-Волинський, Нововолинськ, Ратне, Луцьк).

Професійно-технічна освіта – складова системи освіти України, що є комплексом педагогічних і організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знань, умінь і навичок в обраній ними галузі професійної діяльності, розвитку компетентності та професіоналізму, вихованню загальної й професійної культури.

Професійно-технічна освіта має три ступені, відповідно до яких встановлюється три атестаційні рівні професійно-технічних навчальних закладів.

Перший ступінь професійно-технічної освіти забезпечує формування відповідного рівня кваліфікації з технологічно нескладних, простих за своїми виробничими діями і операціями професій, що дає змогу робітнику вільно працювати з раніше вивченими предметами, об'єктами, виконувати конкретні дії, виробничі операції та роботи під контролем робітника з більшим досвідом і вищим рівнем кваліфікації. Навчання здійснюється шляхом прискореного формування необхідних умінь і навичок в учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів першого атестаційного рівня та шляхом індивідуального чи групового навчання на виробництві, у сфері послуг (рис. 3.3).

Навчання учнів першого ступеня не вимагає базової чи повної загальної середньої освіти. Нормативний термін навчання не повинен перевищувати 1 року навчання та завершується кваліфікаційною атестацією. Особам, які успішно пройшли кваліфікаційну атестацію, присвоюється кваліфікація «кваліфікований робітник» з набутої професії відповідного розряду (категорії) та видається свідоцтво.

Другий ступінь професійно-технічної освіти забезпечує формування відповідного рівня кваліфікації з масових робітничих професій середньої технологічної складності у різних галузях економіки, що дає змогу робітнику самостійно виконувати по пам'яті чи з допомогою технологічних карт, інструкцій, креслень або іншої

документації типові дії, виробничі операції, роботи за встановленими нормами часу і забезпечувати необхідну якість.

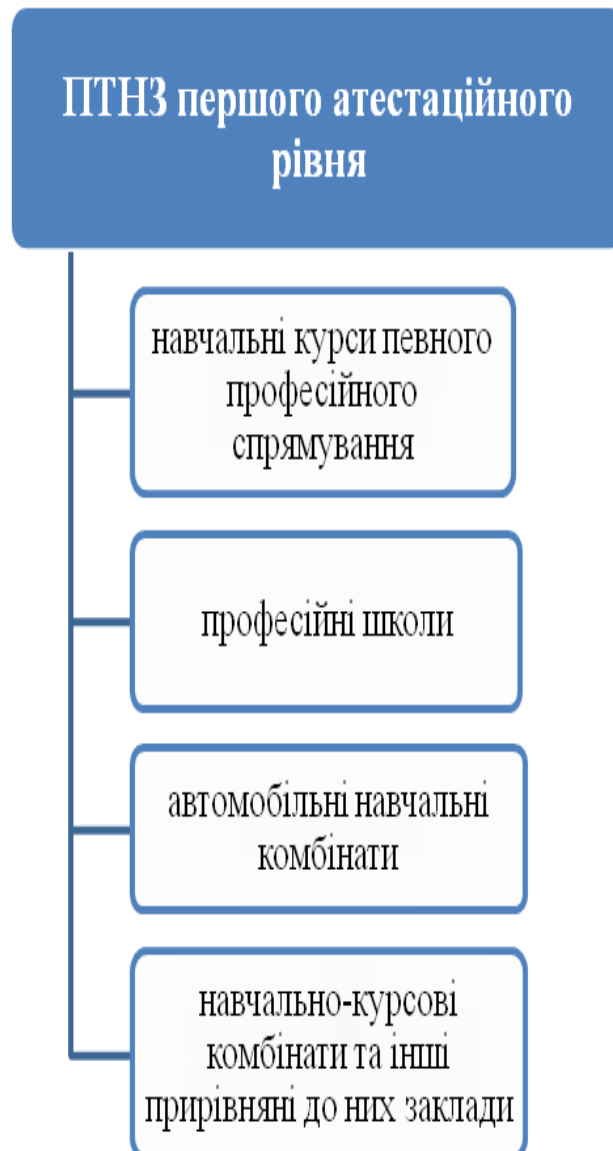

Рис. 3.3. Структура ПТНЗ першого атестаційного рівня

Навчання здійснюється у професійно-технічних навчальних закладах другого атестаційного рівня і вимагає, як правило, від учнів, слухачів базової загальної середньої освіти. Учні, слухачі можуть одночасно, з отриманням професії, здобувати у професійно-технічному або в іншому навчальному закладі повну загальну середню освіту (рис. 3.4).

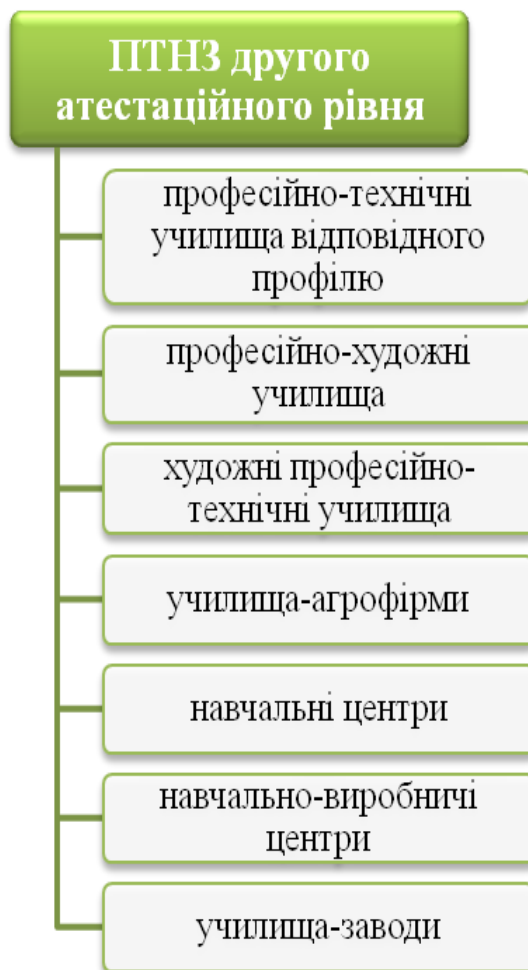

Рис. 3.4. Структура ПТНЗ другого атестаційного рівня

Третій ступінь професійно-технічної освіти забезпечує формування високого рівня кваліфікації з технологічно складних, наукоємних професій та спеціальностей у різних галузях економіки, що дає змогу робітнику чи службовцю, на основі отриманих знань та вивчених раніше типових дій, самостійно виконувати складні виробничі операції, продуктивні дії, створювати алгоритми діяльності у нетипових ситуаціях. Навчання здійснюється у професійно-технічних навчальних закладах третього атестаційного рівня і вимагає від учнів, слухачів повної загальної середньої освіти (рис. 3.5).

Нормативний термін навчання повинен перевищувати 2 роки. Навчання завершується кваліфікаційною атестацією. Особам, які успішно пройшли кваліфікаційну атестацію, присвоюється кваліфікація «кваліфікований робітник» з набутої професії

відповідного розряду (категорії) та, за умови закінчення відповідного курсу навчання в акредитованому професійно-технічному навчальному закладі, кваліфікація молодшого спеціаліста та видаються дипломи.

Рис. 3.5. Структура ПТНЗ третього атестаційного рівня

Структуру професійно-технічної освіти було сформовано під потреби радянської економіки. Зміни в економіці, що відбулися впродовж 1990–2000-х рр., супроводжувалися лише частковим пристосуванням профтехосвіти до нових ринкових умов.

Збільшення кількості вищих навчальних закладів і суттєве розширення можливостей отримання дипломів про вищу освіту значно зменшили привабливість навчання в ПТНЗ. Професійно-технічна освіта, яка й до цього розглядалася споживачем як другорядна, фактично стала резервним варіантом для тих, хто не вступив до ВНЗ.

Мережа професійно-технічної освіти Волинської області становить 19 навчальних закладів державної форми власності, з яких 17 – професійно-технічні навчальні заклади (ПТНЗ), що знаходяться в

оперативному управлінні управління освіти і науки та 2 навчальні заклади, що є структурними підрозділами закладів вищої освіти (ЗВО). ПТНЗ розміщені у містах Луцьк (3), Ковель (3), Нововолинськ (2), Володимир-Волинський, Камінь-Каширськ, смт. Колки, Локачі, Любомль, Маневичі, Овадно, Луків, Берестечко, Стара Вижівка, Торчин – по одному (рис. 3.6).

В Україні вищі навчальні заклади за формою власності поділяються на заклади державної, комунальної та приватної форм власності, які цілком рівноправні між собою та забезпечують ідентичну якість освіти. За типами українські ЗВО поділені на університети, академії, інститути, консерваторії (музичні академії), коледжі й технікуми (училища).

В залежності від отриманого, закладом вищої освіти, рівня акредитації може здійснюватися підготовка фахівців за різними освітньо-кваліфікаційними рівнями: ЗВО I рівня акредитації – вищий навчальний заклад, у якому здійснюється підготовка фахівців за спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста. ЗВО II рівня акредитації – вищий навчальний заклад, у якому здійснюється підготовка фахівців за спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста та за напрямками підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра.

До навчальних закладів I–II рівня акредитації відносять коледжі. Закон України «Про вищу освіту» визначає, що коледж є закладом вищої освіти, який провадить інноваційну освітню діяльність, пов'язану із здобуттям ступеня бакалавра та молодшого бакалавра, проводить прикладні наукові дослідження та творчу мистецьку діяльність. Коледж також має право, відповідно до ліцензії (ліцензій), забезпечувати здобуття профільної середньої, професійної (професійно-технічної) та/або фахової передвищої освіти. Статус коледжу отримує заклад освіти (структурний підрозділ закладу освіти), в якому ліцензований обсяг підготовки здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра та/або молодшого бакалавра становить не менше 30 % загального ліцензованого обсягу.

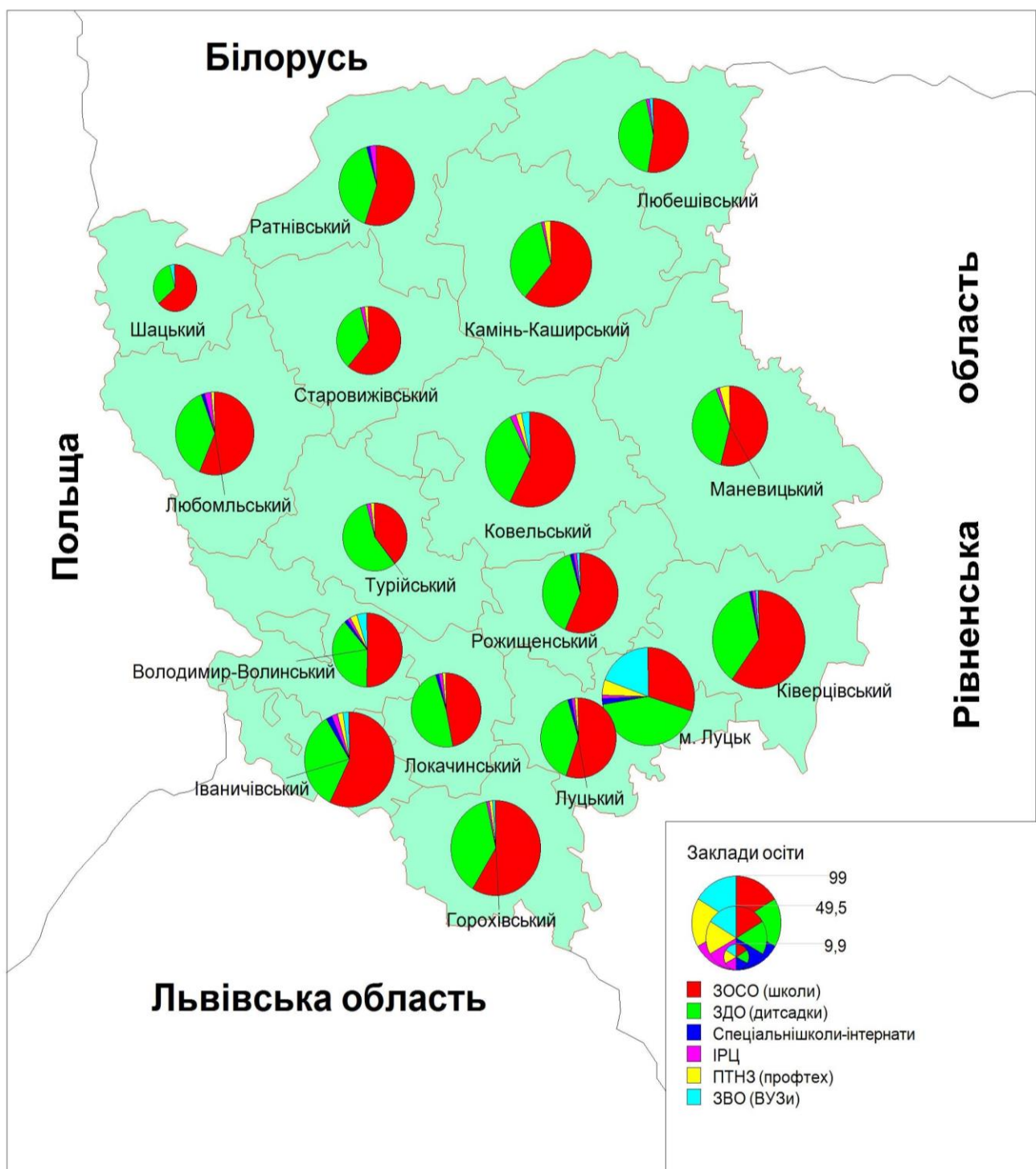

Рис. 3.6. Територіальне розміщення освітніх закладів Волинської області

На сьогоднішній день у Волинській області функціонує 19 закладів вищої освіти I–II рівня акредитації та 9 закладів вищої освіти III–IV рівня акредитації, в яких навчалось 25,3 тис. осіб (на 2017–2018 навчальний рік). На 2019–2020 навчальний рік у

Волинській області буде працювати 33 вищих навчальних закладів усіх рівнів акредитації (рис. 3.7).

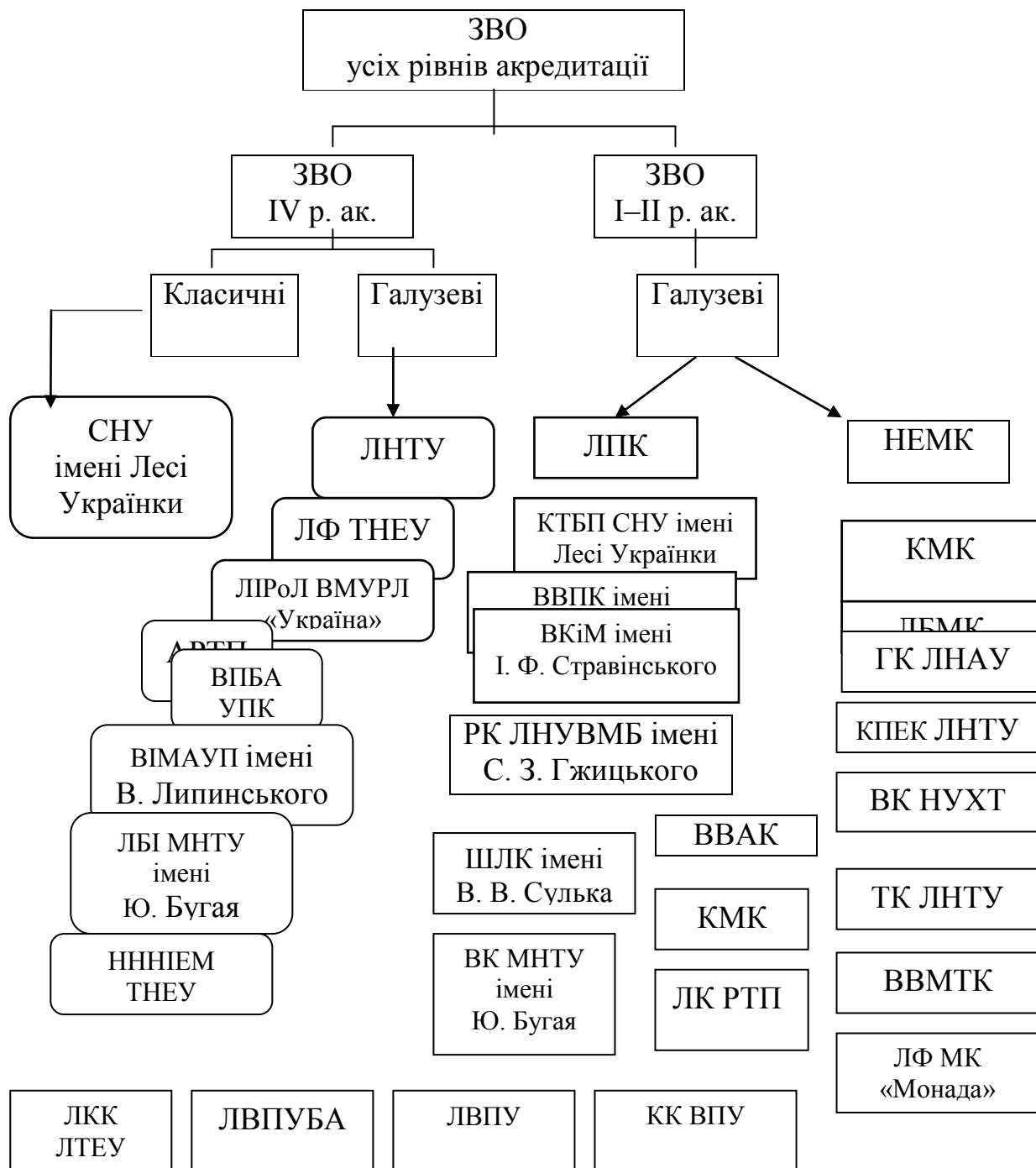

Рис. 3.7. ЗВО усіх рівнів акредитації

Серед них до галузевих установ належить 32 заклади, до освітніх установ – 1. На сьогодні, приватні заклади Волинської

області становлять близько 50 %, відповідно стільки ж припадає на державні заклади.

Більшість закладів вищої освіти було засново у післявоєнний період (1945–1990 рр.). До найстаріших закладів належать – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцький педагогічний коледж, Володимир-Волинський агротехнічний коледж та Волинська православна богословська академія. До закладів сучасного періоду слід віднести Академію рекреаційних технологій і права, Луцьку філію медичний коледж «Монада», Володимир-Волинський агротехнічний коледж.

Науковою та науково-технічною діяльністю у 2017–2018 рр. займались 10 організацій та підприємств (з них 70,0 % розташовані у м. Луцьку), 5 спеціалізованих галузевих проєктних, проєктно-конструкторських та науково-методичних інститутів (Інститут земельних відносин, Волинський інститут підтримки та розвитку громадських ініціатив, Волинська обласна громадська організація, Луцький біотехнічний інститут міжнародного науковотехнічного університету, Укрмашпроєкт, Волинський науково-дослідний та проєктний інститут землеустрою), 4 філії галузевих проєктних та проєктно-дослідних інститутів (Інститут охорони ґрунтів України, Волинська філія дочірнього підприємства «НДЦ рятівна археологічна служба», Волинська філія науково-виробничого інженерного центру по охороні праці «Волиньсільгоспохоронапраці», Волинське відділення Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз), 4 галузевих конструкторських організації, регіональний науково-виробничий центр екологічного та аерокосмічного моніторингу «Полісся».

Крім того, в агропромисловому комплексі працюють Поліська філія інституту ґрунтознавства та агрохімії, 2 науково-виробничі об'єднання «Трави» та «Еліта», науково-виробничий селекційний центр по м'ясному скотарству «Зоря» та проєктно-розвідувальна станція хімізації сільського господарства. Діяльність організацій була направлена безпосередньо на потреби виробництва (галузева і заводська наука). В академічному секторі науки та секторі вищої

освіти наукову діяльність здійснювали по 2 організації. Основними напрямками розробок лишаються природничі і технічні науки, якими займалися в минулому році по 5 організацій.

Результати експериментальних досліджень та наукових робіт впроваджені на підприємствах Волинської області: ТзОВ «Кромберг енд Шуберт Україна» (м. Луцьк), ВАТ «СКФ Україна» (м. Луцьк), ВАТ «Електротермометрія» (м. Луцьк), ДП Міністерства оборони України Луцький ремонтний завод «Мотор» (м. Луцьк), ВАТ «Ківерціспеціалмаш» (м. Ківерці), ВАТ «Луцький автомобільний завод» (м. Луцьк), науково-виробничій фірмі «Індустрія-Стар» (м. Луцьк), науково-виробничій фірмі «Сатурн-Альфа» (м. Луцьк), ДП «ДІПРОМІСТО» (м. Луцьк), ВАТ «Ковельсільмаш» (м. Ковель).

Для забезпечення науково-технічних робіт на даних підприємствах створено та впроваджено лабораторії: конструювання верстатів та машин; теорії різання, сертифікації та інтелектуальної власності; технології машинобудування; виробництва заготовок та маловідходних технологій; комп'ютерних технологій; комп'ютерного проектування та моделювання Delcam plc; машинного залу.

Виробничі підприємства дозволили сформувати широкопрофільний колектив та накопичити значний науково-методологічний й практичний досвід у галузях машинобудування, регіонального планування, містобудування, архітектурно-будівельного та інженерного проектування, ландшафтної архітектури, нормативної грошової оцінки земель, впровадження геоінформаційних технологій. Сучасна діяльність в галузі машинобудування базується на модернізації існуючих моделей машинобудівної продукції та підвищенні її якості, створенні нових конкурентоспроможних видів техніки із застосуванням проривних технологій та освоєнні їх ефективного виробництва. Наукові дослідження у сфері містобудування, урбаністики, географії, природоохоронних заходів, ландшафтної архітектури та інших галузей є невід'ємною частиною усього комплексу робіт, які виконуються в області. Що дозволяє здійснювати узагальнення набутого досвіду, оптимізувати методологічні та методичні засади містобудівної діяльності й

архітектурно-конструкторського проектування, розроблення законодавчих, нормативно-правових та методичних документів у галузі містобудування, підготовки та видання фахового збірника наукових праць, учбової літератури для студентів, розроблення навчальних програм, організації наукових конференцій, семінарів та інших видів заходів для спеціалістів у галузі містобудування.

В освітньому комплексі Волинської області виділяють такі ієрархії науково-освітніх центрів (рис. 3.8).

Рис. 3.8. Ієрархія науково-освітніх центрів Волинської області

Головним науково-освітнім центром Волинської області є м. Луцьк, де зосереджені заклади загальної середньої освіти (29), професійно-технічні навчальні заклади (3), заклади вищої освіти усіх рівнів акредитації (19), наукові організації та установи (8) та зосереджено 60 % освітнього потенціалу (рис. 3.9).

Рис. 3.9. Освітній центр Волинської області (м. Луцьк)

В локальних спеціалізованих центрах зосереджені заклади загальної середньої освіти, заклади вищої освіти I–II рівня акредитації: Ковельський (57; 3), Володимир-Волинський (35; 3), Ківерцівський (61; 1), Рожищенський (46; 1), Горохівський (60; 1), Любешівський (36; 1), Шацький (18; 1) та зосереджено 18 % освітнього потенціалу (рис. 3.10).

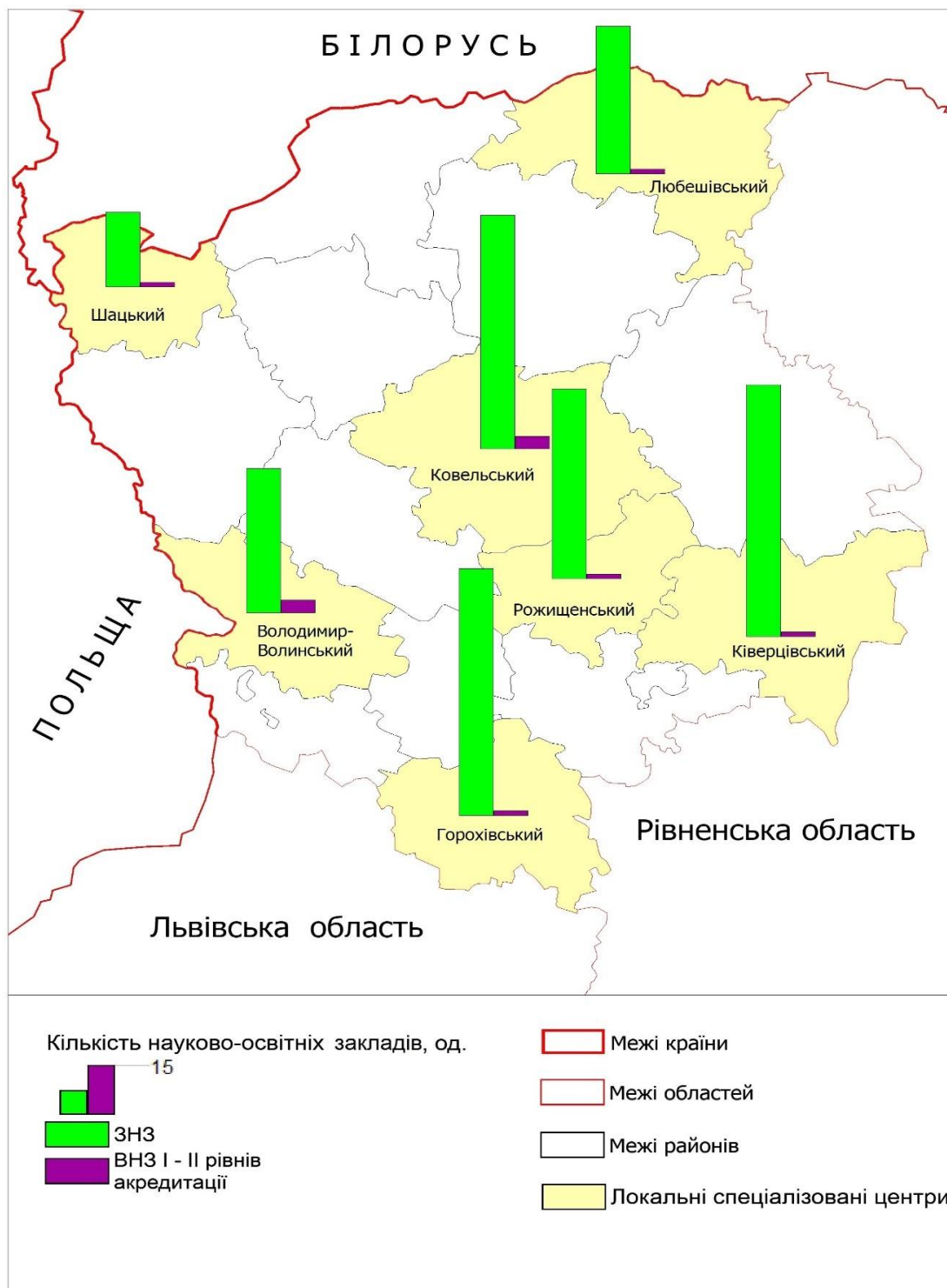

Рис. 3.10. Локальні спеціалізовані центри Волинської області

У локальних освітньо-професійних центрах зосереджені заклади загальної середньої освіти, професійно-технічні навчальні закладив смт. Луків, Овадне, Берестечко, Колки, Стара Виживка, Торчин, Маневичі, Любомль, Локачі, м. Камінь-Каширськ та зосереджено 12 % освітнього потенціалу (рис. 3.11).

Рис. 3.11. Локальні освітньо-професійні центри
Волинської області

У локальних загальноосвітніх районах зосереджено заклади загальної середньої освіти: Іваничівському (42), Локачинському (29), Любомльському (41), Камінь-Каширському (48), Маневицькому (36), Ратнівському (39), Старовижівському (31), Турійському (20) районах та 10 % освітнього потенціалу області (рис. 3.12).

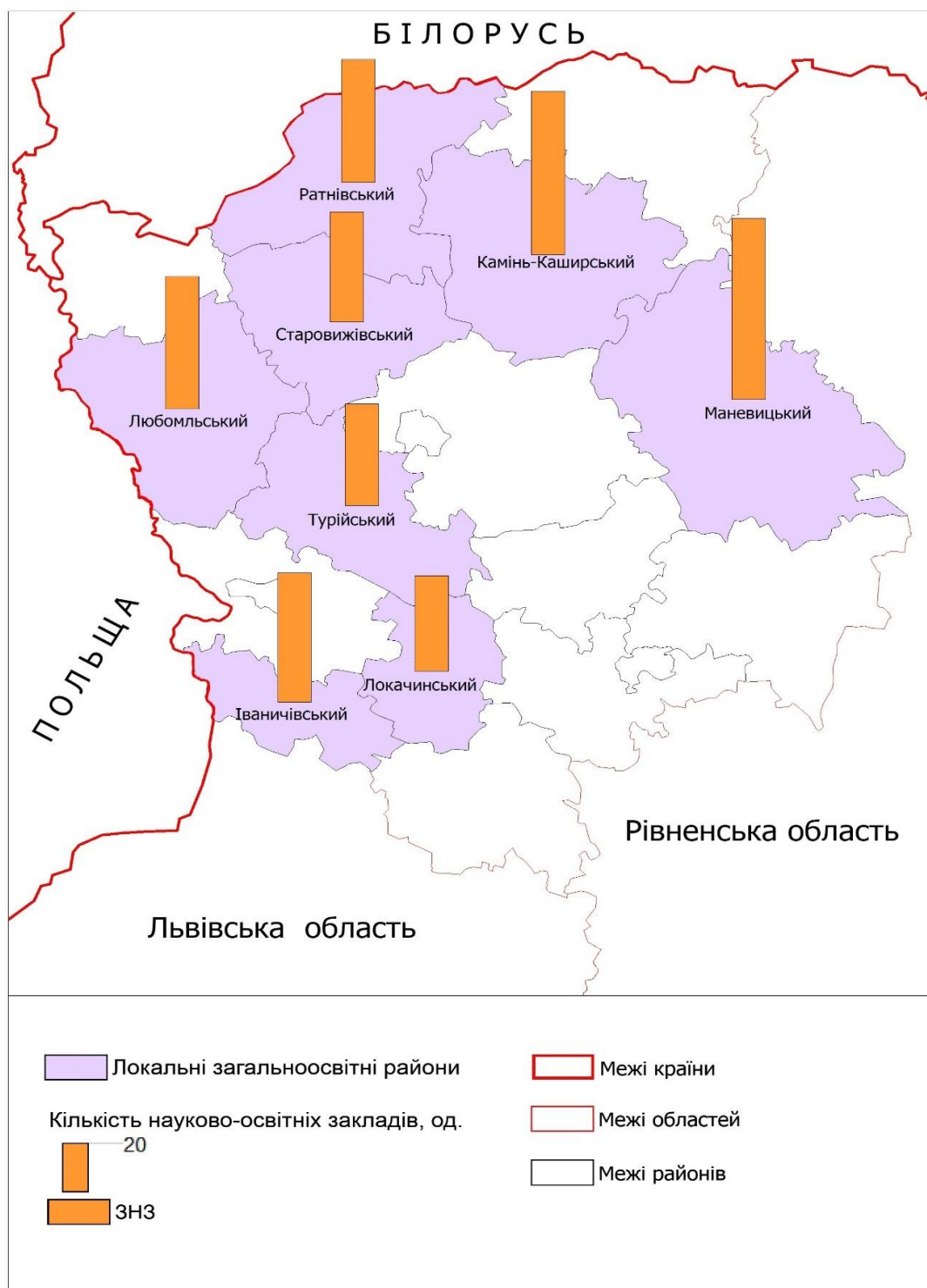

Рис. 3.12. Локальні загальноосвітні райони Волинської області

Найвищий рейтинг за рівнем забезпечення освітнього потенціалу займають місто Луцьк (60 %), Ковельський, Володимир-Волинський, Ківерцівський, Рожищенський, Горохівський, Шацький та Любешівський райони – 18 %.

3.1.2. Кадровий склад освітнього комплексу

Кадровий склад освітнього комплексу є одним із параметрів оцінки освітнього потенціалу області. Важливо знати чисельність педагогічних працівників, їх частку з вищою освітою та підготовку кадрів (чисельність захищених дисертацій, кількість аспірантів та докторантів).

Начально-виховний процес забезпечують педагоги: 98 % з яких мають вищу освіту, 0,5 % – базову вищу та 1,6 % – середню спеціальну.

На початок 2017 р. в дошкільних навчальних закладах Волинської області працювало 3572 педагогічних працівників. У тому числі 65 % (2327 осіб) – у міській місцевості та 35 % (1245 осіб) – у сільській. Фахову освіту мали 56,4 % педпрацівників дошкільних закладів.

У дошкільних закладах навчально-виховною роботою охоплено 38592 дітей віком від 1 до 6 років, що становить 47,7 % від загальної кількості дітей цього віку. Серед них 146 % у міських поселеннях та відповідно 110 % у сільській місцевості.

Кадрове забезпечення денних загальноосвітніх шкіл на 2018 рік нараховувало 45,4 тис. осіб, серед них 17,9 тис. учителів. У сільській місцевості працювало у середньому 62,8 % педагогів, у містах – 37,2 %. Освітньо-кваліфікаційний рівень учителів відображається такими показниками: спеціаліст (магістр) – 88,5 %, бакалавр – 2,7 %, молодший спеціаліст – 8,8 %. У 2017–2018 навчальному році у вечірніх школах та у школах з класами вечірнього відділення навчалось 1,4 тис. осіб [30].

У 2017–2018 навчальному році у денних загальноосвітніх навчальних закладах регіону навчалось 132,9 тис. школярів. Ці заклади освіти охоплювали навчанням 83,5 % населення віком від 6 до 17 років. У міській місцевості проживає у середньому 50 % учнів.

Навчально-виховний процес в навчально-виховних комплексах здійснювало 1345 педагогічних працівників. У цих закладах діє 1458 творчих об'єктів, до занять у яких залучено 9659 учнів.

На початок 2018 р. у професійно-технічних навчальних закладах області нараховувалось 1853 працівники, з них 961 особа – педагогічні працівники [3]. У професійно-технічних навчальних закладах навчалось 8493 учні, серед яких на державній формі – 90, 8 %.

Кількість студентів, що припадає на 1000 осіб населення у Волинській області є нижчим від середнього по Україні. Найвищий показник, серед областей Західної України, має Львівська область, що пояснюється високою концентрацією вищих навчальних закладів і високим рівнем розвитку освітнього комплексу, що забезпечує освітніми послугами майже 125 тис. осіб (рис. 3.13).

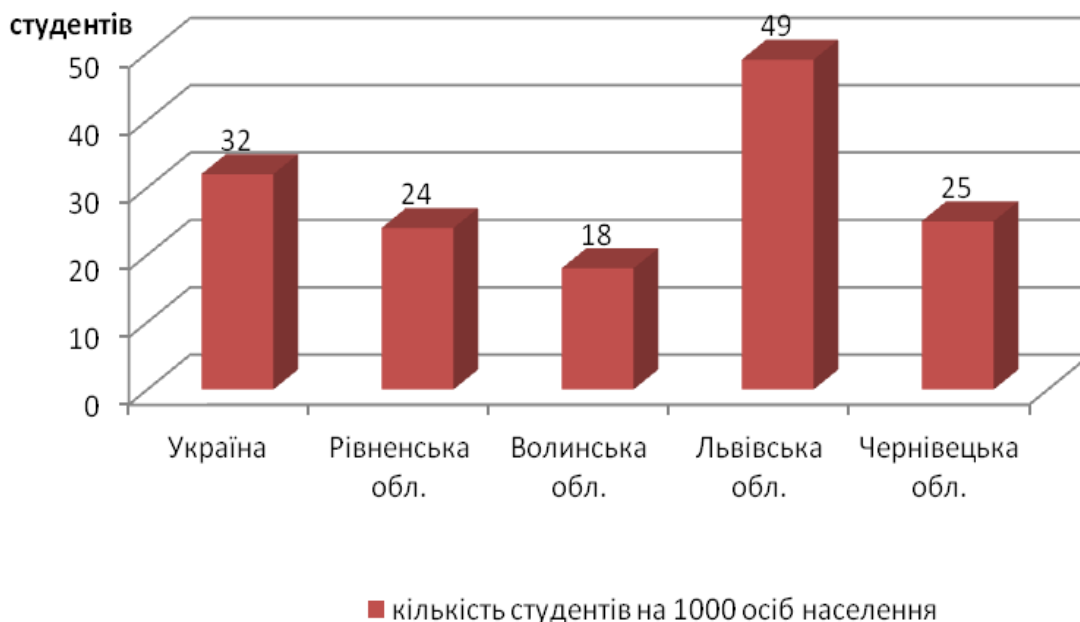

Рис. 3.13. Кількість студентів, що припадає на 1000 осіб населення у Волинській області та західних областях України

За даними газети «Daily Mail» в Європейському Союзі найбільша кількість людей із вищою освітою проживає у Литві (92 %), Чехії (91,1 %), Словаччині (91 %). Сама ж Велика Британія, яка проводила дослідження, опинилась лише на 19-му місці серед 33-х країн. Україна у даному рейтингу знаходиться на 10-му місці, адже охопленість українців вищою освітою становить 76 %.

На початок 2018–2019 навчального року кадровий склад закладів вищої освіти (усіх рівнів акредитації) становив 2514 осіб. З

них 1604 особи – працівники ЗВО III–IV рівня акредитації та 910 осіб – ЗВО I–II рівня акредитації. У закладах III–IV рівня акредитації науковий ступінь кандидата наук мають 1004 особи, доктора наук – 232 особи. Вчене звання доцента мають 817 осіб, професора – 106. У закладах I–II рівня акредитації науковий ступінь кандидата наук мають 83 особи, доктора наук – 3 особи. Вчене звання доцента мають 29 осіб, професора – 3 особи.

Понад 90,0 % докторів та кандидатів наук працюють у вищих навчальних закладах, зокрема, у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки та Луцькому національному технічному університеті.

Серед нових науковців 47,5 % працюють у галузі суспільних наук, 19,7 % – гуманітарних, по 14,8 % – технічних та природничих та по 1,6 % у медичних та сільськогосподарських.

Середній вік докторів наук на момент отримання диплома становив 48 років, кандидатів наук – 34 роки. Для написання докторської дисертації витрачено в середньому 8 років, для написання кандидатської дисертації чоловіки витратили 7 років, а жінки – 5.

У 2018 р. в аспірантурах цих вузів навчалось 279 осіб (з них 7,9 % – без відриву від виробництва). Підготовлено з відривом від виробництва 66 аспірантів, без відриву від виробництва – 27. Кількість докторантів – 11. Підготовлено – 8 (рис. 3.14).

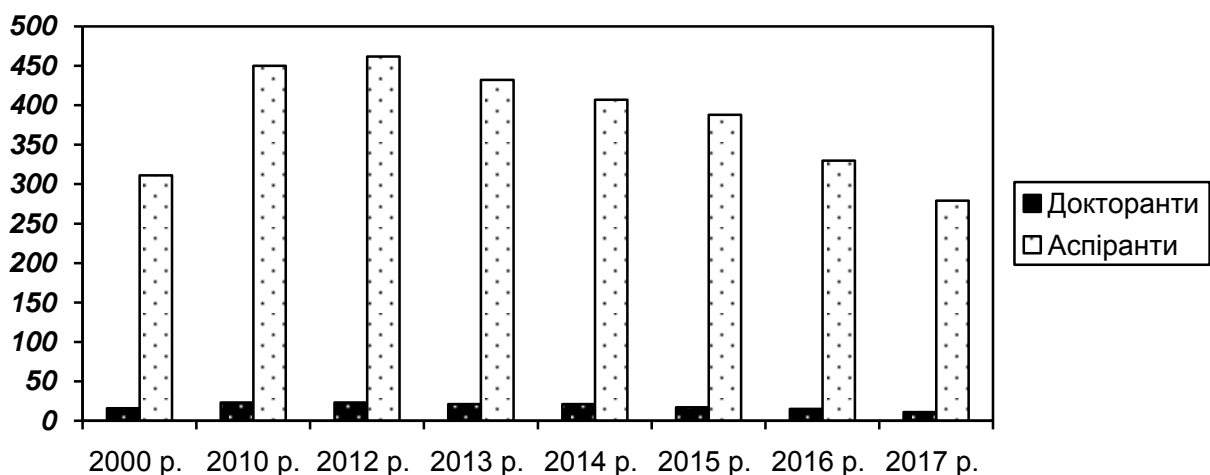

Рис. 3.14. Кількість аспірантів та докторантів ЗВО

Кількість працівників основної діяльності наукових установ станом на 2017 рік становив 314 осіб. Безпосередньо науково-дослідні і технологічні роботи виконувало 305 осіб, серед них 165 фахівців вищої кваліфікації (30 докторів і 135 кандидатів наук).

В області приділяється увага освоєнню випуску нових видів продукції підприємствами промислового комплексу. Загалом, частка промислових підприємств, що впроваджували інновації становить 20 %, серед них частка підприємств, що здійснювала реалізацію інноваційної продукції становила лише 16 %. Зокрема, відкритим акціонерним товариством «Луцький автомобільний завод» створено виробничі потужності, які дозволять випускати до 1,5 тисячі різних модифікацій середніх, великих та надвеликих автобусів та тролейбусів на рік.

Науковими організаціями виконано 169 наукових та науково-технічних робіт, з них 49 спрямовані на створення нових методів, 4 – видів техніки, інноваційну спрямованість мали 4 роботи.

Підприємства і організації, які виконували наукові та науково-технічні роботи до Державного департаменту інтелектуальної власності подали 50 заявок на видачу охоронних документів на об'єкти права інтелектуальної власності, отримали – 34 охоронні документи.

3.2. Фінансове забезпечення освітнього комплексу

Фінансове забезпечення, а саме обсяги витрат в галузі освіти, середньомісячні заробітні плати відіграють вагомий роль у розвитку освітнього комплексу країни, регіону зокрема.

Від рівня реалізації людського потенціалу залежать результати економічного зростання країни, проте вони неможливі без відповідних інвестиційних вкладень. Поняття «інвестування у людський капітал» посприяло виникненню численних методів оцінки його обсягу, економічної ефективності тощо. Трактуючи витрати на освіту, охорону здоров'я та інші аналогічні цілі, як витрати інвестиційного типу, відкрило нові перспективи в дослідження обґрунтованості таких витрат. Виникла необхідність виміру не тільки

обсягу вкладень, але й акумульованого людського капіталу за рахунок цих вкладень.

Основна маса досліджень у цьому питанні припадає на сферу економіки, освіти та підготовки кадрів. Традиційно розвиток освіти в Україні є пріоритетом держави, відповідно зменшення державних видатків на освіту пов'язують зі зниженням її якості. Низька якість освіти у свою чергу впливає на низький рівень розвитку людського потенціалу. Зниження останнього рівня призведе до зменшення економічного зростання, що унеможливить збільшення видатків тощо.

Світова практика свідчить, що система освіти може успішно функціонувати і розвиватись, якщо рівень витрат складатиме 5–7 % ВВП країни. Середній світовий показник становить 4,9 % ВВП.

Система фінансування освіти, яка існує сьогодні в Україні, була, по суті, сформована ще за радянських часів, а в незалежній Україні вона була лише модифікована. Існуюча система безумовно є консервуючою, вона лише дозволяє на певному рівні підтримувати існуючу систему освіти та науки, проте не дозволяє її розвивати.

Основними витратними статтями державного бюджету є асигнування на середню освіту (42 % усіх витрат), вищу освіту (30 %), дошкільну освіту (12 %) та професійно-технічне навчання (6 %). Близько 4 % витрачається на позашкільну освіту й роботу з дітьми, ще 1 % – на післядипломну освіту. Лише по 0,5 % річних бюджетних асигнувань витрачається на матеріально-технічне забезпечення учбових закладів та дослідження й розробки у галузі освіти. При цьому понад 90 % державних інвестицій в галузь освіти спрямовується на утримання – заробітну плату, сплату комунальних послуг, харчування тощо.

На освіту у 2016 році було виділено 6,7 % від ВВП країни.

На розвиток інклюзивної освіти Волинської області кошти виділені за рахунок субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами. Видатки здійснюються на:

– оплату праці фахівців, проведення (надання) психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) відповідно до

індивідуальних програм розвитку для осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних класах (групах) закладів дошкільної та загальної середньої освіти;

– надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг із забезпечення освітнього процесу осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних та спеціальних класах (групах) закладів позашкільної, професійної (професійно-технічної) освіти, вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації державної та комунальної власності;

– придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що дають змогу опанувати навчальну програму, для осіб з особливими освітніми потребами;

– оснащення кабінетів та ресурсних кімнат у відповідних закладах освіти та інклюзивно-ресурсних центрах для надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг особам з особливими освітніми потребами (придбання методичного, навчального та програмного забезпечення, предметів, матеріалів і обладнання, у тому числі довгострокового користування).

У 2019 р. для Волинської області виділено кошти в сумі 11645,4 млн. грн. на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами. Крім того на оплату праці фахівців інклюзивно-ресурсних центрів у 2019 р. виділено цільову субвенцію для Волинської області у сумі 29141 млн. грн. Для одного ІРЦ ця сума становить 186 тис. грн.

Закупівля обладнання проводиться згідно з рекомендаціями МОНУ та Міністерства регіонального розвитку будівництва. Кошти на оснащення кабінетів інклюзивно-ресурсних центрів використовуються в повному обсязі. Так, на оснащення кабінетів інклюзивно-ресурсних центрів для надання психолого-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами було використано – 3526,4 млн. грн.

З місцевих бюджетів виділяються кошти для проведення капітальних та поточних ремонтів приміщень центрів. Так, у минулому році було виділено 5 млн. грн.

Середня освіта в Україні роками потерпала від негнучкої реакції на демографічні зміни. За 1991–2017 рр. кількість учнів зменшилася майже вдвічі. Однак було скорочено лише 18 % шкіл та звільнено 10 % учителів. У результаті кількість учнів на одну школу та на одного вчителя суттєво знизилася. Зараз кількість учнів на одного учителя залишається заниженою – близько дев'яти. У країнах з невисоким середнім доходом, до яких за класифікацією Світового банку входить Україна, цей показник становить 28, серед країн з високим доходом – 13. Однак, слід враховувати суттєву різницю між міськими та сільськими школами. На одного учителя у місті припадає удвічі більше учнів, ніж в селі, а на одну міську школу – вчетверо більше учнів порівняно із сільською. Що свідчить про ще одну диспропорцію – процеси урбанізації.

Обсяги держфінансування первинної, середньої та професійної освіти із загального фонду зведеного бюджету повинні становити 3,5 % ВВП, вищої освіти – 1,0 % ВВП і змінюватися залежно від демографічних факторів.

Існуюча модель фінансування освіти в Україні залишається архаїчною, оскільки обмежує створення конкурентного середовища на ринку освітніх послуг.

В Україні державою фінансуються лише бюджетні освітні заклади, що обмежує конкуренцію на ринку освітніх послуг з боку навчальних закладів приватної форми власності. Обсяг державного фінансування навчальних закладів залежить здебільшого від кількісних показників: а) кількості учнів або студентів на бюджетній формі навчання; б) кількісних показників науково-педагогічного складу; в) статусу навчального закладу. Механізми держфінансування все ще передбачають державне планування кількості бюджетних місць на здобуття професійної та вищої освіти, а держзамовлення розподіляється за непрозорими принципами шляхом бюрократичних переговорів.

Держава фінансує професійно-технічну освіту на засадах державного замовлення надалі, як і в радянські часи, через центральні органи державної влади (у 2017 р. понад 97 % учнів отримували

професійну освіту державним коштом). При цьому запит на державне замовлення формується «від досягнутого» – з розрахунку на кількість наявних місць в закладах профтехосвіти.

Це спотворює загальну картину попиту на кваліфікованих робітників, значно ускладнює вплив роботодавців на процес формування держзамовлення й створює сприятливі передумови для відстоювання корпоративних інтересів керівників закладів ПТНЗ.

Упродовж останніх років у Волинській області спостерігається позитивна динаміка фінансування освітнього комплексу і росту заробітної плати освітян (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Фінансування освітнього комплексу*

Роки	Заробітна плата в області, грн.	Заробітна плата в Україні, грн.	Видатки на освіту в області, млн. грн.	Видатки на освіту в Україні, млрд. грн.	К-сть освітян в області, тис. осіб	К-сть освітян в Україні, тис. осіб
2011	1867	2077	2212,7	86,3	46,9	508
2016	3406	3769	2798,3	114,2	46,4	454
2017	5462	5857	4000,9	41,1	45,4	444
2018	6595	7041	4699,1	44,4	45,4	438

*Складено за матеріалами Державної служби статистики України

Учитель першої категорії отримував зарплату по десятому розряду тарифної сітки – 1860 грн. Починаючи з 2018 року ця сума зросла до 2650 грн. Надбавки за шкідливі умови праці, класне керівництво, перевірку зошитів тощо зможе підвищити заробітну плату на 15–20 %. Гранична сума з усіма надбавками становитиме 3876 грн. Учитель вищої категорії може розраховувати на оплату праці в розмірі 6500 гривень. Нововведення свідчать про обов’язкове підвищення окладу до рівня трьох мінімальних заробітних плат, тобто близько 9600 грн.

Офіційний дохід українських викладачів ЗВО не дотягує до рівня середньої зарплати, яка у 2018 року становила 7041 грн. (станом

на 2013 р – 317 дол. США, станом на 2014 р – 116 дол. США, станом на 2018 р. – 234 дол. США). 43 % викладачів вищих навчальних закладів отримують менше 8000 грн. Тільки 16 % мають зарплату понад 10000 грн. (на сьогодні 384 дол. США). При цьому 80 % викладачів живуть тільки за рахунок коштів, які отримують за викладацьку діяльність. Решта, крім основного місця роботи, дохід приносять наукові дослідження, репетиторство та викладання в інших ЗВО за своєю профільною або іншою спеціальністю.

Технічні спеціальності цінуються більше, ніж гуманітарні. Майже третина ІТ-фахівців в Україні отримують більше 15000 грн. на місяць, у той час як аналогічну суму заробляють тільки 12 % викладачів природничих наук.

У 2017 р. витрати організацій на виконання наукових та науково-технічних робіт власними силами становили 15,8 млн. грн. Понад 2,3 % витрат профінансовано за кошти держбюджету.

Основним напрямком наукових робіт були фундаментальні наукові дослідження, обсяг яких становив 6,8 млн. грн. Майже усі вони проводились у галузі технічних наук, понад 90 % – у секторі заводської науки.

Науково-технічних (експериментальних) розробок виконано на 6,6 млн. грн. Прикладних наукових досліджень виконано на 5,1 млн. грн. (табл. 3.2).

Ринок освітніх послуг показує, що для нього характерно існування як виробників товару, так і споживачів, що притаманно для будь-якого ринку. Виробниками товару (освітньої послуги) є заклади вищої освіти, а споживачами усі громадяни, які отримують освіту. Специфіка освітньої послуги як товару в тому, що користь від нього отримує індивід, який споживає цей товар; підприємство, що наймає кваліфікованого спеціаліста; держава за рахунок підвищення конкурентоспроможності національної економіки і суспільство загалом. Ринок освітніх послуг специфічний, що зумовлений особливостями системи освіти як важливої галузі господарства і виробництва в ній інтелектуальних продуктів, призначених для

задоволення багатьох культурних потреб населення, відтворення і розвитку економічного потенціалу.

Таблиця 3.2

Фінансування наукових досліджень і розробок за видами робіт, тис. грн.*

Роки	Усього, у фактичних цінах	У тому числі на виконання		
		фундаментальних наукових досліджень	прикладних наукових досліджень	Науково-технічних (експериментальних) розробок
2010	17356,9	1934,2	3789,8	11632,9
2011	18884,4	1628,7	4547,2	12708,5
2012	15769,9	2103,9	5327,7	8338,3
2013	16521,0	2515,1	5092,5	8913,4
2014	10188,4	3259,2	3690,6	3238,6
2015	13873,9	3445,4	3063,7	7064,8
2016	13604,1	2778,6	3581,8	7243,7
2017	18414,9	6023,6	3870,5	8520,8
2018	18434,7	6761,4	5090,9	6582,4

*Складено за матеріалами Головного управління статистики у Волинській області

За останні роки відбулися значні зміни в розвитку вищої освіти як в Україні, так і у Волинській області зокрема. Свідченням того є те, що заклади вищої освіти адаптувалися до сучасних складних умов, що призвело до відкриття ними нових спеціальностей, створення нових факультетів, збільшення контингенту студентів. Стрімкий розвиток мережі недержавних ЗВО в Україні призвів до надзвичайно швидкого збільшення студентського контингенту. Крім того, в країні сьогодні відсутні економічні передумови, які б регулювали потребу населення у здобутті вищої освіти й можливість отримати роботу за спеціальністю. Для того, щоб підвищити рівень працевлаштування фахівців з вищою освітою, і зокрема випускників ЗВО, необхідно забезпечити взаємозв'язок ринку освітніх послуг й ринку праці, створити систему інформування абітурієнтів, студентів, випускників і роботодавців про стан, характер та перспективи розвитку ринків освітніх послуг та ринку праці.

На сьогодні зростає роль регіональної підготовки спеціалістів з вищою освітою. Збільшується кількість регіональних ЗВО різних форм власності з невеликою кількістю студентів, що свідчить про зменшення навантаження чисельності студентів на заклади вищої освіти. Більшість з нещодавно відкритих вузів – профільні, що відповідає ринковому механізму дії закону відповідності попиту та пропозиції. Виокремлюються тенденції скорочення заочної форми навчання на користь денної та загального скорочення пропорції основного професорсько-викладацького складу. Особливістю теперішнього періоду є те, що кожна область готує кадри з вищою освітою переважно для власних потреб.

Досвід показує, що у розвитку ринку освітніх послуг мають місце елементи стихійності, некерованості, з недостатнім державним регулюванням. Існує ряд невирішених проблем економічного та організаційно-правового характеру, які гальмують розвиток недержавного сектору освіти. Вони чекають комплексного вирішення, потребують наукової розробки. До числа таких проблем, зокрема, належать вдосконалення фінансово-кредитного механізму функціонування ринку освітніх послуг освіти, оптимізація існуючої мережі освітніх закладів, здійснення організаційно-правових заходів для інтеграції освітньої системи України в європейський освітній простір.

3.3. Інклюзивна освіта

Невід’ємною частиною створення Нового освітнього простору є інклюзія. Інклюзивну форму навчання першими започаткували канадці.

Загалом же в Україні понад 3 тисячі шкіл мають інклюзивні класи, в яких навчається 7720 дітей із особливими освітніми потребами. Серед лідерів за створенням інклюзивної освіти є Київська – 148 шкіл, Волинська – 143 та Житомирська – 137 області.

У 2018–2019 навчальному році у Волинській області функціонувало 13 закладів дошкільної освіти, інклюзивне навчання було організовано у 22 групах для 57 дітей. Системний супровід

забезпечували 19 асистентів вихователя, 11 вчителів-дефектологів (у 2017 р. закладів дошкільної освіти з інклюзивним навчанням було 8, в них інклюзивних груп – 18, дітей з ООП – 43, системний супровід забезпечували 12 асистентів вихователя, 8 вчителів-дефектологів). На надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами у закладах дошкільної освіти у 2019 році з державного бюджету області вперше виділено 867,0 тис. грн.

Закладів загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням – 196, в них інклюзивних класів – 391, дітей з ООП – 487. Системний супровід забезпечували 338 асистентів вчителя, 75 вчителів-дефектологів (у 2017 р. закладів загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням – 153, в них інклюзивних класів – 273, дітей з ООП – 334, системний супровід забезпечували 170 асистентів вчителя, 58 вчителів-дефектологів). На сьогодні в закладах загальної середньої освіти області облаштовані 20 ресурсних кімнат та 5 медіатек.

Закладів професійної (професійно-технічної) освіти 3, в них були організовані 4 спеціальні групи для навчання 50 дітей. На надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами в закладах професійної (професійно-технічної освіти) у 2019 р. області вперше виділено 637,0 тис. грн.

З метою забезпечення системного кваліфікованого супроводження дітей з особливими освітніми потребами в області формується мережа інклюзивно-ресурсних центрів. У 2018 р. органами місцевого самоврядування прийнято 19 рішень про створення інклюзивно-ресурсних центрів, усі установи зареєстровані як юридичні особи і функціонують. Облаштовано приміщення, закуплено реабілітаційне обладнання, засоби корекції, меблі й комп'ютерну техніку. За оперативними даними інклюзивно-ресурсні центри відвідують уже 1042 дитини з ООП, послуги яким надають 90 фахівців.

Протягом 2018 р. в області було створено 19 ІРЦ, а у 2019 р. ще три інклюзивно-ресурсних центри (ІРЦ Прилісненської сільської ради, ІРЦ Павлівської сільської ради та Головніненський ІРЦ). На даний час в центрах проходять конкурсних відбір 15 фахівців (рис. 3.15).

★ **Інклюзивно-ресурсні центри**

1 - ІРЦ Любешівської селищної ради	12 - ІРЦ Маневицької районної ради
2 - ІРЦ Ратнівської районної ради	13 - Володимир-Волинський ІРЦ
3 - ІРЦ Заболоттвівської селищної ради	14 - Рожищенський районний ІРЦ
4 - ІРЦ Турійської селищної ради	15 - ІРЦ Ківерцівської районної ради
5 - ІРЦ Камінь-Каширської районної ради	16 - Нововолинський ІРЦ
6 - Старовижівський ІРЦ	17 - ІРЦ Павлівської сільської ради Іваничівського району
7 - ІРЦ Головненської селищної ради Любомльського району	18 - ІРЦ Затурцівської сільської ради Волинської області
8 - ІРЦ Любомльської міської ради	19 - ІРЦ Луцької міської ради
9 - Ковельський ІРЦ	20 - ІРЦ Луцької районної ради
10 - ІРЦ Колодяжненської сільської ради Ковельського району	21 - ІРЦ Горохівської районної ради
11 - ІРЦ Прилісненської сільської ради Маневицького району	22 - ІРЦ Іваничівської районної ради

● **Спеціалізовані школи-інтернати**

22 - Іваничівська спеціалізована школа інтернат	25 - Рожищенський НРЦ
23 - Липляньська спеціалізована школа-інтернат	13 - Володимир-Волинська спеціалізована школа-інтернат
18 - Затурцівська спеціалізована школа-інтернат	16 - Нововолинська спеціалізована школа № 9
24 - Крупівський НРЦ	20 - КЗЗСО "Луцький ліцей № 3 Луцької міської ради"
7 - Головненська спеціалізована школа-інтернат	19 - КЗ "Луцький НРЦ"
3 - Заболоттвівська спеціалізована школа-інтернат	

Рис. 3.15. *Інклюзивно-ресурсні центри та спеціалізовані школи-інтернати Волинської області*

У 2018–2019 навчальному році в області функціонувало 10 спеціальних шкіл-інтернатів, в яких навчалося 1195 учнів з різними нозологіями. Зокрема, Липлянська спеціальна школа-інтернат – 97 учнів (інтелектуальні порушення), Затурцівська спеціальна школа-інтернат – 134 учні (інтелектуальні порушення), Крупівський НРЦ – 108 учнів (зі зниженим зором, незрячі), Головніненська спеціальна школа-інтернат – 117 учнів (інтелектуальні порушення, порушення опорно-рухового апарату, складні порушення розвитку, розлади аутистичного спектру, із синдромом Дауна), Заболоттівська спеціальна школа-інтернат – 114 учнів (інтелектуальні порушення), Рожищенський НРЦ – 78 учнів (складні порушення розвитку), Володимир-Волинська спеціальна школа-інтернат – 103 учні (глухі), Нововолинська спеціальна школа № 9 – 157 учнів (інтелектуальні порушення, зі зниженим слухом, з порушенням опорно-рухового апарату, з тяжкими порушеннями мовлення, із затримкою психічного розвитку, зі складними порушеннями розвитку, з розладами аутистичного спектра, із синдромом Дауна), КЗЗСО «Луцький ліцей № 3 Луцької міської ради» – 7 учнів (спеціальний клас 1-й) (інтелектуальні порушення, із затримкою психічного розвитку, з розладами аутистичного спектру), КЗ «Луцький НРЦ» – 280 учнів (інтелектуальні порушення, зі зниженим зором, глухі, зі зниженим слухом, з порушенням опорно-рухового апарату, з тяжкими порушеннями мовлення, із затримкою психічного розвитку, зі складними порушеннями розвитку, з розладами аутистичного спектру, із синдромом Дауна) (рис. 3.15).

На оплату праці педагогічних працівників цих установ на поточний рік у державному бюджеті враховано та виділено для обласного бюджету 29141,0 тис. грн. Було розподілено 23753,2 тис. грн. між бюджетами районів та об'єднаних територіальних громад.

Нерозподілений залишок в сумі 5 млн. 387,8 тис. грн. залишений в обласному бюджеті для подальшого розподілу для шести ІРЦ, які планується створити у наступному році. У поточному році вже створено 3 таких центри.

Нерозподілені видатки в сумі 5822,7 тис. грн. на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами (на проведення корекційних занять та придбання необхідних засобів) залишені в обласному бюджеті для подальшого розподілу у вересні 2019 року, із врахуванням контингенту учнів, для яких буде організовано інклюзивне навчання у 2019–2020 навчальному році.

Для Волинської області у 2018 р. виділено цільову освітню субвенцію в розмірі 11 млн. 216,7 тис. грн, а саме: на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти – 7 млн 690,3 тис. грн, на оснащення кабінетів інклюзивно-ресурсних центрів для надання психолого-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами – 3 млн. 526,4 тис. грн. Закупівля обладнання здійснювалася згідно з рекомендаціями МОНУ та Міністерства регіонального розвитку та будівництва через систему PROZORRO та за угодами з постачальниками. Для одного інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ) ця сума становила 186 тис. грн. Натомість, з місцевих бюджетів для проведення капітальних та поточних ремонтів приміщень центрів було виділено 4 млн. 913 тис. грн.

У 2019 р. було виділено 14 млн. 349,4 тис. грн. (11645,4 тис. грн. дано при формуванні бюджету на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами (видатки споживання) та 2 млн. 704,0 тис. грн. (видатки розвитку); субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на інклюзивно-ресурсні центри в сумі 29 млн. 141,0 тис. грн. (розподілено 23753,2 тис. грн.), у тому числі 1 млн. 200 тис. на створення 6 ІРЦ (по 200 тис. грн. на кожен ІРЦ).

На території Волинської області нараховується 5000 дітей з інвалідністю, які навчаються у класах з інклюзивною освітою і ще понад 900 дітей – вдома за індивідуальними планами. На жаль, кількість малюків із вадами розвитку щороку збільшується. Тільки у Луцьку є понад 50 діток із діагнозом аутизм та дуже багато діток із затримкою мовлення, яким потрібна фахова допомога. Особлива категорія – діти з глибокою недоношеністю, які потрапляють у групи ризику. У Луцьку, не кажучи про районні центри, бракує

вузькопрофільних спеціалістів, центрів ранньої допомоги. Навіть професійну логопедичну допомогу без проблеми не можуть отримати діти обласного центру, не говорячи про сільську місцевість. Навіть при збереженому інтелекті, але без навичок комунікації в класі така дитина почуватиметься не зовсім повноцінною.

На 2018 р. на території Волинської області працювало 10 спеціальних шкіл-інтернатів та реабілітаційно-навчальних центрів, з них 8 із цілодобовим перебуванням. Більшість із вихованців таких шкіл – це діти із сільської місцевості, 90 % з яких потребують саме реабілітаційних послуг, а потім уже освітянських. Батьки змушені були погодитися на навчання своїх дітей у таких закладах через те, що отримати адекватну допомогу у звичайних школах вони не могли зі зрозумілих причин. У Луцьку працював центр раннього розвитку і реабілітації. На базі Крупівського навчально-реабілітаційного центру для слабозорих дітей відкрито дошкільне відділення «Сонечко», в якому перебувають діти з усіх населених пунктів області.

На законодавчому рівні не була передбачена інклюзивна освіта в дошкільних закладах. На території області планується створення мережі спеціальних дитячих груп у дитячих садках, мобільних консультаційних пунктів. Перебування дитини у спеціальній школі утричі дорожче, ніж у простій школі, хоча послуг там надають утричі більше.

У Луцьку з особливими дітками працюють сьогодні п'ять шкіл та два дитсадки – ДНЗ № 9 та ДНЗ № 38. В останньому є три інклюзивні групи, де навчаються 11 особливих малюків (з синдромом Дауна). Цю роботу садочок започаткував ще у 2012 році. В інклюзивних групах зазвичай по 15 дітей, з них троє-четверо – особливі. В садочку є усі спеціалісти: дефектолог, логопед, психолог, які корегують навчально-виховний процес.

На початок 2019 р. створено 19 інклюзивно-ресурсних центрів, які мають стати потужними осередками для раннього виявлення та надання своєчасної допомоги дітям за місцем проживання. Якщо ще чотири роки тому було тільки 16 особливих школярів, то минулого

навчального року в інклюзивних класах навчалось 157 дітей і було введено 48 посад асистентів учителя.

В області у 153 інклюзивних школах здобувають освіту 344 учні з особливими освітніми проблемами (2 %).

Інклюзивно-ресурсні центри працюють на рівні ОТГ та райцентрів й знаходяться там, де проживають діти та доступні для будь-якої дитини з особливими освітніми потребами. Центри покликані забезпечувати методичний, психологічний, дефектологічний, логопедичний супровід дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років протягом усього навчання, проводити їхню оцінку та спрямовувати у той чи інший навчальний заклад, надавати їм корекційно-освітні послуги (табл. 3.3).

6-го березня 2018 р. у Володимирі-Волинському відкрили перший інклюзивно-ресурсний центр, який знаходиться у приміщенні міського управління освіти. Центр створено для корекційної роботи з дітьми віком від 2 до 18 років, які мають різні види нозологій, тобто, обмежень за видами захворювань немає. Для його функціонування було виділено 150 м². Сьогодні центр відвідують 40 дітей та працює 8 вихователів і фахівців. На час відкриття з місцевого бюджету було виділено 326,3 тис. грн. на проведення ремонтних робіт й забезпечення заробітною платою працівників центру та 174,5 тис. грн. надійшло з державного бюджету.

27 серпня 2018 р. у Луцьку було відкрито п'ятиденну комунальну установу «Інклюзивно-ресурсний центр Луцької районної ради», яка створена з метою забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, надання психолого-педагогічної допомоги та забезпечення системного кваліфікованого супроводження.

Центр розрахований у приміщенні Будинку вчителя. На час відкриття з місцевого бюджету було виділено 1,2 млн. грн. на проведення ремонтних робіт. У 5-ти кабінетах працює 12 корекційних педагогів та учитель-реабілітолог. Спеціалісти

проводять заняття із реабілітації дітей із порушеннями опорно-рухового апарату, а також усі спеціалісти-дефектологи – логопед, психолог, сурдопедагог, тифлопедагог – проводять індивідуальні та групові заняття.

Таблиця 3.3

Інклюзивно-ресурсні центри Волинської області*

Центри	Місце знаходження	Дата утворення
Володимир-Волинський інклюзивно-ресурсний центр	м. Володимир-Волинський	06.03.2018
Комунальна установа «Нововолинський інклюзивно-ресурсний центр»	м. Нововолинськ	27.12.2018
Рожищенський районний інклюзивно-ресурсний центр	смт. Дубище	30.08.2018
Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Горохівської районної ради	м. Горохів	18.12.2018
Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Маневицької районної ради	смт. Маневичі	29.08.2018
Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Колодяжненської сільської ради Ковельського району	м. Ковель	30.08.2018
Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Турійської селищної ради	смт. Турійськ	18.09.2018
Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Ратнівської районної ради	смт. Ратне	10.12.2018
Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Камінь-Каширської районної ради	м. Камінь-Каширськ	30.08.2018
Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр Луцької районної ради»	с. Підгайці	23.01.2019
Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Ківерцівської районної ради	м. Ківерці	24.10.2018
Комунальна установа «Ковельський інклюзивно-ресурсний центр»	м. Ковель	05.09.2018
Комунальна установа «Старовижівський інклюзивно-ресурсний центр»	смт. Стара Вижівка	03.09.2018
Комунальний заклад «Інклюзивно-ресурсний центр Луцької міської ради»	м. Луцьк	27.08.2018

Продовження таблиці 3.3

Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Любешівської селищної ради	смт. Любешів	01.11.2018
Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Заболоттівської селищної ради»	смт. Заболоття	25.09.2018
Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Іваничвської районної ради	смт. Іваничі	08.11.2018
Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр Затурцівської сільської ради Волинської області»	с. Затурці	02.11.2018
Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Любомльської міської ради	м. Любомль	28.12.2018

*Складено за матеріалами Головного управління статистики у Волинській області

У 2019 та 2020 рр. у місті запрацює другий та третій інклюзивно-ресурсні центри. Додатково в ДНЗ ввели чотири посади асистентів та 11 посад асистентів у школах. 273 дитини з різними порушеннями здоров'я навчалися у навчально-реабілітаційному центрі.

29 серпня 2018 р. відбулося відкриття комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» (ІРЦ) Маневицької районної ради Волинської області для дітей з особливими освітніми потребами, засновником якого є Маневицька районна рада. ІРЦ розташований на базі НВК «Маневицька ЗОШ І–ІІІ ступенів № 2 – гімназія», який покликаний забезпечувати методичний, психологічний, дефектологічний, логопедичний супровід дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років протягом усього навчання. Фінансування закладу буде здійснюватися за рахунок освітньої субвенції. На час відкриття з місцевого бюджету було виділено 43,1 тис. грн. на проведення ремонтних робіт.

30 серпня 2018 р. було відкрито Колодяжненською сільською радою інклюзивно-ресурсний центр у м. Ковель, де проведений поточний ремонт приміщення спільно із об'єднаними громадами та закуплено оснащення для кабінетів. Загальна вартість бюджетних

коштів – 231 тис. грн. На ремонтні роботи з районного бюджету було виділено кошти у сумі – 45 тис. грн. та 161 тис. грн. – кошти об'єднаних територіальних громад. З державного бюджету на оснащення центру надійшло – 186 тис. грн.

30 серпня 2018 р. у смт. Дубище запрацював п'ятий в області Рожищенський районний інклюзивно-ресурсний центр, який покликаний забезпечувати методичний, психологічний, дефектологічний, логопедичний супровід дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років протягом усього навчання. ІРЦ розташований на базі Дубищенської школи, обслуговує дітей з смт. Рожище та навколишніх сіл. Центр створено за рахунок державної субвенції – 185,6 тис. грн. Із районного бюджету виділено 214 тис. грн. Для проведення комплексної роботи в центрі працюють логопед, психолог, олігофренопедагог, вчителі-реабілітологи. У центрі працює п'ятеро фахівців, які займаються із дітками. Заклад протягом дня відвідує 18 діток. У районі є 204 дитини із особливими потребами, з них: 23 дитини навчаються на інклюзивній формі навчання та 18 діток на індивідуальній формі навчання.

30 серпня 2018 р. відбулося відкриття комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Камінь-Каширської районної ради, який розташований на базі відділу освіти райдержадміністрації. Приміщення центру оснащені сучасними меблями та комп'ютерною технікою, що створює комфортні умови для навчання та соціальної адаптації дітей. У закладі працює 5 фахівців: 2 вчителя-логопеда, 2 практичних психологи та олігофренопедагог. На функціонування ІРЦ спрямовано 185 тис. грн. державних коштів.

3 вересня 2018 р. відбулося відкриття Старовижівського районного інклюзивно-ресурсного центру, який створено на базі НВК «Загальноосвітня школа-гімназія І–ІІІ ст.» смт. Стара Виживка. У закладі надаватимуть комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дітей, а також допомагатимуть їх соціальній адаптації. Фахівці інклюзивно-ресурсного центру забезпечують методичний, психологічний, дефектологічний, логопедичний супровід дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років протягом

усього навчання. Фінансування закладу здійснюється коштом освітньої субвенції. Центр має освітні осередки, зокрема, для занять лікувальною фізкультурою, іграми, куточок логопеда та відпочинку.

5 вересня 2018 р. у м. Ковель у другому корпусі ЗОШ № 8 відкрили інклюзивно-ресурсний центр, в якому функціонує 2 класи дітей. На базі закладу надають корекційно-розвиткові та психолого-педагогічні послуги дітям з особливими освітніми потребами від двох до вісімнадцяти років. У цьому закладі є відповідна матеріально-технічна база. Педагоги школи мають значний досвід роботи з дітьми з особливими потребами. У новоствореній установі працює семеро фахівців. Фінансування здійснюватиметься за рахунок субвенції державного бюджету. Для оснащення кабінетів інклюзивно-ресурсного центру виділено 185,6 тис. грн. У м. Ковель проживає понад 230 дітей з обмеженими фізичними можливостями, які нині охоплені дошкільною освітою, відвідують загальноосвітні навчальні заклади міста або здобувають освіту у домашніх умовах, тобто перебувають на індивідуальному навчанні. Новостворений центр співпрацюватиме з іншими установами та громадськими організаціями, які діють у місті та опікуються дітьми з особливими потребами.

18 вересня 2018 р. у Турійській ОТГ відчинив двері для дітей з особливими освітніми потребами дев'ятий на території області інклюзивно-ресурсний центр. Центр створений спільними зусиллями Турійської і Луківської громад, Турійської районної ради і адміністрації за сприяння Волинської облдержадміністрації. Одним із пріоритетних напрямків роботи закладу є фізкультурно-оздоровчий. Фахівці комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Турійської селищної ради Волинської області працюють 5 днів на тиждень. У штаті колективу є практичний психолог, вчитель-реабілітолог, вчитель-дефектолог, які проводять комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини з метою визначення її особливих потреб за участі батьків, надають консультативну та психологічну допомогу, проводять бесіди з батьками. Вони надають також психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги дітям

з особливими освітніми потребами, які перебувають на обліку в ІРЦ, шляхом проведення індивідуальних та групових занять. Кабінети навчального закладу розміщені на першому поверсі Будинку дитячої творчості. Центр обладнаний сучасними меблями, оснащений реабілітаційним обладнанням, дидактичними та ігровими матеріалами, комп'ютерною технікою й багатофункціональним пристроєм. В закладах дошкільної та загальної середньої освіти Турійського району, а також Луківської й Турійської ОТГ навчається 35 дітей з особливими освітніми потребами. Кошторис на ремонт приміщень ІРЦ склав 148 тис. грн. З районного бюджету виділено кошти в сумі 30 тис. грн, з бюджету Луківської ОТГ – 40 тис. грн, з бюджету Турійської ОТГ – 78 тис. грн. Обладнання для кабінетів закуплено за рахунок коштів державної цільової субвенції в розмірі 185,6 тис. грн.

25 вересня 2018 р. у смт. Заболоття відбулось відкриття комунальної установи «Інклюзивно-ресурсного центру Заболоттівської селищної ради». Заклад функціонує на першому поверсі приміщення НВК «Загальноосвітня школа І–ІІІ ступеня-дитячий садок» с. Заболоття. В Центрі розміщено кабінети психолога, логопеда, дефектолога і лікувально-корекційної фізкультури (ЛКФ), які оснащені відповідними засобами, предметно-ігровим, розвивальним та корекційним середовищем. Для ремонту приміщення під ІРЦ виділено з бюджету Заболоттівської селищної ради 170 тис. грн., а для наповнення ІРЦ було виділено кошти Фонду Марини Порошенко в розмірі 185 тис. грн.

24 жовтня 2018 р. відбулося відкриття 11-го інклюзивного центру комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Ківерцівської районної ради Волинської області. Кабінети навчального закладу розміщені на першому поверсі районного еколого-натуралістичного центру та обладнані сучасними меблями, оснащені реабілітаційним обладнанням, дидактичними та ігровими матеріалами, комп'ютерною технікою й багатофункціональним пристроєм. В ІРЦ проводять індивідуальні та групові заняття для дітей з особливими освітніми потребами. Робота в закладі спрямована

на інтелектуальний та на фізичний розвиток дітей. Заклад розраховано на 60–70 дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років. З вихованцями центру працюють психологи, спеціаліст з лікувальної фізкультури, логопед, дефектолог та корекційний педагог, загалом – 10 фахівців. У районі інклюзивним навчанням було охоплено у закладах загальної середньої освіти на 2018/2019 н.р. 14 дітей з ООП, введено 10 посад асистента учителя. На проведення ремонтних робіт приміщення, де розташований центр, з районного бюджету було виділено 322 тис. грн. (з них 200 тис. грн. на міську раду, у власності якої перебуває це приміщення); 260 тис. грн. було спрямовано на виплату заробітної плати та утримання цієї установи. Обладнання для кабінетів закуплено за рахунок коштів державної цільової субвенції в розмірі 160,0 тис. грн.

1 листопада 2018 р. відкрито дванадцятий на території Волинської області та вже третій в ОТГ – у м. Любешів комунальну установу «Інклюзивно-ресурсний центр» Любешівської селищної ради. Кабінети центру розміщені в приміщенні пришкольного гуртожитку опорного закладу загальної середньої освіти «Любешівський ліцей» та обладнані сучасними меблями, реабілітаційним обладнанням, ігровими матеріалами й комп'ютерною технікою. У закладі працює восьмеро спеціалістів: практичні психологи та вчителі-дефектологи. Центр обладнаний сучасними меблями та реабілітаційним обладнанням, ігровими матеріалами й комп'ютерною технікою. В ІРЦ проводять індивідуальні та групові заняття для дітей з особливими освітніми потребами, робота спрямована на інтелектуальний й фізичний розвиток дітей. На 1 жовтня 2018 р. на території Любешівського району навчалось 47 дітей за інклюзивною формою навчання та 24 дитини – за індивідуальною формою. Було введено 31 посаду асистента вчителя. Після відкриття інклюзивно-ресурсний центр в змозі обслуговувати усіх цих дітей з особливими освітніми потребами, які проживають на території району у відповідності до звернень батьків та опікунів.

2 листопада 2018 р. у с. Затурці на базі Затурцівської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернат «Центр освіти та соціально-педагогічної підтримки» відкрили інклюзивно-ресурсний центр. Заклад є осередком для педагогів, батьків та дітей з особливими освітніми потребами. ІРЦ надає корекційно-розвиваючі послуги дітям також з прилеглих громад – Торчинської та Смолигівської й сільських рад – Війницької, Озютичівської та Березовичівської. Заклад обладнаний меблями, реабілітаційним обладнанням, дидактичними та ігровими матеріалами, кабінети центру розміщені на 1 поверсі будівлі. В центрі працюють 8 кваліфікованих фахівців, серед яких два практичних психологи, два вчителі-логопеди, 2 дефектологи, реабілітолог та директор.

8 листопада 2018 р. у смт. Іваничі відбулося відкриття 14-ої комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр», де враховано потреби учнів з обмеженими фізичними можливостями. Центр відкрито у приміщенні колишньої бібліотеки. На базі ІРЦ навчається 25 дітей, а потребує допомоги понад 50 дітей. Для реконструкції та оплати послуг 300 тис. грн. взяли з районного бюджету, понад 185 тис. грн. надійшли як цільова субвенція, які витратили на обладнання. У штаті центру працює п'ятеро фахівців.

10 грудня 2018 р. відбулося відкриття 15-го інклюзивно-ресурсного центру комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Ратнівської районної ради. Фахівці ІРЦ забезпечують методичний, психологічний, дефектологічний, логопедичний супровід дітей з особливими освітніми потребами, надають комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дітей та всебічну допомогу батькам. Центр має освітні осередки, зокрема, для занять лікувальною фізкультурою, іграми, куточок логопеда та відпочинку. На проведення капітального ремонту будівлі, де розміщений інклюзивно-ресурсний центр, з місцевого бюджету виділили 425 тис. грн. Обладнання для кабінетів ІРЦ закуплено за рахунок коштів державної цільової субвенції в розмірі 185,6 тис. грн.

18 грудня 2018 р. у м. Горохів відбулося відкриття 16-го інклюзивно-ресурсного центру, який покликаний забезпечити

реалізацію прав дітей з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти. Центр розміщений в приміщенні навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І–ІІІ ст. – гімназія». Обладнання для кабінетів закупили за рахунок коштів державної цільової субвенції в розмірі 185,6 тис. грн. На проведення капітального ремонту будівлі з місцевого бюджету виділили 765,6 тис. грн. Десять фахівців ІРЦ забезпечують методичний, психологічний, дефектологічний, логопедичний супровід дітей з особливими освітніми потребами, надають комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дітей та всебічну допомогу батькам.

27 грудня 2018 р. у м. Нововолинськ відкрили інклюзивно-ресурсний центр. Облаштування інклюзивно-ресурсного центру обійшлося місцевому бюджету у 600 тис. грн., а обладнання закупили за рахунок коштів державної цільової субвенції в розмірі 186 тис. грн. Центр обладнали сучасними меблями, реабілітаційним обладнанням, засобами корекції та ігровими матеріалами, дидактичним матеріалом для проведення занять, комп'ютерною технікою. У навчальному закладі працюють 12 фахівців: практичні психологи, вчителі-логопеди, реабілітологи, дефектологи.

28 грудня 2018 р. у м. Любомль відкрили вісімнадцятий на території Волинської області інклюзивно-ресурсний центр, який покликаний забезпечити реалізацію прав дітей з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти. На функціонування комунальної установи з місцевого бюджету виділено кошти в сумі 133,5 тис. грн. Обладнання для кабінетів інклюзивно-ресурсного центру закуплено за рахунок коштів державної цільової субвенції в розмірі 185,6 тис. грн. У штаті ІРЦ наразі троє фахівців: директор, практичний психолог, вчитель-дефектолог.

23 січня 2019 р. у Підгайцівській ОТГ, що біля Луцька, відкрили інклюзивно-ресурсний центр, який розміщений в приміщенні навчально-виховного комплексу та оснащений сучасним реабілітаційним обладнанням, засобами корекції, меблями й

комп'ютерною технікою. На проведення капітального ремонту приміщення з місцевого бюджету виділено кошти в сумі 1,3 млн. грн, а обладнання для кабінетів інклюзивно-ресурсного центру закуплено за рахунок державної цільової субвенції в розмірі 185,6 тис. грн. Наразі у закладі працює шестеро фахівців. Загалом, інклюзивним навчанням у закладах загальної середньої освіти Луцького району та прилеглих ОТГ охоплено 36 дітей з особливими освітніми потребами.

Інклюзивно-ресурсні центри мають стати етапом формуваннями нового ставлення до дітей із особливими освітніми потребами, забезпечення їхніх конституційних прав і гарантій на здобуття якісної освіти, створення відповідного середовища.

Міністерство освіти закуповує тести, які використовуються у всьому світі для здійснення оцінки і надання освітніх послуг. Фахівці даних центрів матимуть можливість навчатися, щоб використовувати тести та працювати з дітьми. Для впровадження прогресивних методів навчання в інклюзивних школах розробили типові проєкти, що передбачають створення медіатек і ресурсних кімнат – навчальних просторів, де діти зможуть спілкуватися та отримувати знання та вміння.

3.4. Заходи збереження освітнього комплексу

Освіта в сучасних умовах починає відігравати нову цивілізаційну роль – провідного чинника світової динаміки, без якого неможливі жодні прогресивні зрушення. Її здатність впливати на технологічний процес, духовність суспільства й соціально-економічний добробут робить освіту одним з найважливіших факторів забезпечення національних інтересів країни. Тож закономірно, що в обговоренні стану та напрямів розвитку освіти активно включаються не лише фахівці-освітяни, батьки й політики, а і представники бізнесу, різноманітні громадські організації.

Сьогодні в Україні освітні питання привертають увагу широкого кола вітчизняних філософів, економістів, соціологів, педагогів і політологів. У працях В. Андрущенка, І. Зязюна, В. Журавського, В. Кременя, М. Михальченка та інших знаходимо переконання, що

під впливом суспільних трансформацій система освіти, її функції, форми і методи організації та управління вимагають глибокого осмислення та змін згідно із завданнями інноваційного розвитку країни.

Реформа освіти є одним із основних пріоритетів нової державної влади, яка взяла курс на модернізацію країни через освітній процес.

Забезпечення якісної і доступної освіти, виховання здорової компетентної особистості є пріоритетом у діяльності освітян Волинської області. Управління освіти і науки Волинської облдержадміністрації, міські управління, відділи освіти райдержадміністрації працюють над розробкою та виконанням державних та регіональних програм щодо розвитку освіти області [37].

Для оновлення освіти та вироблення регіональних стратегій її розвитку корисним буде залучити не лише науковців та досвідчених практиків області, а й громадськість, розгорнути широку пропаганду освітніх досягнень [14]. Фахівці пропонують наступні кроки для оновлення закладів дошкільної освіти (рис. 3.16.).

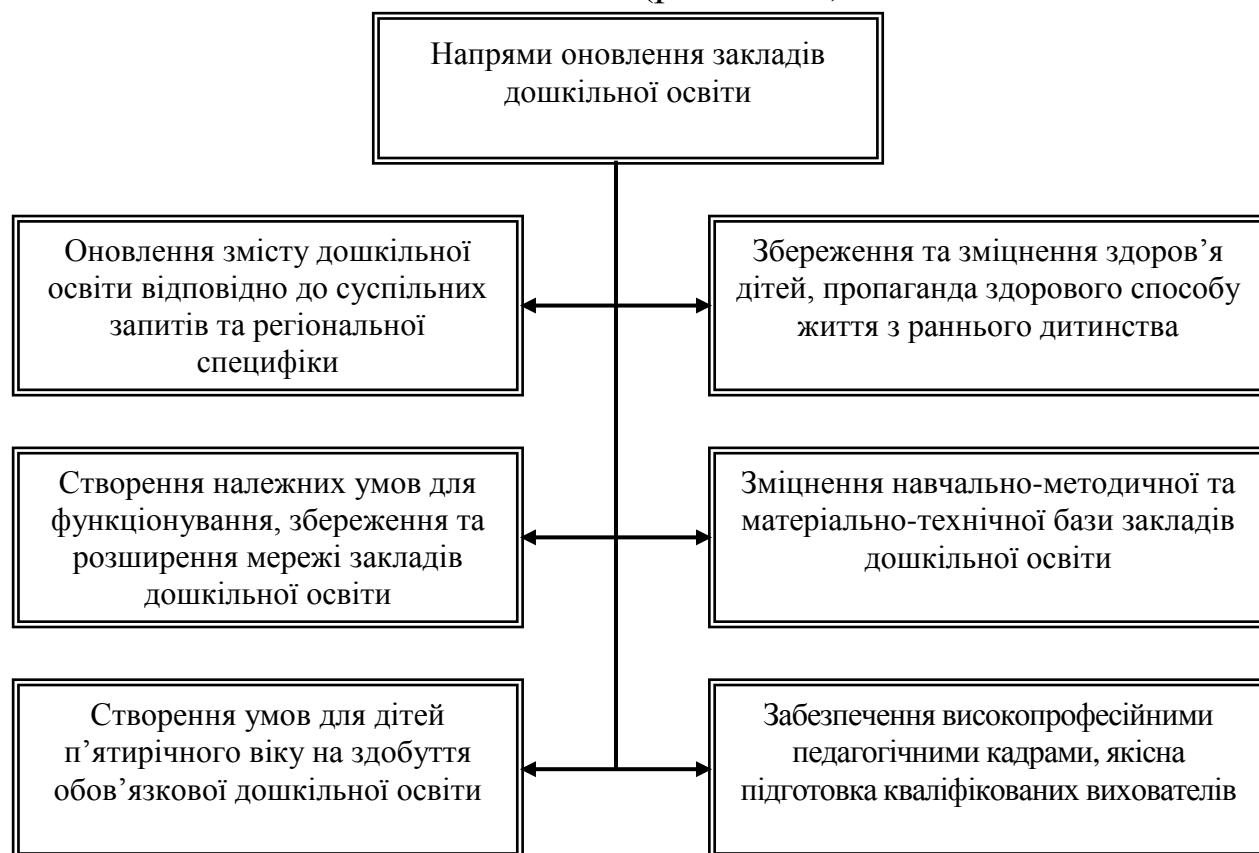

Рис. 3.16. Напрями оновлення дошкільної освіти

Основні завдання та заходи, які необхідні для оновлення закладів середньої освіти – загальноосвітніх шкіл (рис. 3.17).

Рис. 3.17. Основні завдання та заходи закладів освіти

Щодо позашкільної освіти, то значна увага приділяється збереженню та розширенню мережі закладів позашкільної освіти,

територіальних малих академій наук учнівської молоді та їх матеріально-технічного й фінансового забезпечення.

Освітні завдання закладів професійно-технічної освіти висвітлені в прогнозі розвитку і розміщення продуктивних сил Волинської області на період до 2020 року:

- створення, спільно з роботодавцями, консультативних рад професійно-технічних закладів освіти та фахових рад за галузевим спрямуванням;
- забезпечення підготовки робітничих кадрів до потреб регіонального ринку праці;
- підвищення рівня працевлаштування випускників закладів професійно-технічної освіти;
- отримання ліцензій на підготовку дефіцитних робітничих професій, враховуючи тенденцію розвитку економіки регіону та ринку праці [41].

Відсутність системи науково-обґрунтованого прогнозування розвитку праці призведе до:

- неможливості підвищення професійної майстерності педагогічних працівників через незацікавленість підприємств у створенні належних умов їхнього стажування;
- плінності педагогічних кадрів;
- відсутності видатків на розвиток навчально-матеріальної бази кабінетів, майстерень виробничого навчання, лабораторій, придбання ліцензійних комп'ютерних програм професійного спрямування, оновлення техніки й обладнання, технічне обслуговування й огляд навчального транспорту, проведення комплексу сільськогосподарських робіт на виділених ПТНЗ земельних ділянках;
- відсутності механізмів залучення інвестицій суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних та фізичних осіб) для забезпечення розвитку професійно-технічної освіти, надання робочих місць для проходження учнями виробничих та навчальних практик;

- розробки механізму відповідальності роботодавців за незабезпечення учнів належними умовами проходження виробничого навчання і виробничої практики й оплати праці учнів.

Перед закладами вищої освітою також виникає ряд проблем, серед яких можна назвати наступні:

- розширення доступу громадян до здобуття вищої освіти;
- забезпечення прозорості й відкритості вступної кампанії та прийому на навчання до закладів вищої освіти за результатами зовнішнього незалежного оцінювання;

- продовження вивчення регіональних потреб у фахівцях з вищою освітою з метою забезпечення відповідності обсягів підготовки запитам регіональних ринків праці;

- забезпечення реалізації регіональних програм соціального захисту викладачів та студентів;

- укладання тристоронніх угод «студент–заклад вищої освіти–роботодавець» з особами, які навчаються за державним замовленням за напрямками й спеціальностями педагогічного профілю;

- забезпечення переходу на кредитно-модульну систему організації навчально-виховного процесу у ЗВО усіх рівнів акредитації, типів та форм власності;

- забезпечення зростання стипендіального фонду.

Усі галузі освітнього комплексу потребують певної реорганізації та фінансування.

До головних ризиків системи освіти Волинської області належать:

- зменшення кількості дошкільних закладів, спричинене недостатнім фінансуванням і скороченням дітей відповідного віку;

- неукомплектованість ДДЗО як обладнанням, так і кадрами, особливо у сільській місцевості;

- недостатня забезпеченість шкіл сучасними підручниками та наочними посібниками (низький рівень комп'ютеризації);

- недостатнє державне забезпечення закладів середньої освіти, скорочення їх кількості;

- неукомплектованість педагогічних колективів;

- низька доступність мешканців сіл до якісної освіти;
- слабо розвинене партнерство системи освіти та сектору підприємств у вирішенні проблем професійної підготовки.

Покращення якості освітніх закладів призведе до підвищення доступності якісного виховання дошкільними закладами, розвитку структури змісту освіти й виховання економічно-активної особистості відповідно до вимог часу.

ВИСНОВКИ

Сучасне суспільство переживає достатньо суттєві зміни під впливом світових глобалізаційних процесів, формуючи основи інформаційного суспільства. Важливою умовою його розбудови є перехід до стійкого розвитку, основою якого є формування інтелектуального потенціалу соціуму. Досягнення цієї мети неможливе без розбудови якісно нового рівня системи освіти у відповідності до вимог єдиного світового освітнього простору. Ця обставина спонукає до активізації проведення комплексних наукових досліджень системи освіти, як на національному, так і на регіональному рівнях.

Проведене дослідження системи освіти Волинської області дозволяє зробити ряд висновків.

На сьогоднішній день освітній комплекс є складним і багатофункціональним поняттям. Тому система освіти представляє сукупність навчальних закладів різних ступенів, рівнів, типів і форм власності усіх освітніх підсистем, які надають освітні послуги населенню в межах певного освітнього простору та, взаємодіючи з установами їх обслуговування, утворюють єдину систему освіти.

Освітній комплекс Волинської області пройшов чотири етапи розвитку, що охоплює проміжок часу від XVI ст., коли відбувалося зародження освітніх процесів, до сучасного, який характеризується переходом до інформаційного суспільства. Проаналізувавши передумови, які покладені в основу виділених етапів розвитку, ми дійшли висновку, що освіта стала пріоритетною сферою діяльності місцевих органів державної виконавчої влади та самоврядування Волинської області.

Головним сучасним завданням освіти, як педагогічного процесу, є формування системи цінностей індивіда та залучення його до суспільних і культурних норм, тому в соціумі відбувається зростання ролі системи освіти та розширення її соціального значення. Ученими проведені детальні суспільно-географічні дослідження територіальних особливостей і відмінностей організації та розвитку

Національного освітнього комплексу. Основою формування рівнів територіальних освітніх систем виступають системи розселень та формуючі їх ядра – центри. Освітнім ядром Волинської області є місто Луцьк.

Зміст освіти, у відповідності з поставленою метою і завданнями (навчання, виховання і всебічного розвитку особистості учня), має забезпечувати професійну спрямованість навчання у школі. При здобуванні нових знань слід відштовхуватися від реального рівня знань та вмінь учнів, поступово підвищуючи рівень складності навчального матеріалу. Використовувати інтерактивні форми і методи роботи проєктних технологій, формувати в учнів позитивні ділові якості, критично мислити, самостійно робити висновки, що сприятиме формуванню мотивації, спрямованої на майбутню професійну діяльність.

На сьогоднішній день ринок освітніх послуг знаходиться на стадії становлення та вдосконалення. В його розвитку мають місце елементи стихійності, некерованості та недостатнє державне регулювання. Існує ряд невирішених проблем економічного та організаційно-правового характеру, які гальмують розвиток недержавного сектору освіти. Вони чекають комплексного вирішення, потребують наукової розробки, зокрема: вдосконалення фінансово-кредитного механізму функціонування ринку освітніх послуг освіти, оптимізація існуючої мережі освітніх закладів, здійснення організаційно-правових заходів для інтеграції освітньої системи.

Пріоритетними напрямками розвитку освіти є: оптимізація мережі закладів освіти відповідно до основних потреб населення; створення закладів нового типу; зміцнення матеріально-технічної бази освітніх закладів, створення умов для розвитку творчих здібностей дітей та молоді, всебічного розвитку особистості; забезпечення соціального захисту працівників освіти; формування системи безперервної освіти на основі принципу багатоступеневої освіти; реалізація конституційних прав громадян на освіту та зростання освітнього потенціалу регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич О. А., Краснопольська Н. В. Роль суспільно-географічних факторів на формування освітньо-виховного комплексу (на прикладі Волинської області). *Наукові записки Сумського державного пед. університету ім. А. С. Макаренка*. Суми, 2015. № 6. С. 145–153.
2. Болгов В. Новітня історія України. Волинь. Київ, 2006. 320 с.
3. Волкова О. В. Ринок праці: навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2007. 624 с.
4. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. К. : Знання, 2011. 254 с.
5. Грішнова О. А. Людський розвиток: навч. посіб. К. : КНЕУ, 2006. 308 с.
6. Долішній М. І., Злупко С. М., Злупко Г. С. Трудовий потенціал, зайнятість і ринок праці: теорія і практика. Львів : НДРВВ Львівського ін-ту внутр. справ при НАВС України, 1997. 340 с.
7. Заячук О. Г. Функціонально-компонентна структура освітньо-виховного комплексу Чернівецької області. *Історія української географії*: всеукр. наук.-практ. часоп. Тернопіль, 2007. Вип. 15. С. 92–94.
8. Заячук О. Г. Рівень соціально-економічного розвитку обласного регіону – передумова та індикатор розвитку освітньо-виховного комплексу. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки. Серія: Географічні науки*. Луцьк, 2010. № 15. С. 60–66.
9. Заячук О. Г. Територіальна організація освітньо-виховного комплексу Чернівецької області : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геог. наук : [спец.] 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича НАН України. Чернівці, 2011. 20 с.
10. Історія міст і сіл Української РСР: в 26 т. Волинська область / М. П. Бажан та ін. К. : УРЕ АН УРСР, 1970. 767 с.
11. Качан Є. П. Регіональна економіка. К. : Знання, 2011. 670 с.

12. Клімчук Б. П., Луцишин Н. П., Луцишин П. В. Єврорегіон «Буг»: концепція та стратегія розвитку : монографія / Луцьк : Ред.-вид. відд. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2002. 416 с.
13. Коваленко М. А. Теорія і методологія управління розвитком регіонального господарського комплексу в контексті економіки знань : монографія. Херсон, 2007. 310 с.
14. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. К. : АТОПОЛ, 2016. 152 с.
15. Краснопольська Н. В., Папаєвич Н. М. Безробіття як складова частина соціального неблагополуччя населення. *Науковий огляд*. Київ, 2017, № 6 (38). С. 30–39.
16. Луцишин П. В., Клімонт Д., Луцишин Н. П. Територіальна організація суспільства (основи теорії) : навч. посіб. Луцьк : Ред.-вид. відд. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. 334 с.
17. Луців О. В. Напрями формування інвестиційного потенціалу регіонів України. *Фінансовий простір*. 2014. № 1. С. 106–111.
18. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз : колективна монографія / за ред. Е. М. Лібанової. К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. 367 с.
19. Махомет Ю. В. Економічна сутність і структура інтелектуального потенціалу регіону. *Економічний простір*. 2011. № 52/2. С. 79–88.
20. Олійник Я. Б., Степаненко А. В. Вступ до соціальної географії : навч. посіб. К. : «Знання», 2000. 204 с.
21. Олійник Я. Б., Трусій О. М. Новий напрям дослідження в суспільній географії. *Часопис соціально-економічної географії*. 2008. № 5 (2). С. 76–81.
22. Основи інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва та ін. Київ : «А. С. К.», 2012. 308 с.
23. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії : навч. посібник для студ. геогр. фак. ун-тів. К. : Вища школа, 1996. 231 с.
24. Потапова А. Г., Краснопольська Н. В. Економічний потенціал Волинської області : монографія. Луцьк : Волиньполіграф, 2016. 174 с.

25. Ровенчак І. І. Географія культури. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 35 с.
26. Статистичний щорічник Волинь-2012 / за ред. В. Ю. Науменка. Луцьк : Головне управління статистики у Волинській області, 2013. 560 с.
27. Статистичний щорічник Волинь-2013 / за ред. В. Ю. Науменка. Луцьк : Головне управління статистики у Волинській області, 2014. 560 с.
28. Статистичний щорічник Волинь 2015 / за ред. В. Ю. Науменка. Луцьк : Головне управління статистики у Волинській області, 2016. 480 с.
29. Статистичний щорічник Волинь 2016 / за ред. В. Ю. Науменка. Луцьк : Головне управління статистики у Волинській області, 2017. 457 с.
30. Статистичний щорічник Волинь 2017 / за ред. В. Ю. Науменка. Луцьк : Головне управління статистики у Волинській області, 2018. 457 с.
31. Топчієв О. Г. Суспільно-демографічні дослідження: методологія, методи, методики : навч. посіб. Одеса : Астропринт, 2005. 632 с.
32. Топчієв О. Г., Мальчикова Д. С., Яворська В. В. Регіоналістика: регіональні основи регіонального розвитку і регіональної політики : навч. посіб. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 372 с.
33. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. К. : Кондор, 2011. 628 с.
34. Стратегія соціально-економічного розвитку (на прикладі Волинської області) : монографія / Хвесик М. А., Горбач Л. М., Вишневська Н. В., Хвесик Ю. М. Київ : Кондор, 2004. 372 с.
35. Швед М. Основи інклюзивної освіти : підручник. Львів : Український католицький університет, 2015. 360 с.
36. Шевчук Л. Т. Медико-соціальні аспекти використання трудового потенціалу: регіональний аналіз і прогноз. Львів, 2003. 489 с.

37. Волинська область. Інформаційна система управління освіти : електрон. версія. 2014. URL : <https://vl.isuo.org/uk> (дата звернення: 15.04.2014).

38. Демографічний потенціал Волинського економічного району та особливості його розміщення / Головне управління статистики у Волинській області: електрон. версія. 2014. URL : http://e-works.com.ua/work/1372_Demografichnii_potencial_Volinskogo_ekonomichnogo_raionu_ta_osoblivosti_iogo_rozmishennya.html (дата звернення: 15.04.2014).

39. Оксенюк К. І. Інвестиційний розвиток Волинської області / Волинська обласна державна адміністрація електрон. версія. 2018. URL : [www.economy.nauka.com.ua ?op=1&z=1222](http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1222) (дата звернення: 01.02.2019).

40. Особливості ринку освітніх послуг у системі вищої освіти / Волинська обласна державна адміністрація електрон. версія. 2014. URL : http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/18/statti/dmitriev.htm (дата звернення: 15.04.2014).

41. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року / Волинська обласна державна адміністрація електрон. версія. 2016. URL : <http://voladm.gov.ua/proekt-strategi%D1%97-rozvitku-volinsko%D1%97-oblasti-na-period-do-2020-roku> (дата звернення: 14.09.2017).

42. Фактори, що впливають на здоров'я / Волинська обласна державна адміністрація електрон. версія. 2017. URL : http://stud.com.ua/27494/meditsina/faktori_vplivayut_zdorovya (дата звернення: 18.01.2018).

43. Фактори соціального неблагополуччя регіону / Волинська обласна державна адміністрація електрон. версія. 2017. URL : <http://ekon.in.ua/faktori-socialenogo-neblagopoluchchya-regionu-v2.htm> (дата звернення: 18.01.2018).

Наукове видання

Алла Геннадіївна Потапова
Надія Володимирівна Краснопольська
Юрій Миколайович Барський

МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Підписано до друку 20.12.2019. Формат 60×84^{1/16}
Ум. друк. арк. 7,25. Замовлення № 167. Тираж 100.
Папір офсетний Гарнітура Times. Друк офсетний.

Друк ПП Іванюк В. П.
43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 65.
Свідоцтво Держкомінформу України
ВЛН № 31 від 04.02.2004 р.

Потапова А. Г., Краснопольська Н. В., Барський Ю. М.

П 64 Модернізація освітнього комплексу Волинської області: монографія. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2020. 118 с.

ISBN

У монографії проаналізовано і систематизовано наукові підходи до вивчення освітнього комплексу, його просторової організації, основні положення щодо визначення наукових категорій та понять. Детально досліджено особливості формування та використання освітнього комплексу в регіональному (районному) вимірах. Розкрито наукові засади його використання.

Для викладачів, вчителів, студентів суспільних спеціальностей, аспірантів, учнів, усіх хто цікавиться рідним краєм, проблемами освітнього комплексу Волинської області – монографія буде корисною і цікавою.

УДК 911.3:33 (477.81)